

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

АПРИЛ - ЈУН

1 9 5 9

Уређивачки одбор:

Главни и одговорни уредник: др. Михаило Константиновић.
Чланови: др. Јован Ловчевић, др. Милош Радојковић, др.
Радомир Д. Лукић, др. Андрија Гамс, др. Драгослав Јанковић,
Никола Срзентић, др. Драгаш Ђ. Денковић и Владан Станковић.

С А Д Р Ж А Ј

ЧЛАНЦИ

- Др. Станислав Ерлих, професор Правног факултета у Варшави:
Разматрања о социјалистичкој законитости 137
- Др. Андрија Гамс, Професор правног Факултета у Београду:
Кауза и правни основ — — — — — 156
- Др. Симиша Трива, доцент Правног факултета у Загребу:
Покушај мирења у брачном спору — — — — — 175
- Др. Богдан Шешкић, професор Филозофског факултета у Београду:
Детерминизам, индетерминизам и људска слобода 191

ПРИЛОЗИ

- Др. Љубиша Милошевић, виши референт Савезне спољнотрговинске коморе у Београду: Решавање трговинских спорова са иностраним елементом од стране спољнотрговинске арбитраже при Савезној спољнотрговинској комори у Београду — — — — — 198

СУДСКА ПРАКСА

- Др. Владимир Јовановић, доцент Правног факултета у Београду: Да ли је ваљан уговор о куповини и продаји основних средстава који је директор закључио без сагласности радничког савета — — — — — 203
- Др. Душан Ј. Станојевић, судија Окружног суда у Пожаревцу: Одређивање нужних дела у вези са одрицањем појединих нужних наследника од наслеђа — — — — — 211

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА — — — — — 217

БЕЛЕШКЕ — — — — — 228

БИБЛИОГРАФИЈА — — — — — 251

ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ — — — — — 256

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Година VII

Април—Јун 1959

Број 2

РАЗМАТРАЊА О СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЗАКОНИТОСТИ*

I. Појам

1. — Спор око појма законитости. — У пољској правној литератури не постоји јединствено схватање појма законитости (1).

Има више разних гледишта:

а) Једни сматрају да је појам законитости нераздвојив од појма права уопште. Према том схватању, у сваком друштвеном уређењу постоји законитост, што значи да су државни органи дужни у већем или мањем степену придржавати се обавезних закона. Други су мишљења да је законитост производ дугог цивилизационог развоја и формирање овог појма, као и појаву установа које гарантују законитост, доводе у везу са тековинама буржоаске револуције.

б) Једни сматрају да појам законитости треба ограничити само на то да се државни органи придржавају закона; други су мишљења да законитост значи да су и грађани дужни да поштују обавезне законе.

в) Једни, кад говоре о законитости, истичу питање стриктног придржавања закона и у томе виде суштину проблема. Други су опет мишљења да је важније ограничење самовоље државних органа.

Због тога је потребно заузети став према свим овим схватањима.

Теза која третира законитост као појаву која се стално јавља у историји, у самој ствари идентификује законитост са ма којим правним поретком, с одређеним скупом општих правних принципа. Та теза не узима у обзир велике етапе друштвеног развитка, не води рачуна о томе који слојеви, колики део заједнице и у ком

* Текст предавања које је проф. Станислав Ерлих из Варшаве одржао 16 октобра 1958 на Правном факултету у Београду. Ово предавање састављено је према реферату који је проф. Ерлих поднео на конференцији Међународног удружења за правне науке (Варшава, 10—16 септембра 1958), посвећеној проблему социјалистичке законитости. (В. белешку у „Аналима“, 1958, бр. 3, с. 380.)

(1) Упор.: Zagadnienia prawne Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa, 1954, т. I, с. 337—409; H. Rot: Kilka uwag o praworzadnosci. „Panstwo i Prawo”, бр. 7/1956, с. 199 и сл.; S. Ehrlich: Praworzadnosć, Seim, Warszawa, 1956; Z. Izdebski: Rewizija pojęcia praworzadnosci ludowej, „Panstwo i Prawo”, бр. 3/1957, с. 443 и сл.; S. Zawadzki: Polemika z art. Z. Izdebskiego. „Panstwo i Prawo”, бр. 4—5/1957, с. 909 и сл.; W. Zakrzewski: Pare uwag o zagadnieniu praworzadnosci (polemika s cланком Z. Izdebskor), „Panstwo i Prawo”, бр. 7—8/1957, с. 211 и сл.

обиму ужива заштиту закона; ко и у ком облику користи свлашћења и најзад, због чега нестаје законитости као велике тековине наше цивилизације.

Ако узмемо у обзир робовласничко друштво, нама ће одмах пасти у очи да је већина људи у односу на законе била ван њих. Већим делом, људи су били предмет правног регулација, али нису се јављали као субјекти правних односа. У феудалном друштву отстојање између слободних људи и кметова је, истина, мање, али је ипак јаз веома оштар, скала права и привилегија које користе слободни људи врло је диференцирана. То је хијерархизовано друштво у правном погледу. Очигледна истина о постојању макаквог правног поретка не може сакрити важност чињенице да се тек као резултат револуционарних борби холандске, енглеске, америчке и француске буржоазије утемељују трајне тековине наше цивилизације, као што су једнакост свих чланова заједнице пред законом и грађанске слободе засноване на тој правној основи. Управо овде треба повићи границу.

Кад је Јован без Земље на пољу Ранимид (*Runnymede*) стављао свој потпис на *Magna Charta Libertatum*, кад је био усвојен *Bill of Rights*, кад је пољски краљ 1433 формулисао привилегију познату под именом *Neminem captivabimus nisi iure victum* — јавили су се први наговештаји будућих владавина по закону. То значи да је после вековног друштвеног развитка овим начелима било формално обухваћено читаво друштво. Савременици, наравно, нису схватили и нису могли то да схвате. За савременике то су биле само привилегије које су извојевали енглески барони или пољски шљахтићи.

Нема потребе да се спроводи посебна пострационализација која изопачава историску перспективу, нити да се врши умањивање значаја с обзиром на доцнију улогу коју су одиграле извесне идеје сачуване у поменутих установама и на велико безакоње, самовоље и неједнакости пред законом који су са њима истовремено постојали. Прегече идеје слободе, једнакости и братства били су још стоици, али то не значи да би због тога требало изналазити законитост у робовласничком систему.

Придржавати се извесног правног поретка, извесног скупа принципа поступања над којима бди апарат државне принуде, такође је давнашња појава као што су и право и с њим нераскидно повезана државна организација.

Ипак о законитости може бити говора само онда кад грађанске слободе бар формално буду унете у правне норме. То је онај минимум субјективних права који ствара могућност борбе за њихово пуно остварење. Проблем законитости не може бити правилно разматран без одговора на питање: коме служе политичка права и грађанске слободе? Да ли целом друштву или само његовим незнатним групацијама? Све тековине људске мисли, све напредне институције претходних периода биле су дакле само поставке за будући законити поредак.

Одговор на прво питање не прејудицира решење другог. Можемо ли свести појам законитости на питање да ли се државни органи придржавају закона, као и на контролу њиховог рада са гледишта да ли је он у складу са законом? Распростирање оваквог схватања законитости на Западу оснива се на томе што се идеја законитости формирала у борби против арбитралности апарата апсолутистичке државе. Контрола над законитошћу државних органа била је усмерена на заштиту субјективних права, нарочито слободарских права грађана. Да ли делатност суграђана противна праву — ако је степен криминалитета друштва висок — не угрожава права грађана? Да ли то угрожавање, ако је масовно, не може бити чак и опасније од незаконите делатности државних органа? Да ли законитост, која значи извесно емпиричко стање, није истовремено директива која смера уздизању друштвене дисциплине (2), директива која поставља више захтеве него што је актуелно емпиричко стање?

На овај проблем у социјалистичким друштвима треба се још осврнути и с друге тачке гледишта. Правно стање социјалистичких држава претпоставља масовно учешће грађана у текућем раду органа власти, управног апарата и судства. Уколико је пракса ближа правном стању, утолико више државни органи добијају карактер друштвених органа. Масовним учешћем грађана у управљању, тј. у раду разних државних органа, смањује се отстојање између њих и државних органа. Грађанин тако често учествује у решавању јавних питања, да у том уређењу постаје природно схватање законитости као стриктног придржавања закона од стране државних органа, друштвених организација и грађана.

Ово питање има различите аспекте. Формулисање друштвених односа значи искључење произвољности, односно да они треба да се развијају на типичан начин. Истицањем ове стране је потребно у свим случајевима, кад стабилизацију друштвених односа угрожавају државне власти покушајима супротстављања „целисходности“ законитости. Ово супротстављање добиће увек оштрији вид кад државни органи желе да самовољним отступањем од закона решавају тешкоће које пред њима стоје. Због тога правило о „стриктном“ придржавању закона не намеће ропску приврженост тексту, нити спутава примену начина интерпретирања које су обрадиле наука и пракса. Међутим, она сигурно није у складу са интерпретацијом *contra legem* (3).

Ово правило поставља брану правном nihilizmu који покушава да установи примат актуелног политичког интереса над политичким

(2) Друкчије поставља овај проблем Избедски који законитост третира као извесно емпиричко стање, као последицу „дејства институција које чине њене гаранције. Она постоји само утолико уколико постоје те гаранције“ (Rewizja teorii podzialu wladz, „Panstwo i Prawo“, бр. 11/1957, с. 787).

(3) Упор. дискусију по овој теми у часопису „Panstwo i Prawo“, бр. 5—6/1956, с. 830 и сл.; бр. 7/1956, с. 191 и сл.; у истом броју, с. 199 и сл.; бр. 8—9/1956, с. 489 и сл.; као и резиме ове дискусије — М. Grudziński, бр. 10/1956, с. 684 и сл.

интересом израженим у правним нормама. Ипак тај неопходни минимум формализма, који је несумњиво тековина политичког развојка а истовремено и правне науке, крије у себи велике опасности.

Не би требало, наиме, извести закључак да је придржавање каквог било зборника норми значило законитост. А управо на такав закључак наводи нас правни позитивизам. Иако је васпитање у духу правног позитивизма, иако је његов нераздвојни формализам специјално усмеравао пажњу на појаве гажења права, ипак, с друге стране, он није дозвољавао да се доводе у питање правне норме које формално обавезују — чак ни онда кад су у њима биле садржане диспозиције кршења основа правног поретка. С великим осећањем социјалне психологије хитлеровци су искоришћавали ове традиције правног позитивизма. Служећи се нашироко генералном клаузулом и издајући нормативне акте који су погађали устаљене појмове о законитости, они су безакоњу давали форму закона. Дајући самовољи ауторитет правних норми газили су основна права грађана. И то нас води закључку да се не може разматрати проблем законитости ако се не узме у обзир садржина норми којих се треба придржавати. Ова садржина мора да се односи на права човека. Ернест Баркер с правом је писао да функције државе не могу бити одвојене од права човека (4). Слично схватање законитости као нераздвојно повезане са заштитом права човека, опште је такође у социјалистичким државама.

Овај цивилизациони регрес, који заступа друштвени и политички поредак фашизма како у његовом италијанском тако и немачком облику, регрес, који значи брисање принципа једнакости пред законом, брисање грађанских слобода, не дозвољава да се говори о фашистичкој законитости. Теза да законитост постоји у свакој државној организацији не може се одржати.

Овде се може поставити питање: у каквом је односу схватање законитости, које постулира као њену нераздвојну особину поштовање грађанских права, према природном праву?

Све концепције природног права сматрају се као вицет реда у односу на позитивно право и то им даје извесну метафизичку нијансу.

Друкчије је са марксистима. Они виде у правима човека завршни резултат дугог ланца напредне мисли, чији се развој преплитао с политичким борбама за остварење тих постулата, за њихову институционалну гарантiju. То је нашло израза не само у декларацијама права, већ и у институционалним гаранцијама, унетим у позитивно право. На тај начин, права човека постала су тековина развоја општечовечанске културе. То је опет узрок што су се Уједињене нације позабавиле њиховом кодификацијом.

Основна права човека, која су нераздвојни део правног система сваке цивилизоване државе, не морају бити уздигнута због своје

(4) E. Barker: Principles of Sociat & Political Theory, Oxford, 1956, p. 226.

метафизичке оправданости изнад позитивног права. Довољно је констатовати да напредна традиција човечанства не допушта да се основна права уклоне из оквира позитивног права.

Из тога не произилази да оправдање основних грађанских права треба тражити једино у писаном праву. Тачно је да су та основна права истоветна са правима која проистичу из позитивног права, тачно је да њих треба унети у уставе и законе, али ако су отуда била отстрањена или у пракси погађена, она ипак не престају да важе као посебне норме обичајног права. Она су нераздвојни део правног система сваке цивилизоване државе.

С те тачке гледишта тешко се може прихватити закључак монографије Опалека о субјективном праву (5). Аутор је у њој поставио знак једнакости између основних права и оних права која проистичу из позитивног права, деградирајући прва у духу правничког позитивизма. Ако се хоће доследност, онда, по таквом схватању, основна права престају да постоје ако су отстрањена из позитивног права неке државе на основу политичког регреса (случај фашистичке државе). Међутим, схватање које сам ја предложио води томе да би такво ликовирање права човека требало третирати као незаконито, иако извршено нормативним актима. Оне, пак, који би се томе супротставили, морали бисмо сматрати не рушиоцима закона већ заштитницима законитости.

Још једанпут треба подвући да гледиште које је овде изнето не значи неко стидљиво враћање природном праву чија је одлика ахисторизам. Међутим, ми разматрамо основна права као историску тековину процеса у току класних борби.

Резимирајући ова општа запажања, могли бисмо предложити овакво схватање законитости: она се заснива на стриктном придржавању закона, како од стране државних органа за које треба да буде основ делатности, тако и од стране друштвених организација и грађана. Ипак тај закон треба да буде подједнак за све и да гарантује основна права човека. Није потребно истицати да овде нису у питању само речи. Овакво или онакво теориско формулисање повлачи за собом далекосежне последице у пракси.

2. — О целисходности разликовања буржоаске од социјалистичке законитости.— Горњи предлог, који се односи на опште схватање законитости, не значи да не треба разликовати законитост у буржоаским и социјалистичким друштвима. Исто онако као што најопштији појам „државе“ или „права“ не чини излишним појмове буржоаске или социјалистичке државе и права. Ови појмови једноставно уопштавају уже кругове друштвених појава.

У чему се састоје те разлике, из чега оне произилазе? Оне произилазе из различите економско-друштвене структуре која захтева друкчији правни поредак и, затим, различиту законитост.

(5) К. Опалек: Prawo podmiotowe, Warszawa, 1957, rodz. IV, § 2.

Пођимо од основних права која смо прихватили као неопходан критеријум законитости. Овде није могућно спровести подробно поређење и нужно се морамо ограничити на покушај да обухватимо најважније проблеме. Састав каталога основних права која се налазе у уставима буржоаских и социјалистичких држава доводи до закључка да разлике у уређењима не воде састављању сасвим другачијег каталога грађанских права. И у једним и у другим каталозима наћи ћемо иста права призната као основна. Формалноправни оквир читавог низа грађанских права, како у буржоаским тако и у социјалистичким уставима, јесте принцип равноправности свих грађана пред законом, без изузетка. Овај принцип чини законску гаранцију да ће сви користити грађанска права без икакве дискриминације. Ако овај принцип различито функционише, то долази због разлике у економско-друштвеној структури, из чињенице да концен-трација економске моћи у буржоаским државама чини овај принцип илузорним. Али то је други проблем и о томе није реч у контексту у ком овај проблем разматрамо.

Установа „лишенаца“ у совјетској држави, која лишава извесне друштвене групе политичких права, била је само епизода (6) у том друштвеном систему, изазвана заоштреношћу друштвених антагонизама, али није произилазила из програмских поставки социјалистичког уређења. Сасвим је разумљиво што су социјалистичка друштва усвајала принцип једнакости пред законом, као и идеју основних права грађанина, иако су то тековине буржоаске револуције. Јер, социјалистичко друштво прима и развија тековине демократске мисли и демократских установа, уколико оне нису супротне поставкама новог уређења. Овде дакле постоје елементи континуитета, са којима упоредо иду елементи негирања извесних демократских гледишта или установа буржоаске демократије. Ово двојство својствено је сваком друштвеном развоју, а тим више револуционарном развоју.

Тако, на пример, ако узмемо *Декларацију права радног и експлоатисаног народа* која у правном поретку социјалистичких држава има улогу коју су имале *Повеља права (Bill of Rights)* државе Вирџиније или француска *Декларација права човека и грађанина*, видећемо да се на челу овог документа налази експропријација средстава за производњу. То је учињено због тога што је приватна својина средстава за производњу извор друштвених антагонизама. То питање је толико битно да први уставни акт прве социјалистичке државе не води рачуна о развоју каталога грађанских права. Она се разумеју некако сама по себи и изгледају проста последица социјализације средстава за производњу. И тек доцнији уставни акти доносе каталог грађанских права: устав од 10 јула 1918 (део II, раздео 5) кодифицирао је грађанска права, којима су се позабавили поједини октобарски декрети. Устав Совјетског Савеза од 1924 није садржавао

(6) Упор. члан 23 Устава од 10 јула 1958. у Кини и Румунији, ова установа је обухватила још мање друштвених група.

посебне одредбе о правима и дужностима грађана, јер је круг ових проблема био регулисан републичким уставима. Устав Совјетског Савеза од 5 децембра 1936 укинуо је ограничења политичких права која су била позната претходним уставним актима, а сви уставни нови социјалистички држава садрже опширне листе основних грађанских права.

У тим каталозима грађанских права социјалистичких устава постављени су у први план и разрађени економско-друштвени закони, пошто, сходно марксистичкој концепцији, тек са ослоном на њих могу да функционишу политички закони и грађанске слободе. Међу тим законима ваља истаћи један којим се одликују сви каталози: право на рад. У тим каталозима оно игра такву улогу као у декларацијама права и у буржоаским уставима право приватне својине које се не сме лишити нико осим „уз праведну оштету“. Схватање које истиче у први план основних грађанских права, право на рад води своје порекло из времена пре писања Јењина, Маркса и Енгелса. Ову концепцију ћемо наћи у написима претеча социјализма. Фурије (*Fourier*), је писао: „Проћердали смо векове у сукобима за права човека и не мислећи да признамо основно право, право на рад, без кога друга права не значе ништа“ (7).

Друга особина којом се разликује концепција основних грађанских права у социјалистичким уставима јесте уско повезивање права са дужностима, на шта су утицала писања Маркса и Енгелса (8). То је нов елемент. Порекло тога што су буржоаски уставни наглашавали права а не и дужности, треба тражити у томе што је буржоазија у први план истицала збацивање феудалних обавеза.

Истичући у први план право на рад, социјалистички уставни истовремено предвиђају обавезу рада. Каталог основних права грађанина прати посебна листа његових основних дужности. Ипак у свим социјалистичким државама ова конструкција грађанских права и њихово повезивање с дужностима није нашло свој израз у првим уставним актима. У Декларацији Законодавног Сејма у Пољској од 22 фебруара 1947 о остваривању грађанских права и дужности појављују се социјалистички елементи у регулисању основних грађанских права. И тек Устав од 22 јула 1952 уноси све особине које карактеришу социјалистичко регулисање грађанских права.

Намеће се питање: какву улогу играју индивидуална права у социјалистичком уређењу, какав је њихов обим с обзиром на извршене преображаје. Револуционарни преображај друштвене структуре ствара могућности проширења права: пун развитак индивидуалности крајњи је циљ друштвеног преображаја на социјалистичкој основи. И обратно, свака тековина на том сектору убрзава социјалистичку изградњу, јачајући иницијативу чланова социјалистичког друштва.

(7) F. Armand—R. Maublanc: *Fourier*, Paris, 1937, t. II, p. 82.

(8) Упор. К. Маркс—Ф. Енгелс, Дела, руско издање, т. XIII, бр. 1, с. 14 т. XVI, бр. 2, с. 107.

Пошто смо раније истакли оно што је заједничко у социјалистичкој буржоаској законитости, сада ћемо резимирати разлике (9). Оне имају свој извор:

а) у различитој економско-друштвеној структури која одлучује о различитом класном обележју права,

б) у различитости правних система који тој структури служе, а нарочито у различитој концепцији грађанских права,

в) у различито формираном систему гаранција, о чему ће посебно бити говора.

3. — *Проблем континуитета права.* — При разматрању питања најопштијег појма законитости и односа буржоаске законитости према социјалистичкој, постављало се питање континуитета идеје и установа права. Кад разматрамо историју развитка политичких система у вези са историјом права, лако ћемо увидети да то није проблем специфичан за прелазни период од капитализма ка социјализму. Довољно је указати на рецепцију римског права која је пренела, у неупоредиво ширем обиму, идеје и установе већ мртвог система, ради њиховог коришћења, после одговарајућег прилагођивања новим друштвеним условима. Овде се сусрећемо са општијим проблемом историског континуитета, о коме је немачки историчар права Хајнрих Митајс (*Heinrich Mitteis*) рекао да је ту реч и поред промене материјалног супстрата, о појави културног континуитета, преношењем у променљивој историској средини израђених форми (10).

Дакле, с обзиром на ову промену материјалног супстрата — да употребимо израз Митајса — негирамо континуитет права чак и онда кад читави комплекси нормативних аката, насталих у претходном политичком уређењу, и даље формално важе, како се то дешавало и у Пољској, што је делимично случај и данас (11). Негирање континуитета права има своје оправдање у трима горе формулисаним тачкама.

Али проблем континуитета права нема само општетеориски значај. Он повлачи собом практичне последице на којима се треба задржати.

Овде је реч, пре свега, о питању обима обавезне снаге прописа који су били издати у претходном систему. Ово питање није било подједнако регулисано у свима социјалистичким државама. У Руској Совјетској Републици, декрет о судовима бр. 1 од 5 децембра 1917 предвиђа по питању обавезне снаге царских закона, да они важе

(9) Z. Izdebski (чланак *Rewizja pojęcia praworzadności ludowej*, „Państwo i prawo”, бр. 3/1937, с. 443 и сл.) постулирајући с правом потребу историског третирања проблема, ипак недоследно завршава закључком да постоји само један појам законитости. То би значило да имамо такође само један појам права, а такво право морало би да буде бескласно или наткласно. Непромишљена теза нужно води закључцима које аутор, судећи по његовим научним публикацијама, очевидно није имао намеру да изведе.

(10) H. Mitteis: *Die Rechtsgeschichte und das Problem der historischen Kontinuität*. (Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin). Berlin, 1947, S. 3.

(11) За континуитет је био и Венеш имајући, наравно, у виду одређене политичке концепције. Упор. његову *Svetova Krise: Kontinuita prava a nove pravo revolucni*, Praha, издање V. Lindhart.

„утолико уколико нису укинута од Револуције и уколико нису у супротности са револуционарном савешћу и револуционарном правном свешћу“ (чл. 5). Наравно да је значај овог прописа далеко прелазило границе опште дерогационе клаузуле која одузима обавезну снагу прописима који с њом нису у складу: *lex posterior derogat priori*. У Југославији је такође читав ранији правни поредак био упочетку генерално укинут. Ипак су доцније неки прописи буржоаске државе нашли практичну примену, при чему се они третирају као правни прописи обичајног права. У Пољској је друкчије.

Друштвени преображаји, у вези с друштвеним препородом, носили су без сумње револуционарно обележје. Не упуштајући се у извођење упоређења између ових промена и Октобарске револуције, треба констатовати да њихов домашај није био тако широк као у Русији. Распоређивање револуционарних преображаја у Пољској на дужи период времена није могло да не утиче на однос према праву буржоаске државе. У Пољској нова власт није издала правни пропис који би у начелу брисао читаво раније законодавство. Обратно, први уставни акти изразито су се надовезивали на принципе Устава од 17 марта 1921. Јулски манифест (22 јула 1944) усвојио је основне одредбе Устава од 17 марта 1921. Исто тако и Уставни закон од 19 фебруара 1947. Генерална клаузула која би *en bloc* укидала раније правно стање била би дакле у изразитој супротности са тим уставним актима. Било је и других веома јасних правних аката који су се надовезивали на раније правно стање. Делимично је обновљен државни апарат, примењујући раније важеће правно уређење. Декрет Пољског Комитета Народног Ослобођења од 21 августа 1944 о начину постављања власти опште управе прве и друге инстанце обнавља среска начелства (*староства*) на челу са среским начелницима (*старостама*) и војводске уреде са војводама на челу. Закон од 11 септембра 1944 о организацији и делокругу рада народних одбора такође се надовезује на старе принципе Устава од 17 марта 1921, иако ствара сасвим нов систем органа који је био непознат политичком систему предратне Пољске. Да бисмо дали још један пример, овде можемо навести декрет Пољског Комитета Народног Ослобођења од 15 марта 1944 којим се враћају поротни судови.

Истовремено, већ у првим месецима нове власти, било је јасно да су неизвесно од прописа изрично укинутих, у сукобу са новим друштвеним поретком, читави комплекси нормативних аката, иако нису били укинута *expressis verbis*. У литератури је био постављен постулат да интерпретација треба да одговара новом друштвено-економском уређењу. Овај постулат адекватности значио је да треба сматрати неважећим све оне правне прописе који се косе са начелима уређења или који су изгубили свој значај у новим друштвеним условима (12). Други су покушавали да реше тешкоће, тражећи излаза у

(12) S. Ehrlich: *Zagadnienie praworzadnosci*, Warszawa, 1947, с. 21. упор. такође „*Panstwo i Prawo*“, бр. 9—10/1946, с. 43.

старим паремијама (13): *ratio iuris posterior derogat priori* или *cessante ratione legis cessat lex ipsa*. То је било утолико неоправдано што није nestало образложење појединих закона већ читавог ранијег правног система.

Пракса је постепено пошла за тим теориским решењима. Одлука Врховног суда од 8 априла 1952 довела је, на пример, у питање чл. 84 Кривичног законика који је предвиђао смештање непоправљивих преступника у специјалне заводе, полазећи с гледишта да у народној држави таква категорија преступника не може да постоји. Друга одлука (14) (одлука седам судија) довела је у питање чл. 166 Кодекса о облигацијама који је допуштао захтеве због моралне неправде проузроковане смрћу блиске особе, као противне принципима живота друштвене заједнице. Пракса државне арбитраже доследно је прихватала да Трговински кодекс нема примену у односима међу социјалистичким организацијама. Наводећи ове примере не упуштамо се, наравно, у оцену до ког је степена та пракса у сваком поједином случају била оправдана. Овде треба узети у обзир да је, иако су читави комплекси нормативних аката из периода између два рата били задржани на снази, њихова друштвена функција промењена. То су била стара правила која су се односила на ново друштвено понашање. Ова стара правила имала су често нове адресате, често се мењао предмет правног односа, тј. обим права и дужности, начини њиховог остварења. Правна реченица гласила је непромењено, али је улога, коју је почела да игра, била нова.

Деривативан проблем у односу на овде разматрани проблем било је питање ауторитета судске праксе периода између два рата. Од одлучујућег значаја је овде била одлука Опште седнице Врховног суда од 25 новембра 1948, према којој се морала испитати свака одлука из периода између два рата с гледишта њене примене (15).

II. Систем гаранције законитости

1. — *Гарантија гаранције.* — У буржоаским демократијама основна гаранција законитости потиче из теорије поделе власти. Члан 16 *Декларације права човека и грађанина* гласи да „ниједна друштвена заједница, у којој гаранција права није обезбеђена, нити подела власти утврђена, нема устава.“ Мада теорија поделе власти у чистом облику није била остварена, ипак у преиначеном облику, постепено прилагођеном потребама новог буржоаског друштва, она до данас функционише у виду система *check and balance* који се у разним државама различито конкретизује али свуда испољава једну особину: одлучну вољу за одржавање надлежности највишег претставничког

(13) A. Peretiatkowsiz: Zagadnienie społecznej wykładni ustaw, „Dem. Przegl. Prawn.”, бр. 2/1946, Z. Fenichel: Nie uchylone a jednak nie obowiązujące ustawy „Panstwo i Prawo”, бр. 1/1947, с. 42 и сл.

(14) 26 Urz., poz. 3/1953.

(15) „Dom. Przegl. Prawn.” бр. 12/1948.

тела у не много широким границама. Том циљу треба да послуже права која коче овлашћења парламента да би спречила његов „деспотизам“. Ова бојазан од деспотизма претставничког тела карактеристична је за самог Монтескијеа, као и за савремене државнике и поборника уставности.

Постоје разни начини „кочења“ парламента. Прерогативе законодавног тела може да умањи други дом, опедијална овлашћења председника (право вета), искључење одговорности владе пред законодавним телом, признање влади права иницијативе распуштања парламента, контрола да ли су закони у складу са уставом, коју врши Врховни суд или специјални Уставни суд.

Свакако да је овде једнострано приказан систем *check and balance*, али то је намерно учињено, јер је у питању било да се потсетимо шта ограничава законодавно тело а не како оно „кочи“ друге главне органе у држави. Свесна једностраност аутора има за циљ да рељефније истакне различитост основне гаранције законитости у социјалистичким државама.

Концепција коју је донело руско револуционарно искуство јесте нови прототип преображаја друштвених уређења свих социјалистичких држава, и поред националних институционалних разлика и разлика у пракси њиховог функционисања, које постоје међу тим државама. Ове заједничке основне концепције могу се свести на следеће тачке:

1) Повезивање претставничких органа најразнороднијим нитима свакодневних додира са народним масама. Особина лако остварљива у револуционарном раздобљу кад се спонтано подиже талас активности веома широких друштвених слојева. То је истовремено особина тешко остварљива у суре дане свакодневне организационе делатности која тежи друштвеном преображају.

2) Супрематија претставничких органа у односу на све друге органе. Ову супрематију Лењин је некада речито формулисао: Ако би Савет Народних Комесара повредио закон који је донео највиши претставнички орган, он би морао бити стављен под суд. На степену територијалних органа (у већ стабилизovanом социјалистичком уређењу), овај принцип треба да се заснива на подређивању професионалних државних службеника претставничком телу. То је, како је то с правом изнео проф. Јарошински у свом реферату (16), организационо-политички принцип сасвим супротан државном механизму буржоаске демократије, у коме професионални државни службеници контролишу претставничка тела као што су самоуправе.

3) Најзад трећа особина социјалистичке државне организације јесте хијерархиска повезаност претставничких органа који чине један чврст систем. То би била вертикала органа власти која се изразито разликује од осталих хијерархиских вертикала органа управе и судских органа.

(16) Необјављени реферат, одржан на конференцији Међународног удружења правних наука у Варшави од 10—16 септембра 1958.

Сазрео је нови систем политичког уређења који се сасвим разликује од установљених облика који су досад познати у историји.

а) У области политичке теорије овај се систем супротстављао традицијама Монтекијева (*Montesquieu*) поделе власти. Монтекијева теорија, иако није била дословце остваривана — што је у више махова згодно објашњено у општој теорији о држави — била је контрадикција новог система, чак и кад бисмо је прихватили у најмодификованијем облику: као потребу стриктног разграничења надлежности између трију разних група државних органа који раде на законодавству, управи и правосуђу. Ипак ово разграничење надлежности није било само себи циљ. Требало је да се ове групе органа узајамно „коче“, а ово „кочење“ није уопште било равномерно. Неповерење Монтекија према претставничком телу, које је позвано да доноси законе, наследили су од великог напредног мислиоца доцнији стручњаци уставног права. А како погледи мењају своју вредност у зависности од времена и услова у којима су објављени, оно што смо сматрали напредним код Господина Претседника Парламента у Бордоу, није се могло сматрати напредним у XX веку.

Марксистичка мисао, која уопштава искуство првих револуционарних достигнућа уређења није порицала неопходност спровођења стриктног разграничења надлежности, али је истовремено тражила да оно буде извршено на такав начин како би била загарантована супрематија највишег претставничког тела над свим другим државним органима (17), без чега разматрање проблема суверености народа треба сматрати празном фразом. Наравно то захтева неоспорну супрематију закона над свим другим нормативним актима. Одржавање ове супрематије треба да буде једна од одлика система гаранције социјалистичке законитости.

б) У организационо-политичкој области падало је у очи необично уздизање локалних претставничких органа који су се према револуционарној концепцији претворили у органе власти вишег реда у односу на управне органе. Локални претставнички органи, који су досад у историји политичких уређења били познати само као додаци локалним претставницима централне власти, променили су свој лик.

То су биле смернице нове, јасно одређене линије развоја. На жалост, ова линија у социјалистичким државама била је изопачена, што је у неким областима довело до тренутне победе бирократског централизма.

(17) Не може се сматрати за успео покушај З. Издебског који је на произвољан и неисториски начин преуредио Монтекијеву теорију на „минимум садржине“, која се заснива на компетенционој искључивости „власти“ после чега покушава да тај минимум садржине споји у социјалистичкој држави са принципом супрематије „законодавне власти“ (*Rewizja teorii podzialu wladz, „Panstwo i prawo“*, бр. 11/1957). То је, наравно, сасвим туђе Монтекијевој теорији, а да не говоримо о томе да је погрешно тражити идеолошко порекло социјалистичког уређења код Монтекијева. Да не спомињем питање нереалности спровођења принципа „компетенционе искључивости“, што с правом истиче С. Беднарски у својој полемици са Издебским (*„Panstwo i prawo“*, бр. 3/1958, с. 482 и сл.).

Појава бирократизма не да се свести ни на споро свршавање званичних послова, ни на сувишни формализам, нити пак на сувишни број радних места. Деградиција изабраних тела и њихово отстрањивање од ефикасне контроле доводи до изопачења која се заснивају на отуђивању државног и партиског апарата од друштва, а затим до повреда законитости, до појаве елитаристичких тенденција у њему. То је довело до супротности у оквиру социјалистичког друштва. Постало је очигледно да ће даљи развитак зависити од савлађивања ове супротности. Овде није место да се претресају узроци који су довели до ових процеса, супротних поставкама социјалистичког система. У сваком случају треба констатовати да третирање ових привремених изопачења као карактеристичних за социјалистичко уређење не иде упоредо са научном истином.

У Пољској смо одабрали пут продужавања лењиновских традиција, тј. пут такве делатности државних органа како би их народне масе могле сматрати својим.

На том путу треба савлађивати отпоре рутинираних бирократа. Овде су у питању не само извесне навике владања већ и бојазан од активности маса које бирократи нерадо сматрају пунолетним. Треба исто тако савладати отпор људи који желе да кроз споредна врата уведу политички модел буржоаске демократије. То, наравно, не може да реши наше друштвено-политичке проблеме. Шта би нам, на пример, могло да помогне увођење уставног суда који би ограничавао компетенције Сејма, кад је зло управо било, између осталог, и у томе што његова уставна овлашћења нису била остваривана како треба. Установе буржоаске демократије не утичу повољно на општи развој народне иницијативе. Очигледно је да бирократска изопачења домаћег социјализма не могу да се излече механичким пресађивањем уснова буржоаске демократије, нити њеног бирократског централизма, макар био друкчије формиран. Оријентација на потпуно остварење уставних права Сејма, оријентација на проширење овлашћења народних одбора који треба да постану прави господари на својој територијалној јединици, оријентација на организацију радничке контроле у предузећима, карактерише преображаје који су почели у октобру 1956.

Нарочито је реч о томе да ниједан други државни орган не би могао да „кочи“ Сејм. Обратном, од Сејма треба да зависе сви други органи. Управо ради појачања ефикасности контроле Сејма, закон од 27 децембра 1957 Министарство контроле је претворено у Главну контролу и потчињено Сејму (18). Само сасвим надмоћан положај Сејма може обезбедити закону највећу правну моћ у систему нормативних аката, што је један од неопходних услова учвршћења законитости. Хјум (*Hume*) је у есеју *Да ли политика може да буде наука?* писао да је устав само онда савршен кад даје довољно превентивних средстава против „лоше администрације“ (19). У социјалистичким државама

(18) О последицама ове промене Устава упоредити чланак З. Ј. Лескор: О Najwyższej Izbie Kontroli, „Państwo i Prawo”, бр. 2/1958, с. 191 и сл.

(19) D. Hume: *Eseje*, Kraków, 1955, с. 26.

доктрина заступа гледиште да функционисање приказаног система најбоље штити од рђаве администрације.

Навике мишљења које оперишу појмовима *check and balance* за нас су сасвим неподесне, не могу да укажу помоћ у разумевању друштвено-политичких процеса које преживљујемо.

Један проблем треба објаснити: формирање односа између највишег претставничког тела и руководства радничке партије и одговарајућег односа између локалних органа власти и локалних партиских инстанца.

Полазна тачка за разумевање овог проблема је тврђење да радничка партија није државна власт. Одлуке највиших партиских инстанца не могу имати обавезан карактер за посланике који нису чланови радничке партије већ припадају сељачкој (народној) странци, демократској странци, католичком клубу „Знак“ или пак ванпартијцима. Радничка партија делује у Сејму преко својих посланика који настоје да утичу на посланике из других групација. Овде се намеће захтев да одлуке највиших партиских инстанца имају карактер општих директива које не би сувишном подробношћу спутавале политичке делатности посланика радничке партије у Сејму. Општи је захтев да се не удвостручује државни апарат са партиским апаратом. Дакле, таква треба да буде директива рада, давање таквог карактера руководећој делатности радничке партије да не би она умањивала уставну улогу Сејма, као највишег претставничког тела, позваног да доноси законе и да врши највишу контролу над другим државним органима (20).

На сличан начин треба да се формира однос локалних партиских инстанца према народним одборима.

2. — *Принцип независности судова.* — Принцип независности суда, који потиче још од теорије поделе власти, у западним демократијама је нераскидно повезан са захтевом аполитичности судија који често у смислу законских прописа не могу да учествују у јавном животу (да припадају политичким партијама, синдикатима, да учествују у јавним манифестацијама и томе слично). Принцип независности судова у вези је такође и са сталношћу судова. У социјалистичким државама независност суда сматра се такође као једна од основних гаранција законитости. Члан 52 пољског Устава од 22 јула 1952 гласи: „Судије су независни и подлежу само законима“.

Ипак независност судова у Пољској и другим социјалистичким државама схвата се друкчије него у западним демократијама.

Судије у социјалистичкој држави не могу бити прожети неким *esprit de corps* који би их удаљавао од разумевања државне политике. Њене директиве одређују руководеће инстанце радничке партије. Увођење судова уз учешће поротника такође доприноси томе да судије непрестано могу да контролишу своје професионално гледиште у односу на јавно мњење које је заступљено у саставу судија-порот-

(20) Овај захтев изнео сам још раније у публицистичи. Упор. брошуру *Praworzadność, Sejm*, с. 45 и сл.

ника. Овај састав се мења. Разумевање ових директива може бити од помоћи само при интерпретацији закона у остваривању права. Према члану 48 Устава судови треба да стоје на стражи уређења Пољске да би штитили тековине пољског радног народа, чували народну законитост, друштвену својину, права грађана и кажњавали преступнике. Аполитички судија или онај који би се руководио сопственим схватањем политичких циљева не би могао да изврши тај задатак. Према мишљењу, које уосталом влада у социјалистичким државама, политичка делатност судија не може доводити у питање њихову независност. Судија у социјалистичким државама је независан у одлучивању конкретних питања. Пошто само он преузима на себе моралну одговорност, пошто управо он располаже одговарајућом стручном спремом, ни управне, нити пак партиске инстанце не могу му наметати како треба да реши конкретан случај. То није у стању да учини чак ни Сејм и поред тога што је он по Уставу врховни орган, јер је пољском правном систему непозната установа индивидуалних закона.

Из горе изложеног се види да руководећа улога радничке партије, како у пољском тако уопште у социјалистичком правном систему, не искључује принцип независности судова. Наиме, радничка партија утиче на правосуђе, дајући правац законодавној делатности, васпитавајући судски кадар у политичком погледу и уопште оцењујући судство у одлукама највиших партиских инстанца. Међутим, ингеренција у конкретне случајеве нарушавала би принцип независности судова, а тим самим подривала основна грађанска права (21).

Пољски Устав (чл. 50) предвиђа да се професионалне судије и поротници бирају, што је било замишљено као средство које би обезбедило независност судова. Ипак, овај пропис није спроведен у живот, а сада се почиње сумњати да ли би остварење овог прописа заиста допринело учвршћењу независности судова? Да ли то не би изазвало несигурност код судија при доношењу одлука који би желели да виде учвршћен свој професионалан положај? Да ли, се у изборном акту може дати права оцена судске делатности?

Ако би на дневни ред био постављен проблем промене уставног прописа који се односи на изборност судија, то би требало, по мом мишљењу, такође узети у разматрање и питање положаја судства у државном уређењу. Један од основних принципа нашег политичког уређења је подела управних и судских функција (22), што је у тесној вези са већ приказаним принципом супремације највишег представничког тела над свим другим органима. Због тога изгледа да не би требало да се на челу судске администрације налази министар правде који улази у састав владе, дакле врховни орган управе. Ако Државном савету, који је еманација Сејма, буде подређен Врховни ту-

(21) О питању односа радничке партије у социјалистичкој држави према том проблему упор. чланак М. Cieslaka: *Niezawislosc sędziowska a partia*, „Palestra”, бр. 2/1957, с. 5 и сл.

(22) Важност овог проблема била је у последње време јако истицана у Совјетском Савезу. Упор. чланак И. Морозова и И. Перлова по питању организације судског система у „Известија“ од 18 маја 1958.

жилац, утолико пре треба да му буде подређена вертикала органа правосуђа који са администрацијом немају ничега заједничког. Ово, у хијерархиском погледу, стављање шефа државног тужиоштва изнад органа правосуђа, предвиђено уставним нормама, изазива основне примедбе с гледишта основних принципа уређења наше државе. Оцена судске праксе од стране Сејма или Државног савета морала би у социјалистичком систему да буде прихваћена као нешто природно и нешто што управо иде у прилог учвршћењу судске независности. Прихватање таквог решења било би у складу с положајем Државног савета који у смислу Устава одређује општеобавезну интерпретацију закона (чл. 25).

Међутим, законски пропис о устројству судова који овлашћује Врховни суд да одређује директиве правосуђу и судској пракси по кривичним и грађанским питањима (чл. 24, § 1), не мора додуше — по мом мишћењу — да вређа принцип независности судова, како то сматрају неки пољски аутори (23), али није у складу са нашим уређењем, јер даје уствари Врховном суду овлашћења да доноси опште норме које су равне по снази законима и уредбама. Због тога би убудуће требало тежити томе да Врховни суд, упркос основног принципа нашега уређења, не закорачи у права највишег претставничког тела.

3. — *Контрола законитости управних аката.* — Она је једна од гаранција без које би се тешко могло замислити функционисање правне државе. Та контрола се испољава у разним облицима, а један од њених главних задатака треба да буде што веће редуцирање принципа слободног нахођења. Наравно, контролу врше претставничка тела којима су управни органи потчињени. Овде је такође реч о разним облицима друштвене контроле. Задржаћемо се нешто на специфичним начинима ове контроле која је у непосредној вези са самом делатношћу администрације.

а) Законом стриктно предвиђен начин поступка управних органа један је од неминовних начина како хијерархиске контроле тако и контроле коју врши грађанин који је „странка“. У Пољској је у важности закон о поступку од 1928. Постоје два узрока због којих овај закон није био у потпуности коришћен: стварање сасвим нове структуре државног апарата и његов нови персонални састав који често није располагао потребном стручном спремом. То је подривало могућност ефикасног функционисања закона о управном поступку. Често се дешавало да су припремни радови на новом закону о управном поступку вођени упоредо с радовима на прописима који имају за циљ подизање нивоа професионалног управног апарата и његове стабилизације. Проф. Исерзон предлаже низ решења (24) у циљу

(23) Upor. L. Lustacz: O pozakonstytucyjnych formach dzialnoszi prawotwórczej, „Panstwo i Prawo“, бр. 7—8/1957, с. 9, и W. Lang (полемичан чланак о овим питањима), „Panstwo i Prawo“, бр. 4/1958, с. 666 и сл.; Inaczej A. Wisniewski: Polemika w sprawie tzw. prawotwórczej roli orzecnictwa Sadu Najwyzszego, „Panstwo i Prawo“, бр. 11/1957, с. 861 и сл.

(24) E. Iserzon: Niektóre podstawowe zagadnienia postępowania administracyjnego de lege ferenda, „Panstwo i Prawo“, бр. 3/1958, с. 383 и сл.

проширења демократских гаранција заштите грађанских права у току управног поступка до максимално могуће примене ригорозности судског процеса у управном поступку.

Намеће се питање да ли издавање нових бољих прописа о управном поступку, усавршење управног апарата, не би требало да повуче собом укидање установе тужби и жалби које су уведене одлуком Државног савета и Министарског савета од 14 децембра 1950. Изгледа да би одговор требало да буде негативан. Ако нижи управни апарат буде функционисао тако исправно, да би задобио поверење грађана, онда они неће подносити жалбе централним органима, мимоилазећи редовне инстанце. Изразито опадање броја ових жалби, чак и кад би дошло до великих размера — што се може пожелети — не чини сувишном и ову допунску гаранцију грађанских права. Из чињенице што нећемо користити неко заштитно средство својих права не изводи се закључак да овај инструмент треба као неупотребљив бацити у подрум.

б) Досадашњи резултати општег надзора нису позитивно оцењивани. Један од узрока таквог стања ствари је чињеница што општи надзор не досеже до централних органа. Карактеристично је да у Совјетском Савезу или Чехословачкој, у којима су у овом домену постигнути бољи резултати, тужиоштво врши надзор над законитошћу управних аката централних органа и има право да их тужи Министарском савету.

У овом делокругу код нас су се појавиле две тенденције. Једни су за ликвидацију опште контроле, услед чега би изгубило оправданост организационо издвајање тужиоштва и у том би случају било целисходно да оно потпадне под министарство правде. Други су мишљења да општом контролом треба такође обухватити и централне органе управе (25). Међутим, опште и јединствено гледиште је да треба увести проширено управно судство, независно од тога каква ће убудуће бити судбина опште контроле.

в) Захтев за реактивирање или боље речено стварање новог управног судства, који је истицан приликом постанка нове пољске народне државе, није наишао на одјек: није се имало поверења у ефикасност установе која, из разлога скупог и дуготрајног поступка, није положила испит у Пољској, а изгледала је сувише скопчана са сасвим различитим уређењем да би могла корисно послужити у новом политичком систему. Кад се пак проблем законитости у октобру 1956 нашао у средишту пажње јавног мњења, у широким круговима теоретичара и практичара права искристалисало се мишљење о целисходности укључења управног судства у социјалистички систем гаранција законитости. Тих гаранција никад није на претек, а сама чињеница да је то установа која се развила у буржоаској држави није довољан

(25) По питању особености тужиоштва, које је тесно повезано са проблемом опште контроле, вредно је забележити два супротна излагања: W. Winawer: O miejsce prokuratury w systemie organów państwowych. „N. Pr.”, бр. 6/1957, с. 14 и сл.; S. Konic: Uwagi ogólne o umiejscowieniu prokuratury w systemie organów państwowych, „N. Pr.”, бр. 11/1957, с. 25 и сл.

доказ да би је требало *a limine* одбацити. Због тога је Кодификациона комисија обрадила пројект закона који одражава тенденције које постоје у правничким круговима.

Оквиp чланка не допушта чак ни сажето изношење каталога најважнијих гаранција законитости, па се због тога могу само поменути.

4. — *Одговорност државе за штете које су учинили службеници.* — Ова одговорност регулисана је законом од 15 новембра 1956 који предвиђа веома широку одговорност државе, не искључујући из ње делатност ниједне групе органа нити пак било коју врсту делатности коју предузимају функционери приликом вршења поверене им службе (чл. 1). Да не би дошло до неправилне праксе, члан 2 објашњава појам „државни службеник“. То су службеници органа власти, државне управе и привреде, а исто тако и државних предузећа. По самом закону, државни службеници су такође лица која делују по налогу тих органа, лица која су постављена избором, судије и јавни тужиоци, као и припадници оружаних снага. Држава одговара саобразно принципима грађанског права (чл. 3). Ипак, оштећеном може бити призната пуна или делимична отштета чак и у случају недостатка основа одговорности државе према одредбама грађанског права, ако услед делатности државног службеника он буде претрпео повреде тела или поремећај здравља, или пак ако изгуби храниоца, а у прилог давања отштете постоје оправдани разлози (подвукао С. Е.), нарочито неспособност оштећеног за рад или његов тежак материјалан положај (чл. 5).

5. — *Систем кривичнопроцесних гаранција.* — Процесне гаранције, чији је основни циљ изналажење материјалне (објективне) истине уз зајамчење окривљеном права на одбрану, заснивају се на принципима који су тековина дуготрајног тока напредне правне мисли. Њихово разматрање захтевало би посебну монографију. Ипак треба напоменути да незадовољство правничких а исто тако широких кругова јавног мњења изазива правно стање у области казненоуправног поступка. Основни недостаци закона од 15 децембра 1951 о казненоуправном поступку су следећи: он не предвиђа да чланови судског колегијума имају правничке квалификације, затим, да чланови тога колегијума треба да буду независни и да подлежу само законима. Додајмо томе да закон у начелу (само са малим изузецима) не предвиђа могућност обраћања суду и искључује могућност адвокатске одбране.

Ипак слаба страна није толико у поменутиим недостацима колико у томе што онемогућава ефикасну борбу са извесним нарочито неподношљивим видовима преступа, као што је, на пример, „хулиганство“. Закон, на име, предвиђа да се казна не може извршити, ако је од оснажења пресуде колегијума или кривичног налога прошло шест месеци. Овај пропис, свакако, потстиче на избегавање казне, како би се на тај начин дошло до застаревања казне.

Ови недостаци веома важног закона, јер су његовим нормама, по природи ствари, долази у додир велики број грађана, указују истовремено на правац у ком треба да иде побољшање казненоуправног поступка.

Завршне примедбе. — Пример казненоуправног закона намеће закључак опште природе: законитост захтева добре законе. Одговор на питање како треба формулисати добар закон није нимало прост. Тај одговор друкчије ће гласити у државама у којима их углавном формулишу судије (*judge-made law*), а друкчије у државама у којима је већина правних прописа обухваћена нормативним актима, која су издали државни органи разних степена и вертикала. Једни захтеви ће бити истицани у државама у којима преовлађује приватна својина, а други у државама у којима је основ политичког система друштвена својина.

Наша сопствена искуства диктирају извесне захтеве од чијег извршења зависи жељени ниво законодавства. Главни захтев усклађивања читавог правног система налаже потребу кодификације оних правних области у којима је нарастао разнолик нормативни материјал који често садржи противречне или неусклађене прописе који отежавају примену права. Кодификацију, пак, не можемо сматрати као користан корак у свима условима. Уздржавање од правне регулације целисходно је у оним случајевима када друштвени процеси могу да теку спонтано у оном истом правцу у ком би га усмерио нови нормативни акт. С тим у вези је и захтев ограничења инфлације правних прописа. Савлађивање бирократизма, децентрализација, средства су која могу да стану на пут поплави нормативних аката.

Добар закон треба да садржи што је могуће мање прописа веома уопштено формулисаних, јер то даје оном који примењује закон, сувише велику слободу у избору одлуке. Добар закон не може такође да буде сувише подрбан.

Потребно је сачувати у свакодневној законодавној пракси хијерархију нормативних аката која произилази из Устава, јер је кршење права, садржаног у самом нормативном акту, нарочито опасно.

Закаселост у издавању извршних прописа без којих се не могу остваривати нормативни акти подрива њихов ауторитет.

Добро законодавство захтева испуњење низа услова, али ја сам се трудио да издвојим оне који су у погледу јачања законитости од највеће важности. Ипак било би погрешно истраживати начине учвршћења законитости само у правном делокругу, у области постулата доброг законодавства. Најмоћнија гаранција законитости биће све виши морални ниво друштва, све веће осећање везе која спаја разне друштвене слојеве.

Ово уплиивсање је ипак двострано, јер обичај придржавања закона ствара неопходне оквире за ширење моралних норми.

КАУЗА И ПРАВНИ ОСНОВ

Кауза је један од највише дискутованих проблема у грађанском праву. Неки сматрају, и то чак и тако познати правник као Француз Планиол, да је кауза измишљен и за грађанско право сувишан проблем. Други су мишљења да је кауза важан проблем у грађанском праву. Циљ је овога рада да истакне да је кауза не само важан проблем у грађанском праву него једна од основних категорија грађанског права.

У току излагања прво ћемо поставити проблем а затим изнети кратку историју каузе у римском праву. После ћемо изнети француско и немачко схватање тог проблема, и на крају једно схватање каузе које смо већ поменули у ранијим радовима (1) и које ћемо овде шире објаснити.

1. — Кауза је појам типичан за имовинско право. Но док се код осталих појмова грађанског права отприлике зна шта је предмет тих појмова, на које појаве се они односе, то није случај са каузом. Пре свега реч *causa* тешко је превести на наш језик. У српској правној терминологији она се преводи као „правни основ“ а у хрватској као „правни наслов“. Но са та два израза преводи се такође и латинска реч *titulus*, а та реч, као што ћемо видети, није синоним речи *causa*. Стога ми ту реч у даљем излагању нећемо преводити него ћемо је употребљавати у латинском оригиналу.

Реч *causa* у првобитном значењу у латинском језику значи узрок, па после означава и друге појмове изведене из тог првобитног појма: разлог, побуду, мотив. У имовинском праву свакако долази у обзир ово друго, изведено значење (2). Но сада се поставља питање како је могуће да се у имовинском праву (3) појављује појам побуде када се зна да је управо имовинско право она грана права у којој субјекти права у највећој мери претстављају апстракције, где су и физичка лица у извесном смислу само оличене имовинске масе. У имовинском праву односи између субјеката права обављају се кроз апстрактне имовинске, или, ако се хоће, економске категорије, кроз тзв. стандарде, просечна мерила, те и физичке личности као субјекти права лишени су својих личних својстава и одлика. Насупрот томе, у кривичном, породичном, ређе и у административном праву придаје

(1) Вид. наш Увод у грађанско право, I изд., 1952, с. 212 и сл.

(2) Још су средњовековни схоластици разликовали *causa efficiens* од *causa finalis*. *Causa efficiens* је оно што се јавља као узрок у природним појавама: она чињеница која у кретању произведе закономерно једну другу чињеницу коју зовемо последицом. Ту је последица адекватна узроку. У психичким појавама, међутим, имамо *causa finalis*. То кретање, које се врши кроз акт воље, има извесан циљ који се може сматрати и као побуда, мотив кретања. Ако тај мотив пролази кроз свест или кроз разум као вишу сферу свести имамо разлог. С друге стране, мотив је обично покренут нагоном који има свој корен у биолошким и физиолошким потребама.

(3) Имовинско право је традиционалан назив за ону грану грађанског права која, за разлику од личног и породичног, има за предмет чињенице присвајања и промета економских добара. Пошто је код нас породично право издвојено из грађанског, израз „имовинско право“ све се чешће употребљава као синоним грађанског права.

се велики значај личним квалитетима учесника у правним односима. Тако, рецимо, у кривичном праву влада начело индивидуализације казне насупрот безличној имовинској санкцији у имовинском праву.

Одговор на први поглед изгледа парадоксалан: управо условљеност имовинских права стереотипним, стандардним економским односима; управо околност што је имовинско право непосредна надградња над робним односима намеће каузу. Наша теза у овом раду је да покажемо да је кауза непосредни економски циљ правних послова који странке хоће да постигну тим пословима. Наиме, имовинско право, иако је одређено нужним, стандардним односима робне привреде, ипак је нормативни феномен, ипак је однос воља. Но та воља, управо због изнете околности, детерминисана је економским циљем. Или, ако посматрамо са супротне стране, мотивисана је економским ефектом јер у процесу хтења између побуде и циља постоји корелација, места и улоге побуде и циља можемо заменити у том процесу, — док су циљ и ефект субјективна и објективна страна једне те исте психичке појаве.

Кауза у горе изнетом смислу постоји само у имовинском праву, тачније речено код имовинскоправних послова. Но у породичном праву где изјава воље и сагласност воља учесника у породичноправном односу такође игра велику улогу, не поставља се питање каузе. Не пита се постоји ли нека друга побуда или циљ због којег се закључује брак или врши усвојење, осим самог брака или усвојења. Ни у другим гранама права у којима воља учесника ствара неки однос не пита се за посебну побуду или циљ. На пример, за изјаву воље о ступању у чланство неког удружења није релевантно у ком циљу је члан ступио у удружење — ту је сам правни акт ступања у чланство самом себи циљ; или, у уставном праву, зашто је неко лице гласало за одређеног кандидата. Битно је само то да је воља јасно и слободно изјављена.

2. — Нашу тезу о каузи доказује пре свега историја грађанског права. Кроз историју грађанског права у сваком друштву можемо запазити један основни процес: развој строго формалних и апстрактних послова ка консенсуалним и каузалним. Овај процес иде упоредо са развојем друштвене базе: претварања затворене, кућне, аутаркиске привреде у робну привреду, друштвену поделу рада и ослобођења појединаца — пре свега као произвођача — племенско-породичних веза.

Међу модерним правима највише су се сачували трагови овога процеса у енглеском праву које је сачувало многе архаичне правне форме. Но ми ћемо узети пример римског права који нам је познатији.

У времену када у Риму постоји још претежно затворена кућна привреда, веома су малобројни правни послови којима се врши промет добара. Ти послови су у почетку тзв. послови *per aes et libram*, нарочито *mancipatio*, затим *stipulatio* и *nexum*. Но овде нису биле у

питању правно релевантне изјаве воље у данашњем смислу. Овде није било важно да ли је воља слободно и свесно изјављена већ да ли је извршен известан ритуал. Ако се у ритуалу ма и најмање погрешило, правни посао је био без важности и значаја. Ритуал је могло извршити и малолетно и умно болесно лице, он је опет важио. Обавеза која је настала ритуалном радњом није престала извршењем садржине обавезе него другим ритуалом који је имао супротан смисао, као рецимо *solutio per aes et libram*, *nexi liberatio*, *acceptilatio*. Ако је био извршен ритуал, обавеза је настала или престала без обзира на то да ли је стварно, економско дејство обавезе било остварено или не, на пример, без обзира на то да ли је зајам био стварно дат код нексума или стипулације, односно зајам враћен код *nexi liberatio* или *acceptilatio*. У том смислу су ти ритуални (сакрални) послови били апстрактни, јер се апстраховало од њиховог стварног економског дејства.

Зашто је то тако било? Владајућа идеологија тога друштва је анимизам (4). Људи верују у реално постојање духова који живе на исти начин као и људи, разликују се од људи што су невидљиви, живе вечно и имају већу моћ него људи. Неки од њих, и то духови предака, живе заједно са живим људима у затвореној кућној заједници. То су *lares* и *penati*. Они прожимају не само сва лица него и све ствари у кући. И ствари су под заштитом духова. Отуђење ствари је изузетак јер оне се обично производе да се држе и троше у кући. За њихово отуђење потребна је сагласност духова, споразум духова куће из које ствар излази са духовима куће у коју улази. Ствари се отуђују у истом ритуалу као и лица јер лица и ствари, субјекти и објекти, чине једну недељиву целину баш с обзиром на њихову обухваћеност истим духовима, сви они чине „фамлију“ (*familia*) (5). Између *mancipatio* и *emancipatio* нема разлике у погледу ритуала. Разлика је у томе што се код еманципације, код отуђења лица, манципација три пута понавља.

Но разбијањем затворене кућне заједнице и аутаркиске кућне привреде и упоредним развојем робне привреде ствари се мењају. Ритуални правни послови постају преуски за потребе робне размене. Преуски и садржински и у погледу обима њихове примене. Садржински, јер поред потпуног отуђења (продаје) ствари појављују се они облици размене где се отуђује само употреба ствари (закуп, најам, послуга) а и у погледу обима важења, јер ритуални послови из *ius civile* могли су се примењивати само на римске грађане. Но промет са осталим становницима Италије, а касније и са осталим племенима и народима ван Италије, намеће потребе нових правних форми. За-

(4) Карактеристично је за развој људске мисли да се у свим друштвима на одређеном степену развоја јављају веома слични облици анимизма који повезује религију као најстарију људску идеологију са првобитним облицима права. На пример, ритуал сличан римској манципацији можемо наћи у историји права свих народа.

(5) Вид., на пример, Max Kaser: *Das römische Privatrecht*, München, 1955. с. 44. и сл. Сличну концепцију о римској фамилији изнели смо и у нашим ранијим радовима.

тим, робни промет, размена добара намењених управо за размену не подноси тешке форме и други ритуал при њиховом закључењу.

Преображај старог, сакралног римског права ишао је постепено и обично је заостајао за потребама економског живота. Римљани су поштовали традиције. Преображај је ишао постепено, по могућности уз чување старих форми и уз њихово постепено прилагођавање, — слично данашњем енглеском праву. Није било крупних скокова, наглих промена на основу унапред постављених принципа, већ ситног, казуистичког напредовања.

Преображај је ишао на разне начине. Један правац тога преображаја био је тај што се почела обрађати све већа пажња самој садржини послова, реалној вољи странака. Једна важна етапа на том развојном путу била је појава *exceptio doli*, *exceptio quod metus causa* и *actio doli*. Додуше ова правна средства нису чинила неважећим правни посао закључен по ритуалу, него су обавезала лице, против кога су била уперена, да исплати четвороструки износ вредности коју је правним послом стекао. Имала су, дакле, деликтни карактер. Али то је била прва афирмација принципа да се узима у обзир реална садржина воље и њен економски ефект. Појава тзв. литерарних контраката који су имали у почетку само ту сврху да и писменом доказују садржину стипулације и других сакралних правних послова такође је допринела учвршћењу тог принципа.

Фидуцијарни послови такође су играли велику улогу у преображају старог права, нарочито тзв. *fiducia cum amico contracta*. Они су по форми били пренос својине ритуалним пословима. Но при том преносу странке су путем *pactum fiduciae* уговарале да се ствар економски не употребљава као својина већ као најам, остава, послуга и слично. Но такви фидуцијарни послови могли су се закључити само у погледу *res mancipi*, и само међу Римљанима. У односу на *res nec mancipi*, као и у односу на све ствари између Римљана и перегрина појављују се консенсуални и реални правни послови. Консенсуални уговори: куповина и продаја, најам и закуп, ортаклук и мандат значе већ одлучан прекид са ранијим формализмом. Ти уговори који се зову још и *bona fidei negotii*, настали су из схватања које је заменило старо анимистичко схватање да права воља странака, дата реч којом је та воља изражена и међусобно поверење сауговорача ствара уговор (6). Но то схватање је само идејни израз околности да

(6) Порекло појединих римских уговора још није рашишћено, иако знамо општи правац њиховог развоја. Тако, на пример, по Казеру само је *emptio-venditio* настао из промета са перегринима, док су остали консенсуални уговори настали из фидуције. Вид. нав. дело, с. 181 и сл., 445, 455 и сл. Римској фидуцији по њеном значају за развој римског права веома је слична установа *trust-a* у англо-америчким системима права. Траст је по настанку истоветан са фидуцијом. И у енглеском праву због ограниченог броја формалних правних послова склапали су се у Средњем веку послови чија се правна форма разилазила са економским циљем. Но док је у римском праву фидуција била потпуно превазиђена, у енглеском праву траст се задржао до данашњег дана. Код траста се формално преноси својина али економски прибавилац није власник него заступник, старалац, орган правног лица, извршилац тестаментарних одредби и сл. Траст такође замењује неосновано обогаћење јер је та установа у енглеском праву веома неразвијена.

робна размена не трпи локалистичка ограничења која карактерише анимизам, она кроз економски промет и друштвено и правно сједињује разне и разнородне крајеве. Ти послови не настају из идеје о поштењу и поштовању дате речи, већ је ту идеју наметнула економска нужда. Ти послови су у почетку били само економски. Куповина и продаја је настала из тзв. „куповине за готово“, из истовремене размене ствари за цену, јер куповина на кредит још не постоји. То је била економска куповина и продаја, моментална размена вредности. Разне тужбе и приговори којима се касније и правно заштићују купац и продавац јављају се постепено, што је веома лако проверити кроз историју римског права. У вези с тим, поред квиритарне, развија се и тзв. бонитарна својина и систем заштите бонитарне својине. Но ово чисто економско порекло тих каснијих правних послова још се боље види код тзв. реалних правних послова. Ти су уговори: остава, послуга, зајам и ручна залога — зову реални, „стварни“, управо због тога што су они настали тек предајом ствари која им је била предмет. Ти су се послови односили на *res nec mancipi* (јер су се у погледу *res mancipi* могли заменити фидуцијом за коју није био потребан пренос државине) и предаја је била потребна за наставак уговора зато јер није било никакве правне санкције за обичну сагласност воље. Предаја ствари по себи, без обзира на сагласност воља, стварала је обавезу да се врати та иста ствар (у случају индивидуално одређених) или иста обличина ствари (у случају зајма), а та „природна“, „економска“ обавеза касније добија и правну заштиту (7). Овај процес се још јасније види у појави тзв. безимених уговора, чија појава је била следећи корак у развоју римског грађанског права. Уговори *do ut des*, а касније *facio ut facias*, *facio ut des* и *do ut facias* били су у почетку такође само економске обавезе и нису имали никакву тужбу или приговор у систему постојећих тужби или приговора римског права. Правни однос у тим уговорима настајао је тако да је странка која је примала вредност ствари или давања морала вратити исту вредност по основном принципу еквиваленције робне размене. У вези с тим појавиле су се правна установа неоснованог обогаћења и познате кондикције које још и данас у основи постоје у модерним континенталним правима (8). Кондикције су у почетку заштићивале само давање одређене ствари или одређеног износа новца (*certae rei, certae pecuniae*), тек касније се путем њих заштићивале неосновано обогаћење ма којом другом имовинском вредношћу (*condictio incerti*). По-

(7) О економском пореклу правних послова вид., например, Oertmann: Die Geschäftsgrundlage, Leipzig-Erlangen, 1921, с. 5.

(8) Кондикције потичу из прастарог облика римског поступка, тзв. легисакционог поступка. Карактеристично је за Римљане да су једно застарело правно средство, кондикцију, узели за решење једне нове појаве, неоснованог обогаћења (као што су Енглези средњевековни trust узели за решавање модерних појава у праву). У англо-америчким правним системима и данас разликујемо две врсте уговора: апстрактне али зато строго формалне уговоре зване *contracts under seal* или *deeds*, и неформалне, консенсуалне уговоре, али код којих мора да постоји нешто веома слично нашој каузи, тзв. *consideration*. То је економска вредност (иако не еквивалентна) престације коју странке имају у виду, и без чега уговор не важи.

јављује се дакле идеја *ob rem dare* или *ob causam dare*, а у вези с тим појам каузе. Римљани још не постављају, разуме се, никакву теорију о каузи, они још не схватају дубок смисао тога појма. Али развој права нужно намеће тој појам и ни римско право није га могло мимоићи (9). За нас је битно то да се у развоју римске правне праксе појављује појам каузе у уској вези са појмом економског ефекта робне размене.

3. — Познато је да је од XVI до XIX века највећи центар за изучавање римског а тиме и грађанског права била Француска. Први правник који је дао заокружени систем грађанског права био је Француз Дома (*Domat*). Кад' је Дома писао своје дело *Lois civiles*, римско право је већ било потпуно ослобођено формализма које је још у Јустинијановој кодификацији остао као реминисценца практичног, казуистичког развоја. Дома је дао драгоцене доприносе разради и излагању начела која леже у логици развоја римског права. Њему припада и заслуга што је дао прву теорију о каузи.

При класификацији уговора Дома за основу узима приближно стару смећу која је постојала у Риму за безимене уговоре. Он све уговоре дели на четири групе и то: 1) уговори са два узајамна давања; 2) два узајамна чињења; 3) давање с једне и чињење с друге стране и 4) давање или чињење само с једне стране. У првим трима групама уговора врши се размена (*commerce*) при којој „ништа није бесплатно и где обавеза једнога служи као основ (*fondement*) обавезе другога“ (10). А шта Дома подразумева под „обавезом“ (*engagement*), да ли обавезу преноса права или ствари? У одговору на то на истом месту каже: „Уговор о куповини је споразум (*convention*) којим једна странка даје ствар за цену а друга даје цену да би имала ствар“. Па даље „ствари се купују да би их купац имао и поседовао“. Видели смо да Дома говори о основу (*fondement*) обавезе но као синоним те речи употребљава и реч *causa*. У реалним уговорима као основ обавезе дужника узима престацију извршену са стране повериоца. У свим тим случајевима се јасно види да је код Дома кауза економски ефект обавеза. То се нарочито јасно види у погледу реалних уговора где је кауза враћање дате ствари. Но у добротним давањима у четвртој групи уговора, каузу схвата већ психички, субјективно. Ту

(9) Реч *causa* имала је у римском праву најразличитија значења. Румунски писац Valentin Al. Georgescu у својој књизи *Essai sur le mot „causa“ dans le latin juridique* (Bucarest, 1936) наводи тридесетак значења те речи у класичним латинским правним изворима. Тако та реч може да значи, поред већ наведеног првобитног смисла, предуслов правног посла; сам правни посао; спор о правном послу; чињеницу из које потиче обавеза; неку правну ситуацију уопште; услов у правнотехничком смислу; садржај правног посла, итд. За нас су најважнија следећа значења: *causa stipulations* — онај елемент у садржини правног посла чији недостатак инволвира *exceptio doli*, на пример у Dig. 44. 4. 2, 3. Затим *causa contrahendi* — ту је кауза економски или правни циљ, на пример у Dig. 44. 7. 55; нарочито *causa* у вези са кондицијама — на пример Dig. 12. 5. 1 (*Omne quod datur aut ob rem datur aut ob auctam . . .*): 12. 5. 2; 12. 6. 26; 50. 16. 23 итд.

(10) Domat: *Lois civiles*, 1689—97. Liv. I. т. I. sec. I, no 4 i 5 — цитирано по Guy de Bois—Juzan: *De la cause en droit français*, these, Bordeaux, 1939, с. 149 и сл.

је по њему-кауза дужникове обавезе *animus donandi*. — намера да се учини поклон.

Потије (*Pothier*), француски правник из XVIII века који је наставио рад Доме на систематизацији грађанског права и чији је систем углавном служио за базу *Code civil*-а, прихватио је углавном схватање Доме о каузи. Но он је нарочито истакао субјективну, психичку страну каузе, и занемарио њен објективни, економски смисао. Он је изнео схватање да свака обавеза мора имати „поштену каузу” (*une cause honnête*) (11). Почев од тога момента француска теорија замагљује каузу као економски циљ правних послова, прекида нит њеног развоја кроз историју грађанског права, пребацује проблем каузе на психолошки и идеалистички терен. *Code civil* говори о каузи у чл. 1108 и 1131-33 као о једном од услова пуноважности правног посла. Надовезујући се за Поттијеа, он уводи појам *cause illicite*, недозвољене каузе. Но француски теоретичари, ни до данас, нису успели да даду задовољавајуће објашњење за овај појам. У судској пракси се једино афирмисао појам „недозвољене каузе”, но, као што ћемо касније видети, тај појам нема неопходне везе са каузом у правом смислу и то је оно што се код нас зове противправан и неморалан правни посао. Француски писци су дали веома оштроумне покушаје да се појам каузе рашчисти, но без успеха, јер занемарују материјалистички, економски елемент у појму каузе. Међу француским писцима који су се бавили проблемом каузе нарочито се истиче Капитан (*Capitant*) који каузу дефинише као циљ због које се странке обавезују, као саставни део изјаве воље која ствара обавезу (12). То је непосредни правни циљ који странке хоће да постигну и тиме се разликује од осталих циљева и мотива. Но у погледу добротних послова ова теорија се такође враћа на посредни мотив, на *animus donandi*.

Као реакција на неуспех француске теорије да реши проблем каузе јавило се у француској правној литератури схватање да је кауза не само нерешив него и сувишан појам и да је треба напустити. Најуспешнији напад наведеног схватања каузе упутио је Планиол. По њему се у двострано-теретним и реалним уговорима појам каузе, у крајњој линији, меша са појмом предмета: у случају пропасти продате ствари обавеза купца да продавцу плати цену не престаје зато што је престала кауза — како то присталице каузе тумаче, — него просто зато што нема уговора, јер је пропао његов предмет, каже Планиол. У случају добротних послова, пак, кауза се меша са мотивом који је, међутим, без значаја за правни посао. У погледу појма тзв. недозвољене каузе ствар је још једноставнија: ту је сам предмет правног посла забрањен прописом објек-

(11) Цитирано по Боа-Жизану: нав. дело, с. 162

(12) Henri Capitant: *De la cause des obligations*, Paris, 1924, с. 17—19. Ипак он понекад говори о објективном, економском ефекту каузе, на пример на с. 130. Но те мисли су спорадичне и неусклађене са изнетим основним схватањем.

тивног права или моралом (13). Ми ћемо се још вратити на ове Планиолове примедбе.

На крају напомињемо да се и у француској правној литератури јављају мишљења о каузи као економском циљу правних послова или грађанскоправних односа или уопште схватања која желе дати већи значај економском елементу у грађанскоправним односима него што то чине владајућа теориска схватања у француској правној литератури. То су, на пример, писци Мори (*Mary*) и Луј—Лика (*Louis-Lucas*) (14). Но ни они нису успели да даду једно заокружено схватање о каузи које би се могло супротставити традиционалним схватањима.

4. — Немачка грађанскоправна теорија повезана је са римским правом преко средњевековног и тзв. „модерног“ пандектног права, — права које се у Немачкој култивисало све до доношења Немачког грађанског законика не само као теориско-историско већ и као позитивно право. Аустријски грађански законик, а преко њега и Српски грађански законик, такође је углавном саздан на том „модерном“ пандектном праву.

Ово модерно пандектно право није разрађивало појам каузе. Кауза се спомињала само у вези са неоснованим обогаћењем (15), а поред каузе ово право је изградило и појам правног основа у виду тзв. титулуса (о чему ће касније бити речи). Тако § 1435 Аустријског грађанског законика говори о „правном основу“ (*rechtlicher Grund*) код неоснованог обогаћења различито од титулуса (*Titel*) у §§ 316, 317, 424, 1466, 1477, итд. Стога се и аустријски писци мало баве појмом каузе и уколико је спомињу сматрају је углавном непосредним правним циљем који се правним послом хоће постићи. Но немачка теорија, која се развила на бази Немачког грађанског законика, изградила је нарочити појам каузе. Додуше, Немачки грађански законик не говори о каузи као посебној правној установи, као што то чини *Code civil*: само у § 812, у вези са неоснованим обогаћењем, говори о „правном основу“ (*rechtlicher Grund*). Али тај законик познаје једну установу која је дала маха развоју теорије каузе, апстрактне правне послове, коју установу не спомињу ни *Code civil* ни Аустријски грађански законик.

Апстрактни правни послови постоје и у француском, аустријском и нашем праву. Такав је посао, на пример, издавање менице и хартија од вредности уопште. Но код нас апстрактност правног посла је изузетак и махом значи само то да се кауза, економски циљ прав-

(13) Planiol—Ripert: *Traité élémentaire de droit civil*, t. II, Paris, 1931, с. 395 и сл.

(14) P. Louis—Lucas: *Volonté et cause*, Dijon, 1918; J. Maury: *Essai sur le rôle de l'équivalence en droit civil français*, Toulouse, 1920.

(15) Разуме се, не слажу се сви писци са схватањем да обавеза из неоснованог обогаћења настаје тако што једна имовинска вредност пређе без правног основа из једне имовинске масе у другу. Тако је бивши професор Љубљанског универзитета, Станко Лапајне, изнео у чланку „Данашње кондиције“ у „*Zborniku znanstvenih razprav pravne fakultete v Ljubljani*“, 1925—16, разна мишљења о том питању у аустријској и нашој литератури.

нот посла не истиче у први план при извршењу тог посла. (Например, код менице кауза се истиче или путем приговора у меничном спору, или у посебној тужби за неосновано обogaћење које је настало због апстрактности меничног правног посла.) Но у немачком праву апстрактни послови у неку руку васкрсавају апстрактност из првобитног римског права: посао важи самом сагласношћу воља и имовински ефект који су странке имале у виду приликом закључења тога правног посла никако није елемент тога посла. Такви апстрактни послови су у Немачком грађанском законнику цесија потраживања — § 398, отпуст дуга — § 397, тзв. апстрактно обећање плаћања (*Schuldversprechen*) — § 780. Апстрактно обећање плаћања веома личи по свом дејству на римску стипулацију: не пита се шта је реална садржина обећања, зашто је оно учињено, какав се економски или правни циљ њиме хтео постићи. Но за нас је најинтересантији апстрактан уговор тзв. стварни уговор (*dinglicher Vertrag*) који предвиђа § 929. То је уговор којим се преноси својина или друго стварно право и које се разликује од тзв. основног уговора (*Grundgeschäft*). У основном правном послу: куповини и продаји, поклону, размени, једностраном обећању награде, итд., одређује се кауза због које странке закључују посао. Одатле се тај посао зове „основни“. Но извршење тог уговора бива посебним, апстрактним „стварним“ уговором. Тим се уговором странке споразумевају да преносе ствар у својину, службеност, итд. И ту дакле имамо сагласност воља, но воља овде није каузална: не пита се зашто је једна од странака пренела а друга примила својину, битно је да су се сагласиле да се својина пренесе. Могла је ту постојати и заблуда у погледу основног посла, могао је он бити и са другог разлога неважећи, — ако су се странке сагласиле о самом преносу, пренос стварног права је пуноважан са гледишта грађанског права. Дакле, иако је тај „стварни“ уговор извршење „основног“ правног посла, он је ипак самосталан правни посао, има самостално дејство. Неслагање између основног и стварног посла има само тај значај да преносилац може тражити повраћај онога што је дао као неосновано обogaћење. Он, дакле, може тражити повраћај кондикцијом а никако реивиндикацијом (као, например, у нашем и аустријском праву). Реивиндикацијом не може да се користи јер је прибавилац постао власник, иако је, рецимо, основни посао био ништав или ма на који други начин није била остварена кауза из основног посла (16).

(16) Основни посао у немачком праву је оно што је у аустријском и нашем праву *titulus* — правни основ, а *modus acquirendi* — начин стицања стварних права поклапа се у немачком праву са „стварним“ послом. У аустријском правном систему сви се слажу у томе да *modus acquirendi* — предаја или издавање исправа погодних за укњижење није самостална правна радња, него чини једну целину са титулусом. Но има неслагања у погледу његове правне природе. Неки, например аустријски писац Ранда и наш пок. Живојин Перић, сматрају га такође апстрактним правним послом. Ми сматрамо да, иако постоји сагласност воља, то никако није посебан правни посао него правна радња у склопу уговора као целовитог правног посла. Цео споразум око овог питања настаје због идеалистичког схватања изјаве воље.

Постојање апстрактних правних послова у немачком праву, нарочито у погледу тако важног правног инструмента као што је пренос стварног права, само још јаче истиче постојање каузалних правних послова. Поставља се питање шта немачка теорија сматра каузом тих послова. По § 812 неосновано обогаћење настаје када једно лице на рачун другог добије нешто без „правног основа“ или када правни основ касније отпадне, или „не наступи резултат (*Erfolg*) који је, према садржини правног посла био циљ чиниоде“. Из овог члана излази да се дејство правног основа изједначава са резултатом којим се остварује циљ правног посла; но ова одредба посебно говори о правном основу, а посебно о резултату као циљу правног посла. Ипак се намеће идеја о каузи као циљу који странке правним послом хоће постићи. Поставља се само питање какав је тај циљ. Изложимо сасвим кратко шта о томе мисли немачка теорија.

Пре свега писци се слажу у томе да кауза постоји само у случају тзв. правних послова о отуђењу (*Zuwendungsgeschäfte*), не и код других грађанскоправних односа који се заснивају вољом странака. А правни послови о отуђењу су они којима се повећава имовина лица према коме је учињено отуђење (*Zuwendung*) (17). А шта је кауза тих послова о отуђењу? Узећемо дефиницију коју даје Нипердеј (*Nipperdey*) у стандардном уџбенику, наведеном у претходној примедби, јер та дефиниција језгровито изражава схватање већине немачких писаца. Нипердеј схвата каузу у објективном и субјективном смислу. У субјективном смислу кауза је намера управљена на неки посредан правни циљ некога отуђења (18); а у објективном смислу кауза је резултат, остварења тога циља. Ако пак ту намеру која претставља каузу посматрамо не у вези са постављеним циљем него као побуду (*Beweggrund*) отуђења, имамо правни основ (*Rechtsgrund*) (19). Дакле, кауза је посредан циљ правног посла о отуђењу, јер непосредан циљ је дат природом правног посла. На пример, када се закључи уговор о куповини, непосредан правни циљ је да се постане власник. Кауза пак, као посредни правни циљ, одређује зашто је купац хтео да постане власник. Старији писци, још пандектисти, поделили су те посредне циљеве у три групе: *causa credendi* — да се отуђењем једно лице обавезе, на пример, у случају зајма; *causa solvendi* — да се изврши обавеза, на пример, плаћа се цена за купљену ствар; и најзад, *causa donandi* да се отуђењем друго лице бесплатно обогати. Но новији писци наводе још и друге каузе као *causa novandi*, *causa dotis constituendae*, итд. (све те *causae* познате су већ у Дигестама, само у другим значењима).

Правни посао о отуђењу је истовремено посао којим се странка обавезује. Зато се такви послови зову још *obligatorische Geschäfte*,

(17) Ennecerus-Nipperdey: Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts, Tübingen, 1955, с. 621.

(18) По Нипердеју та намера је истовремено мотив отуђења „(...) но разликује се од других (...) мотива тиме што и сам претставља вољу управљену на неки правни циљ.“ (нав. дело, с. 622, прим. 3).

(19) Енекерус-Нипердеј: на истом месту.

правни послови о обавезивању. У тим пословима кауза је садржина правног посла (*Geschäftsinhalt*). Но правни послови којима се извршавају послови о отуђењу или обавезивању зову се правни послови о преносу — *Verfügungsgeschäfte* (чији је најважнији облик тзв. стварни уговор, о којем је већ било речи). Као што смо казали, ти су послови апстрактни и код њих кауза у горњем смислу не спада у садржину посла. На пример, код апстрактног обећања дуга из § 780 Немачког грађанског законика имамо апстрактан уговор. То је правни посао о преносу. Но том послу мора да претходи каузалан уговор, правни посао о отуђењу, којим се странка обавезује на пренос и тим обавезивањем хоће да постигне неки посредни правни циљ.

Али, не слажу се сви немачки писци са овом конструкцијом каузе. Има немачких писаца који суштину каузе не виде у правном ефекту него у економском. Навешћемо најважније од њих.

Писац који је први истакао каузу као економски циљ био је Зигмунд Шлосман (*Siegmund Schlossmann*) (20). Он, на пример, полемишујући са једним конзервативним писцем Цителманом (*Zittelmann*) који каузалност изјаве воље традиционално сматра мотивисаном правним циљем — одговара: „Ко склапа један посао — мислимо пре свега на имовинске послове — његова намера је управљена у првом реду не на „правне последице“ него на економске. Купујем вино да напуним свој подрум; најмим кућу да бих себи уредио дом. Мора бити нарочити фантаста онај који би на питање зашто је наручио крзно код крзнара одговорио да га није наручио због зиме него зато да би стекао захтев за предају крзна, или један *actio empti*; да је ургирао испоруку и примио не да би га употребио при јаком мразу, него да би његовом предајом стекао својину и да би тако био у стању да одбије евентуална мешања трећих лица у његово коришћење крзном [...]“ (21). Међу критичарима званичног и традиционалног схватања каузе треба навести и Штампеа (*Stampe*). Уместо горе наведене званичне поделе правних послова он предлаже њихову деобу на основне послове (*Grundgeschäfte*) и помоћне послове (*Hilfsgeschäfte*). Правним послом се увек жели постићи економски ефект. Основни посао је онај којим се жели постићи „укупан економски ефект“ (*den wirtschaftlichen Gesamterfolg*). Ти послови су по правилу типични и код сваке врсте посла се зна који се ефект постиже. Отступање од типичнога огледа се у помоћним пословима који немају самосталног циља, већ који само припремају, модификују, рекапитулирају или на други начин преиначују основни посао. Такви помоћни послови су, на пример, цесија, апстрактни отпуст дуга, традиција, итд. Штампе такође напада и наведена груписања каузе јер *credere* поред *solvere* и остале групе кауза никако нису самосталан облик преноса економских добара већ

(20) Siegmund Schlossmann: Zur Lehre von der Causa obligatorischer Verträge, Breslau, 1868.

(21) Шлосман, приказ књиге Е. Zittelmann-a: Irrtum und Rechtsgeschäft, „Grünhut's Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht“, Wien, 1880, VII Band, с. 569—70.

помоћни послови који служе преносу (22). Навешћемо још Ертмана (*Oertmann*). Уместо појма каузе и традиционалне поделе правних послова он разликује привредне послове (*Wirtschaftsgeschäfte*) и нарочите правне послове (*specifische Rechtsgeschäfte*). Привредне послове не ствара правни поредак већ привредни промет, правни поредак их само после регулише. Но чим их право регулише њима се постиже правни циљ и то управо посебним правним пословима. Ти циљеви су, на пример, пренос, залагање, прављење тестамена, уступање потраживања, изјава о признању дуга, итд. Место каузе предлаже тзв. „основицу посла“ (*Geschäftsgrundlage*). Под тим појмом подразумева претставе учесника посла о постојању или наступању извесних околности на чијој основи је саздана воља учесника у послу. Тиме он проширује појам каузе и приближава га појму клаузуле *rebus sic stantibus* (23).

У свим тим критикама владајуће немачке теорије о каузи има много тачности. Осим Шлосмана, који је своја схватања изнео пре доношења Немачког грађанског законика, оне се крећу у оквирима тог законика и прихватају апстрактне правне послове, само им дају друга имена. А највећа слабост немачког система је васкрсавање апстрактних правних послова старог римског права (иако овде никако није реч о истовестности). У старом римском праву ти послови су имали свој смисао у постојећем економском и идеолошком склопу друштва. Данас они немају оправдања. Одвајање „основног“, „облигационог“ посла од „посла о преносу“, јесте вештачко, резултат је идеалистичког схватања основних правних категорија, нарочито воље у праву, и занемаривања и непознавања економске базе грађанског права. Ово одвајање није познавало римско право, њега не познаје ни Аустријски грађански законик који је такође настао на учењима пандектног права, ни Општи имовински законик (24). „Уговор“ о преносу, нарочито традиција не може се посматрати као самостални правни посао, он, као *modus acquirendi* сачињава са *iustus titulus*-ом једну целину. Као што се употребна вредност у економији стално претвара у прометну и обратно, као што у економском процесу размене не можемо одвојити закључење акта размене од извршења,

(22) Ernst Stampe: Das Causa—Problem des Civilrechts, Greifswald, 1904 (књига има свега 44 странице).

(23) Ертман: нав. дело, нарочито с. 39 и сл.

(24) Српски грађански законик, чак ни § 902 који говори о неоснованом обогаћењу (и којим је обухваћен и наведени § 1435 Аустријског грађанског законика) не говори о „правном основу“. Ни Општи имовински законик не спомије каузу или правни основ у виду титулуса (на пример, код деривативног стицања, чл. 65, 836). Но у чл. 900 каже „Дуг бива (...) кад (...) ко коме што драго дужан платити уколико то има какву било имовинску вредност.“

У нашој правној литератури није се нарочито обрађивао проблем каузе. После рата о томе проблему написао је чланак проф. Спаић у Годишњаку Правног факултета у Сарајеву за 1954 год. Прихватајући каузу као економски циљ и разликовање каузе од правног основа, као што смо и ми то раније изнели, он ипак говори о „недозвољеној каузи“ у смислу француског права, што ствара противречност у целокупној концепцији. Вид. наш напис Неки проблеми грађанског права, у „Аналима Правног факултета у Београду“, бр. 2/1955. — Живомир Ђорђевић такође схвата каузу као економски циљ. Вид. његов рад: Проблем еквивалентности у облигационом праву, Београд, 1953, с. 25 и сл.

тако се и облигационо право извршењем уговора, предајом ствари или другим начином стицања, претвара у стварно право (25). То је, дакле, и правно један акт: предаја или дозвола укњижења непокретности у земљишне књиге није посебан уговор, посебан правни посао, него нарочита правна радња у склопу основног правног посла. — Друга грешка у владајућој немачкој концепцији о каузи је у томе да чак и они који каузу сматрају правним циљем, сматрају је само посредним циљем. Ово погрешно схватање проистиче из изнетог погрешног схватања каузалних послова: пошто је главни правни циљ дат у апстрактном послу, из основног, каузалног посла види се само посредан циљ. Традицијом се жели пренети својина, цесијом потраживање (26). А кауза, због чега се хоће пренети својина или потраживање, види се из основног посла. Дакле, главни, непосредни циљ је дат у једном изведеном послу, а посредни правни циљ у основном, главном послу! Логично је дакле да се при таквој конструкцији кауза мора сматрати посредним правним циљем.

5. — Шта је, дакле, кауза? Ми смо на почетку рада већ навели дефиницију коју сматрамо исправном: кауза је економски циљ односно економски ефект који странке хоће да постигну правним послом. Објаснићемо детаљно ту дефиницију и притом ћемо видети да она није нова већ само, можда, правилно комбинује оне елементе које су раније теорије — и владајућа француска и владајућа не-

(25) Вид. наш чланак: Својина и имовина, „Анали“, бр. 1/1953.

(26) Предају као „стварни уговор“ формулише § 929 Немачког грађанског законика који гласи: „За пренос својине на једној покретној ствари тражи се да власник предаје ствар прибавиоцу и да се обојица сложе о томе да својина пређе“. И пренос својине на непокретности (§ 925) и пренос других стварних права претстављају такве апстрактне уговоре.

Поставља се питање, зашто је Немачки грађански законик прихватио апстрактне уговоре, и зашто је пренос стварних права конструисао као апстрактан уговор. Римски текстови су противречни о правној природи традиције. Поред Паулусова текста „*nunquam nuda traditio transfert dominium sed ita, si venditio aut aliqua iusta causa praecesserit* (. . .)“ (Dig. 41. 1. 31) — узгред речено, овде „*causa*“ има исто значење као наш титулус, стоји Јулианов текст „*Cum in corpus quidem quod traditur consentiamus, in causis vero dissentiamus* (. . .) *constat proprietatem ad te transire* (. . .)“ (Dig. 41. 1. 36) који традицију схвата апстрактно. — Најважнији разлог који немачки писци наводе у прилог апстрактности преноса стварних права је у томе да апстрактност олакшава правни промет. Правник из Источне Немачке Hans Kleinе у књизи *Die historische Bedingtheit der Abstraktion von der Causa* (Berlin, 1953) објашњава то историским разлозима. У Пруској, феудални земљопоседници у борби са либералном буржоазијом уводили су разне мере контроле за промет непокретности и отежавали тај промет. У борби против тих мера немачка буржоазија је спровела апстрактност стицања стварних права кроз Немачки грађански законик.

Зашто Немачки грађански законик поред „стварног“ уговора сматра и цесију и отпуст дуга апстрактним правним пословима, а истовремено и „правним пословима о преносу“? У нашем, аустријском и француском праву цесија није самосталан уговор, јер се ту у истом уговору само мењају субјекти. Разлог је у томе што Немачки грађански законик има, поред појма ствари (које су увек само телесне — § 90) и појам „предмета“ — *Gegenstand* (§§ 135, 161, 185, 816, 2041), који може бити телесан (ствар) или бестелесан (потраживање или друго право). *Gegenstand* је „активни саставни део имовине“. Обавезе из уговора то нису, зато пријем дуга није „уговор о преносу“. Апстрактни правни посао — уговор у преносу је истовремено онај „који мења правни положај *Gegenstand-a*“ (док је каузални облигациони. *gegenstand, Leipzig, 1905* (нарочито с. 8, 9, 22—23). Ова конструкција, иначе са гледишта појма имовине скроз погрешна, у уској вези са апстрактним правним пословима и доследно је спроведена кроз Немачки грађански законик.

мачка теорија — правилно училе, но које у тим теоријама нису сагледани у потпуности и повезани са другим тачним елементима.

Пре свега, кауза постоји само у правним пословима којима се преноси нека економска вредност, или правнички говорећи, неки део имовинске масе. Дакле, кауза се јавља само у оним изјавама воља којима се врши промет имовинских вредности, а не, на пример, и у наследноправним или породичноправним пословима. Тако тестамент, усвојење, склапање брака, пријем или одбијање наследства и сличне изјаве немају каузу. Отуда повезаност појма каузе са правним прометом и имовином као другим основним категоријама грађанског права.

Друго, зашто постоји двојност у дефиницији: циљ или ефект који странке хоће. Једна је субјективна а друга је објективна дефиниција каузе. Као што смо то већ напоменули, сам процес хтења намеће ту двојност дефиниције.

Видели смо и то да се циљ у одређеној фази процеса хтења појављује и као мотив. Према томе могло би се рећи да је кауза мотив. Али то је нарочити мотив који се разликује од свих осталих, дубљих и посредних мотива воље релевантне за правни посао. То је економски мотив. Он се намеће својством надградње правног посла над актом економског промета и паралелношћу правног посла с тим економским актом. Друга одлика тога мотива је — уско повезана са горњом одликом — јесте стереотипност тога мотива. Тај мотив потиче из основног нагона човека, као живот бића, да задовољи своје економске потребе; а тај нагон истовремено, у крајњој линији, условљава грађанско право као најнепосреднију надградњу одређеног типа економских односа — односа робне размене. Корени тога мотива леже у основним друштвеним односима који значе већ нов квалитет у развоју човека као биолошког бића, који чине човека као биолошко биће друштвеним бићем, али који односи садрже у највећој мери још, као детерминантне, те биолошке елементе. Ако је људска воља друштвена појава и ако су неки мотиви људске воље стереотипно детерминисани, то је тај мотив најдубље и најстереотипније детерминисан. Тај мотив или, ако се хоће, циљ појављује се у тако нужним и типичним друштвеним односима као што су робни односи. То даје смисао, чини нам се, Марксовој мисли да „[...] би ове ствари долазиле у узајамни однос као робе, морају се њихови чувари држати један према другом као лица чија воља обитава у тим стварима [...]“ (27).

Но стереотипност каузе као економског циља (или мотива) у процесу воље која ствара грађанскоправни однос има још једну значајну последицу: она даје карактер акту воље као фактору грађанскоправног односа. Да ли је један вољни однос грађанскоправни однос или не, можемо оценити по томе има ли економског циља или не.

(27) Маркс: Капитал, изд. Културе, 1947, с. 47—48.

Но сам циљ као субјективни однос још није довољан. На крају крајева и изјава воље са најлирскијом садржином може имати економски циљ. Та воља, која би била релевантна за грађанско право, мора имати *непосредан* економски циљ. А непосредност економског циља — и ту прелазимо на објективно схватање каузе — можемо лако установити. Непосредан је онај економски циљ неког хтења који се ефектуира, остварује у имовинској маси лица која хоће, која изјављују вољу. Према томе, при дефинисању каузе морамо подразумевати да је то онај економски циљ који производи непосредан ефект у имовинским масама учесника.

Нама се чини да је то основни смисао изнетог схватања Доме о каузи, иако тај смисао није код њега јасно изражен. Нарочито квари тај смисао његов *animus donandi* у добротиним уговорима. Тај *animus donandi* је већ посредан циљ и није више економски. Но ако економски ефект који се остварује у имовинској маси учесника схватимо не само као позитиван већ и као негативан, проблем ћемо лако решити: у теретним правним пословима странке хоће позитиван имовински ефект у обема имовинским масама. Дају да би нешто добили. У добротиним, пак, пословима хоће негативан ефект у имовини отуђиоца, позитиван у имовини прибавиоца, и ту, дакле, можемо остати при непосредном економском циљу или ефекту.

Разуме се поред тога непосредног економског циља или ефекта, остали циљеви или ефекти имовинског правног посла нису релевантни. Само изузетно, махом при добротиним давањима, може неки даљи циљ или мотив бити релевантан, на пример, у неком легату. Но такав циљ више није кауза. § 901 Аустриског грађанског законика такве мотиве или циљеве сматра условима у правнотехничком смислу. Ту се, дакле, јасније види стереотипност и непосредност каузе као економског циља правних послова.

Поставља се сада питање зашто је кауза економски циљ правног посла а не правни циљ. Изгледа на први поглед да би се могло рећи да када купац и продавац закључују уговор имају циљ да стекну својину на новцу или продатој ствари а не саме ствари. Када закупује ствар купац има циљ да стекне право закупа а не употребу ствари. Ко има право на једну ствар, има на основу тога права и економску употребу ствари. Према томе, могло би се рећи да је кауза правни циљ који се остварује у имовини, а економски циљ који се остварује у имовинској маси учесника је само изведени, посредни циљ. На први поглед ова аргументација изгледа убедљивом. Међутим она није тачна.

Пре свега важи оно што је о том питању Шлосман рекао у горе наведеном цитату. Када странке предузимају правни посао не мисле на правне последице већ на економске. Правне последице често пута и не знају. Други разлог је историјски. Несумњиво је да су грађанскоправни послови прво настали као економски па тек

после као правни (иако неки неоқантовци, као на пример, Штамлер сматрају да је процес био обратан). То нам доказује, на пример, историја римског права, као што смо већ напоменули. Купац и продавац, закупац и закуподавац су пре свега економске „маске“ а тек онда правне. Трећи разлог се надовезује за други. Наиме, не само историски него и данас можемо схватити грађанскоправне послове као економске, можемо их апстраховати од правне, нормативне „форме“. Рецимо, када лопов продаје украдену ствар, он не преноси својину јер је нема. То је само акт економског, не и правног промета. Као што се државина као фактичка, економска власт на једној ствари разликује од својине, тако се разликује фактичко располагање држаоца, на пример, лопова, од правног преноса власника (који је такође држалац али правом признати држалац — значи власник). Но *каузе* има код располагања лопова исто онако као што је има и код располагања власника. Каузе има и у природним облигацијама, на пример, у оној врсти неморалних послова који нису изричито забрањени али не уживају судску заштиту. Најзад, каузе има чак и у забрањеним пословима, на пример, и давањем мита се постиже економски ефект који странке хоће. Због свих тих разлога кауза је економски ефект који се хтео а не правни ефект правног посла. Правни ефект је пак посредан који не одређују странке, и не зависи од воље странака, него од правног поретка, тј. од објективног права. Правни ефект није ништа друго него признање економског ефекта као субјективног права, давање правне заштите том економском ефекту, или ако се хоће, квалификација економског ефекта у систему објективног права. Но тиме прелазимо на проблем правног основа.

Већ смо у ранијем излагању рекли да је правни основ различит појам од каузе, иако су та два појма уско повезана. Та уска повезаност се види по томе што та два појма и позитивна права мешају, као што је то горе изнето. Шта је правни основ? Правни основ је оно што Аустриски грађански законик и аустриско и наше право назива као титулус (*Titel*). То је воља учесника у правном послу, најчешће сагласност воља којом се ствара правни посао. Кад говоримо о правном основу, мислимо само на изјаву воље, а апстрахујемо од економског ефекта те воље, од онога што аустриско право за разлику од *Titel* зове *rechtlicher Grund*. Разуме се, то апстраховање је вештачко, јер вредност воље као правне чињенице, тј. чињенице која има нормативно, правно дејство одређује управо каузалност воље, њена упереност на неки економски ефект. Дејство је узајамно: кауза као економски ефект је ефект који се хтео, а воља, акт хтења, релевантна је за грађанско право управо због овог економског ефекта. Ипак тај јединствен процес можемо раздвојити и посебно схватити правни основ као изјаву односно сагласност воља; а посебно каузу само као економски ефект који се хтео, без обзира на акт хтења.

Титулус, изјава и најчешће сагласност воља ствара правни однос, ствара субјективна права или обавезе за странке (28). Но ипак да би та права и обавезе били правно ваљани, правом заштићени, морају се ослањати на неки пропис објективног права. Тај пропис објективног права, та дозвољеност правног посла као извора права и обавеза странака—учесника у правном послу ми смо назвали правним основом у ширем смислу (29), док би титулус био основ у ужем смислу. Но то објективно право које заштићује, чини „правним“, принудно санкционисаним правни посао, истовремено даје правну карактеристику, правни ефект правном послу. А кауза, дакле, у ужем смислу остаје економски ефект правног посла који се хтео.

Поставља се сада питање каква је разлика између предмета и каузе. Примедба Планиола да је оно што су Дсма и остали француски теоретичари сматрали каузом у двострано теретним уговорима јесте предмет уговора, изгледа на први поглед убедљивом. Нарочито када се кауза узима као економски ефект. Ако је кауза продавца цена коју добија а купца ствар, зашто се то не би могло узети као предмет уговора?

Ипак, кауза није истоветна са предметом. Прво, није предмет сваког уговора нека економска вредност (ствар или радња — односно с економског гледишта роба) него може бити и нечињење. Додуше, и то нечињење мора да претставља неки економски интерес за повериоца. Но иако је предмет нечињење, кауза је економски ефект који се нечињењем остварује у повериочевој имовинској маси. Друго, у добротним и алеаторним правним пословима нема предмета на страни прибавиоца, али има каузе — економског ефекта који се остварује у његовој имовинској маси. Треће, у двострано теретним уговорима кауза као економски ефект првенствено се односи на имовинску вредност коју једна странка добија од друге странке, који, дакле, није предмет његове обавезе него обавезе друге странке. Та имовинска вредност, која истовремено може бити предмет обавезе друге странке, јесте економски ефект који ће се остварити у његовој имовинској маси. Кауза је, дакле, цена за продавца а ствар за купца, док је предмет купчеве обавезе цена, а продавчева ствар. Четврто, кад се мисли на предмет мисли се на статичко стање економске вредности, на одређену ствар или радњу која мора имати одређена својства. Код каузе као економског ефекта мисли

(28) Ова појава одређује диспозитивни карактер великог дела грађанско-правних норми — странке самом изјавом воље стварају за себе права и обавезе. Вид. о томе наш чланак: Грађанскоправна норма, „Архив за правне и друштвене науке“ бр. 1/1959.

(29) Вид. наш: Увод у грађанско право, III изд., с. 175 и сл. — Иначе израз „основ“ је веома неустаљен у грађанскоправној терминологији и означава разне појмове, као, на пример, пропис на који се правни однос ослања (смисао близак оном што смо ми означили као основ у ширем смислу); одређену правну чињеницу; одлучујућу правну чињеницу; одређену правну уставу; „основ“ тужбе, итд.

се на динамику правног посла, на кретање воље која се остварује у одређеном економском ефекту (30).

6. — На крају треба видети у чему је практичан значај појмова каузе и основа.

Први практични значај каузе је у томе да помоћу ње можемо одредити када је реч о грађанском, тачније речено о имовинскоправном послу а када не. О имовинскоправном послу реч је само онда ако изјава воље странака има економски циљ који треба да се ефектуира у њиховим имовинама. На пример, ако А обећа Б-у да ће певати на његовој приватној вечери, нема грађанскоправног посла. Када су се странке сагласиле, оне нису имале у виду економски ефект из својих имовина. Али ако се оне сагласе да ће А добити хонорар за певање, постоји каузалност изјава воља и имовинскоправни посао. Но ту није најбитније плаћање. Ако А обећа да ће бесплатно певати на неком концерту у добровољне сврхе, опет имамо грађанскоправни посао, јер иако је певање бесплатно, странке су имале у виду економски ефект тога певања, оно је са гледишта финансиског успеха концерта „роба“, макар и бесплатно уступљена. Ту се дакле „поклања“ певање, као што се поклања ствар (док у претходном случају, када се пева на приватној вечери, певање нема никаквог економског ефекта). Или члан управе неког удружења обећа да ће „обезбедити“ на неки начин двеста хиљада динара колико недостаје певачком хору удружења да би кренула на турнеју. Ни ту нема грађанскоправне обавезе. Не због тога, као што на први поглед изгледа, што израз „обезбедити“ није прецизан. Он је могао прецизирати из којег извора ће обезбедити тај износ, из које установе ће тражити помоћ, итд. Изјава чак има и економски циљ. Али тај економски циљ не реализује се у његовој имовинској маси, ни посредно ни непосредно, то није ни поклон ни јемство, — овде нема каузе. (Друго је питање да ли је изјава правна чињеница која евентуално ствара деликтну одговорност, но ни тада није реч о правном послу.)

Кауза се појављује у пракси у случају неоснованог обogaћења. Али само у једном случају класичних кондикција, у случају *condictio causa data causa non secuta*. А прода кућу и прими цену, али кућа случајно пропадне. Пошто није постигнут економски циљ који су странке хтеле, А ће морати да врати куповну цену.

У случајевима осталих кондикција: *condictio ob causam finitam*, *condictio sine causa data*, и *condictio ob turpem vel iniustam causam* није реч о каузи у ужем смислу већ о основу. Ту недостаје основ. У прва

(30) Казали смо да се кауза као економски ефект првенствено односи на предмет чинидбе супротне стране, јер и оно што он даје претставља одређен економски ефект. Само тај економски ефект је корелативан и у принципу (осим код добротних и алеаторних уговора) еквивалентан са економским ефектом који добија и који је непосредни циљ његове воље, циљ, због чега је преузео посао.

У крајњој линији тачна је формулација француског правника Удоа (Oudot) по коме се предмет одређује питањем „quid debetur“, а кауза „cum debetur“. Вид. Воа-Жизан: нав. дело, с. 256.

два случаја недостаје основ у ужем смислу. Из заблуде плаћено је лицу коме се не дугује: има економског ефекта оствареног у имовинској маси учесника у том односу али нема основа, сагласности воља због чега је тај ефект постигнут. Зато наступа обавеза да се имовинска вредност врати у имовинску масу из које је изишла. Исти је случај ако је било основа који је касније отпао: рушљив правни посао (на пример, у заблуди или под претњом закључен) прогласи се неважећим или основ изгуби важност из другог разлога. Наступа тзв. повраћај у пређашње стање — имовинске вредности се враћају у имовинске масе из које су изишле. У трећем случају, поред економског ефекта, постоји и основ у ужем смислу. А, даје мито Б-у да би добио станбену дозволу. Економски ефекти: новац и уживање стана су наступили, изјава и сагласност воља о економским ефектима нема недостатака. Али та сагласност воље се коси са одредбом императивног позитивног права или са нормама морала (то је оно што француско право зове *cause illicite*). Нема, дакле, основа у ширем смислу.

Узећемо још један пример ради илустрације напред реченог (примери адаптирани из праксе). А обећа Б-у, који студира у Паризу, да ће му преко неких установа за културне везе са иностранством издејствовати извешан износ ради допуне стипендије. У томе, међутим, није успео, те када и сам оде у Париз, преда Б-у износ од педесет хиљада франака, тврдећи да је тај износ добијен од неке француске установе за помагање страних студената. Уствари, он је тај износ добио за превод неког свог рада. Поставља се питање какав однос настаје између А и Б. Овде такође има каузе у ужем смислу, има прелаза економске вредности из једне имовине у другу. Грешка је у основу. Ту постоји заблуда. Но то није тзв. заблуда о правном послу (*dissensus*), јер Б није ни намеравао да закључи правни посао о поклону са А. А, пак, уговором о посредовању односно мандату покрива поклон. Он је, додуше, Б, довео у заблуду. Но то није превара, јер од те радње он нема користи већ смањење своје имовинске масе. О чему је овде реч? Не може се рећи да основа нема и да је Б без основа добио одређени износ, то дакле није чист случај *sine causa data*, већ је овде основ неизвешан. Случај је сличан као да је А учинио понуду о поклону. Уговор о поклону није закључен јер је понуда прикривена, симулована те Б није пристао. Намера да се учини поклон испољена је на неубичајени начин — предајом ствари која се хоће поклонити. Стога А не може тражити повраћај датог износа. Ситуација Б-а ће се рашчистити када сазна за истину. Тада он може вратити износ заједно са каматом, чиме показује да не прихвата поклон, или може задржати износ. Но тада га држи већ по неком основу, по основу поклону. У првом случају, ако износ враћа, држао га је додуше без основа али нема ни неоснованог обогаћења са његове стране јер А није овлашћен, из торе изнетих ра-

злога, да тражи повраћај. Можемо рећи да је овде неизвесно да ли ће основ настати или не. Ако Б по сазнању враћа износ, његова ситуација је економски узевши — не и правно — најсличнија зајму; то би била „државина зајма“, а не зајам.

Др. Андрија Гамс

ПОКУШАЈ МИРЕЊА У БРАЧНОМ СПОРУ

1. *Посредничка улога суда.* — 1. — Претстојећа свеобухватна реформа породичног законодавства отвара могућност за критичку оцјену и евентуална преиначења и релативно нових процесних одредаба о брачним споровима из закона о парничном поступку од 8 децембра 1956.

Ова наша расправа о проблему покушаја мирења супруга у брачном спору треба да, склопу осталих наших радова из подручја брачног процесног права, допринесе даљем сагледавању и студирању проблематике са којом се законодавац мора сусрести при обављању свог значајног реформаторског задатка.

2. — Опће одредбе закона о парничном поступку овлашћују суд да током поступка (нарочито на главној расправи) укаже странкама на корисност поравнања и да им помогне да закључе нагодбу о предмету спора (чл. 310, ст. 3). Лице које намјерава подићи тужбу може тражити од суда да позове противника на рочиште на коме ће се размотрити могућност склапања поравнања (чл. 313). Значајно је напоменути: суд није дужан да у сваком случају покуша измирити странке које се споре. Да ли ће суд настојати да се међу странкама постигне споразум, зависи од његове оцјене резултата претходног расправљања.

Законско овлаштење на посредовање ради измирења има значај препоруке. Није се хтјело ићи даље, па наредити суду да у сваком спору сутерира и помогне странкама да се измире и поравнају. Одсуство оваквог наређења може, у први мах, нарочито у условима развијања социјалистичких друштвених односа, изгледати као неко занемаривање опће одгојне функције коју правосудни органи треба да врше. Но обавезна посредничка улога може имати и лоших особина. Да би посредник могао рачунати на успјех, потребно је да прије своје интервенције упозна становишта противника и да узнастоји наћи додирне тачке у њиховим опречним ставовима. Практично је готово немогуће да посредник код тога задржи за себе свој став о начину како би спор требало ријешити. Став суда требало би да извире из правилне оцјене изнесених чињеница и правилне примјене материјалног права. То уствари значи: требало би да

суд прије доношења пресуде саопћи странкама како намјерава ствар ријешити. Такво претходно испољавање становишта, иако је могуће да га суд под утјецајем резултата даљег расправљања из основа измијени, може негативно дјеловати на странку којој се сугерира попуштање или чак посвемашње пристајање на противничково тражење; може код ње формирати увјерење о пристрасности суда.

Скептичан став према добрим странама посредовања око нагодбе странака довео је до начела које суду само препоруча али га и не обавезује да настоји странке измирити.

3. — За спорове у брачним стварима не може се ово опће начело прихватити у сваком случају. Према становишту раније израженом у основном закону о браку (чл. 80), а данас у новом закону о парничком поступку (чл. 402—404), потребно је од њега одступити у односу на бракоразводне спорове.

Опћи, друштвени интерес тражи да се сачувају и одрже бракови који с обзиром на своје квалитете могу представљати корисну и позитивну друштвену јединицу. Услијед стјецаја разноврсних склоности могуће је да једна објективно безначајна чињеница проузрокује значајан психички ефекат на појединца. Ово нарочито у брачним односима. Са становишта опћег интереса, интереса брачних другова, а нарочито са становишта интереса њихове заједничке дјеце, било би неоправдано и социјалнополитички недопустиво дозволити да дође до развода брака и у оним случајевима кад је непристраном проматрачу вјероватно да поремећај у брачним односима није такав да је због њега заједнички живот супруга заиста постао неподношљив. Ако имаде изгледа да би настали поремећај и објективно и субјективно могао изгубити од свог значаја, треба, у границама допустивог, предузети мјере да се спријечи реализирање пренагљене одлуке донесене у једном у правилу психички алтерираним стању.

Због тога се сматра да је дужност друштва да помогне брачним друговима да се измире, да се, изражено терминологијом грађанског права, поравнају, и то тако, да тужилац одустане од свог захтјева.

У имовинским споровима постигнута нагодба, којом се ликвидира спор, представља у правилу новацију имовинскоправног односа међу странкама, а понекад и основ за принудно извршење обавеза које су странке на себе преузеле. У бракоразводним споровима поравнање такође доводи до обуставе поступка, али не и до друкчијег уређења статусног односа међу странкама. Напротив, сврха је поравнања да постојећи статус остане неизмијењен. Ово поравнање, с друге стране, наликује оној нагодби у имовинскоправном спору, код које тужилац сасвим одустаје од свог правозаштитног захтјева и одриче се права које је предмет расправљања. Требало би, наиме, узети да је тужилац који се помирио са својим супругом уједно и опростио дјело на коме је засновао свој захтјев, да се брак разведе, а у том случају он у правилу више не би могао с успјехом

водити нову парницу на основу оног дјела на које се позивао као на бракоразводни узрок у парници завршеној измирењем (чл. 75 и 76, ст. 3, основног закона о браку), иако у парници за развод брака одрицање од тужбеног захтјева има само учинак повлаћења тужбе (чл. 410, ст. 3, закона о парничком поступку). Измирење не представља основ за одбацивање нове тужбе засноване на истом захтјеву (чл. 181, ст. 5, закона о парничком поступку), али би зато могло представљати основ за одбијање поновљеног тужбеног захтјева. У новој парници заснованој на истом чињеничном и правном темељу постигнуто измирење брачних другова представљало би, према томе, основ за приговор да је спорни предмет међу странкама већ ријешен њиховим диспозитивним радњама у једној ранијој парници, па да нови спор треба третирати као *rem transactam* и тужиоца одбити са поновљеним захтјевом да се брак разведе (1).

4. — Функција обавезног измиритеља — кад већ дође до спора — повјерава се суду.

Законодавства код утјецајем црквених организација повјеравају ову функцију свећеницима вјероисповијести којој припадају брачни другови. Тек ако ови не покушају измирити супруге, тај покушај врше судови. Тако је раније било у аустријском праву (2). У бившој Југославији тужилац је у опору о растави од стола и постеље на подручју Апелационог суда у Загребу био дужан да уз тужбу приложи свједоцбу надлежног вјерског представника о неуспјелим покушајима измирења односно о недоласку туженог супруга на покушај измирења. На подручју апелационих судова у Љубљани и Сплиту суд је био дужан да прије одређивања рочишта за спорну расправу врши три пута, у размацима од осам дана, покушаје измирење прописане у § 104 Опћег грађанског законика, уколико тужби није била приложена споменута сведоцба вјерског представника (чл. 2 цитиране уредбе од 18 маја 1936).

По шведском праву, које одређује претходни покушај мирења само за неке врсте брачних спорова, мирење се повјерава свећенику или особи коју предсједник суда специјално за то овласти или опћинском изабраном измиритељу који ту дужност врши већ двије године (3). По грчком праву тужилац мора прије подношења тужбе суду молити надлежног владику да спроведе поступак за покушај мирења (4). По исландском праву надлежан је суд уколико странке

(1) У совјетској теорији процесног права нагодби закљученој у имовинскоправном спору придаје се карактер судске одлуке којом се спор мериторно окончава, па склопљена нагодба претставља процесну сметњу за вођење новог спора заснованог на истом стварном и правном основу. Јер се такав квалитет не придаје и протоколираном измирењу брачних другова, истиче се да ово помирење није основ за приговор *rei iudicatae* (док такво својство има поравњање у имовинском спору). Нисмо, међутим, могли установити да ли се у совјетском праву измирењу супруга придаје значај чињенице која би могла представљати основ за приговор *rei transactae*. — В. С. Н. Абрамов и др.: Грађдански процес, Москва, 1953, с. 325.

(2) Pollak: System des österreichischen Zivilprozessrechts, Wien, 1932, S. 767.

(3) С. G. Björling: Das Eherecht Schwedens, у Leske-Leowenfeld: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihren Kolonien, Berlin, 1937, S. 647.

(4) G. Diobouniotis: Das Eherecht in Griechenland, у Leske-Leowenfeld: op. cit., S. 786.

споразумно не одлуче да се у ту сврху обратe надлежном жупници (5).

Учињено је то унаточ резерва које смо раније изнијели у односу на могућност да се суду стави у дужност да у сваком спору поради око нагодбе странака. Резерве су овдје квалитативно слабије. Прије свега, дужност је и суда, као државног органа, да у своме раду остварује уставну и законску норму, по којој је брак као основа породице под нарочитом заштитом државе (6). То правило у извјесном смислу овлашћује и обавезује суд да у фази прије доношења одлуке, која и овдје мора бити резултат правилне оцјене стварне и правне стране спора, отворено прида већи значај сједињујућим неголи разједињујућим компонентама брачног односа. С друге стране, заузимање суда око измирења брачних другова не мора, као што је то у правилу случај у другим парницама, добити израз прејудуцирања одлуке коју суд тек треба да донесе. Одлука за покретање бракоразводног спора резултат је одређеног психичког става једног супруга према другом. Та чињеница омогућује посреднику да, концедирајући и једној и другој страни да су њихови наводи у чињеничном погледу (у погледу стварних збивања) истинити, утјече на њих да ублаже *субјективну оцјену* коју они дају тим збивањима. И напokon, покушај постизања помирења међу брачним друговима може се организовати и тако да се сасвим избјегне опасност од пристраности услијед претходног отвореног заузимања става о спору од стране суда: повјеравањем функције измиритеља суду који неће бити и предсједник вијећа коме ће бити повјерено суђење о спору. Ма да би усвајање ове посљедње идеје отклонило приговор пристраности и у другим споровима, начело процесне економије не дозвољава да се она прихвати и за опћи парнични поступак. Није прихваћена ни у новом закону о парничном поступку за бракоразводне парнице (чл. 402, ст. 1). Схватање да је брак толико важан друштвени феномен, да при настојању његовог одржавања у животу друштво може и треба да поднесе и веће жртве, довело је до увођења установе *обавезног покушаја мирeња* у споровима о разводу брака, организованога на посебан начин (7).

II. *Покушај мирeња у споровима ради поништаја брака.* — 1. — Не видимо основаног разлога због кога се установа *обавезног покушаја мирeња* ограничава (међу брачним споровима) само на бракоразводне парнице. Мишљења смо да би се она, из истих разлога као и у споровима о разводу брака, могла ефикасно и са друштвено-корисним резултатом примјењивати и у споровима ради поништаја

(5) T. Eujölfsson: Das Eherecht Islands, у Leske-Loewenfeld: op. cit., S. 760

(6) В. чл. 26 Устава и чл. 2 ст. 1, основног закона о браку.

(7) По уредби бив. Југославије од 18 маја 1936 у парницама ради развода брака није био прописан посебан поступак за покушај мирeња, већ је само суду препоручено да према околностима појединог случаја „у расправи“ покуша измирење (чл. 161). Посебног покушаја мирeња нема ни у швајцарском, новом чехословачком, норвешком и још неким другим европским правима.

брака из узрока *релативне* ништавости (чл. 41 у вези чл. 47, ст. 2, чл. 44 и 45).

Овај метод не би се могао применијени и у случају кад поништај брака траже родитељи односно старалац из разлога што је у брак ступило лице које није навршило 18 година живота (чл. 23 и 49). Ту ће, у правилу, оба брачна друга бити за одржање брачне заједнице. Насупрот њима, као јединственим и нужним супарничарима на пасивној страни, стајаће на тужилачкој страни родитељи односно старалац. Међу оваквим странкама по логици ства, ри нема основа примјени овог института, ма да то не значи да нема основа ни покушавати да се странке измире, тј. да тужилац одустане од тужбе.

Основни закон о браку не овлашћује јавног тужиоца, као представника јавног интереса, и трећа лица, која би на томе имала непосредни правни интерес, да лобијају брак који закључи умоболно лице или лице неспособно за расуђивање ако су умна болест или неспособност за расуђивање већ престали, затим брак на чије је закључење брачни друг пристао у страху изазваном озбиљном пријетњом и, напokon, брак закључен у заблуди о личности брачног друга односно о његовим битним особинама. Опћедруштвени интерес не тражи да се у наведеним случајевима брак поништава и против воље брачних другова. Ако брачни другови не сматрају недостатак при закључењу брака толико значајним да доводи у питање хармоничан наставак брачне заједнице, нема разлога да се брак поништава.

Само у односу на заблуду о битним особинама брачног друга основни закон о браку тражи, као услов за оправдање захтјева за поништај барака, постојање чињенице да накнадно уочена заблуда чини заједнички живот неподношљивим (и да су откривене особине такве да би брачног друга одвратиле од ступања у брак, да је за њих знао у часу закључења брака). То не значи да се код одређивања да се брак може понижити и из друга три наведена узрока релативне ништавости није претпостављало да је њихово постојање учинило заједнички живот неподношљивим. Душевна болест односно неспособност за расуђивање, страх изазван озбиљном пријетњом и заблуда о личности брачног друга толиког су домашаја да се мора у *правилу* претпоставити да они својим постојањем онемогућавају наставак брачне заједнице. Због тога у *конкретном* случају није потребно доказивати и то да је услјед наведеног узрока заједничког живота *заиста* неподношљив. Оваква законска одредба само у начелу омогућује брачном другу да, позивајући се на један од напријед наведених узрока, постигне поништај брака иако су у часу тражења поништаја брачни односи усклађени и ма да су нестале негативне посљедице изазване болешћу, пријетњом односно заблудом. У *правилу* ће тражење поништаја и у овим случајевима бити резултат чињенице да је за тужиоца постојећа брачна заједница неподношљива. Могућност изузетака толико је мала да о њој

није требало водити рачуна при одређивању законских увјета за поништај. Напротив, захтјев за доказивање поремећаја таквог интензитета да брачну заједницу чини неподношљивом услјед заблуде о битним особинама брачног друга посљедица је схватања да само постојање такве заблуде у правилу нужно не доводи до неодрживости брака. Да се избегне могућа опасност која је у осталим случајевима готово искључена, тражи се овдје и доказ о конкретној неподношљивости живота у браку.

Након изнесених констатација могли би смо закључити: у третираним случајевима релативне ништавости захтјев за поништај долази као посљедица неподношљивости заједничког живота. Неподношљивост је психичка категорија, подложна свакидашњим промјенама у интензитету и квалитету. Није ни мало искључено да и неподношљивост изазвана узроцима релативне ништавости с временом нестане. Основни закон о браку временски ограничава право на захтјев за поништај у претпоставци да су једногодишње прелажење преко уочене заблуде и заједнички живот супруга одјак о је принуда престала знак губљења негативних психичких резултата ових околности (чл. 48, ст. 2). Ако, дакле, постоји могућност, о којој се и у закону води рачуна, да брак у почетку мањкав накнадно постане погодан основ за наставак заједничког живота, требало би и приликом захтјева да се такав брак поништи покушати дјеловати на брачне другове у том правцу да по могућности пређу преко нанесених повреда и да наставе брачну заједницу. То настојање требало би да за суд буде обавезно и да се врши на начин као и у споровима ради развода брака.

Нема сумње да у одсутности одредбе о обавезном покушају мирена, изведеног у смислу посебних правила поступања, треба на спорове ради поништаја брака из узрока релативне ништавости примјенјивати правно правило ошћег процесног права по коме суд може покушати измирити странке (8). Оно у сваком случају треба да важи за спорове ради поништаја брака покренуте на тужбу родитеља или староца против брачних другова од којих један у часу ступања у брак није имао посебно одобрење суда, иако још није био навршио 18 година живота (чл. 23 и 49).

2. — Но, с друге стране, сматрамо да покушају мирена чак ни у оквиру ошћих процесних правила нема мјеста у споровима ради поништаја брака из узрока апсолутне ништавости (чл. 40, 41, 42, 43 и 46) и у споровима ради утврђивања постојања или непостојања брака (чл. 48 у вези чл. 15). У споровима покренутим на такву тужбу на правилном утврђивању чињеница и примјени права заинтересирана је и друштвена заједница. Не може се допустити да и даље постоји брак који је ништав због бигамије, постојеће умоболности

(8) По § 668 мађарског поступка из 1911 суд је могао у ма коме стадију парнице у којој се брак напада покушати измирење странака и ради тога их упутити одређеном или замољеном суцу.

или неспособности за расуђивање брачног друга, сродства по крви или тазбини због кога није допуштено закључити брак ни по дозволи суда, одсудности брачних другова при склапању брака (9), или због тога што брак није закључен у циљу заједнице живота брачних другова. Исто тако је недопустиво одржавање фикције да постоји непостојећи брак односно да брак који заиста постоји не производи ефекте брака због тога што није правилно регистриран. Ограничавање диспозиције странака не иде ни у брачним споровима дотле, да се странке могу приморати на покретање спора односно на устарање код тужбе све док се не донесе одлука о главној ствари. Тужилац може и у овим споровима одустати од тужбе и тиме спријечити доношење пресуде којом се брак поништава односно којом се утврђује постојање или непостојање брака (10 и 11). Није ни право ни дужност суда да у том смислу утјече на странке. Напротив, у случају да тужилац одустане од тужбе, била би дужност суда да о постојању оправдане сумње о апсолутној ништавости односно о постојању или непостојању брака скрене пажњу јавном тужиоцу, који би по службеној дужности био обавезан да поновно покрене спор од кога је тужилац одустао.

III. *Када нема мјеста покушају мирeња у бракоразводним споровима.* — 3. — У начелу прихваћено правило о обавезном покушају мирeња у спору о разводу брака не може се ни у сваком бракоразводном спору примijenити. Немогућност примјене резултат је одређених фактичких околности које овакав покушај сасвим или искључују или га чине тешко изводивим.

У члану 80 основног закона о браку није била изричито предвиђена могућност одступања од опћег правила. Нужност одступања била је, међутим, у пракси диктирана стварним приликама конкретнoг случаја. Тако је, наприmјер, изван сваке сумње да се покушај мирeња не може спровести у парницама у којима је неспорно да је тужени брачни друг нестао. Исто би тако било илузорно закивати рочиште за покушај мирeња у случају кад је један од брачних другова душевно болестан или неспособан за расуђивање, без обзира на то из којих се разлога и на чију тужбу тражи развод

(9) У смислу чл. 34 и 43 основног закона о браку не сматра се да постоји овај разлог ништавости ако је једног од брачних другова заступао пуномоћник снабђевен прописаним посебним пуномоћјем.

(10) Иако се одредбе чл. 410, ст. 3, закона о парничном поступку односи само на бракоразводне спорове, сматрамо да се странка не би могла ваљано одрећи ни захтјева да побија брак из разлога апсолутне ништавости односно захтјева којим тражи утврђивање постојања или непостојања брака, јер се ради о примјени когентних правних прописа којима се регулира једно статусно питање.

(11) Ова извођења односе се на странку која није јавни тужилац. И јавни тужилац као странка могао би одустати од тужбе, али сматрамо да он то, с обзиром на правила којима се регулира вршење његове службе, не би смιο учинити ако је стекао увјерење да би се парница могла окончати усвајањем тужбеног захтјева. Физичко лице као странка (брачни друг или трећа особа која се као тужилац појављује јер имаде непосредан правни интерес на постављање одређеног захтјева) могло би одустати од тужбе и у таквом случају, јер није дужно да своју одлуку било пред ким образлаже и оправдава.

брака, јер је очигледно да се са таквим супругом не би могло разборито разговарати, па према томе ни покушавати да се између њега и његовог брачног друга нађу елементи који су у стању да отклоне насталу кризу у брачним односима. Било би знатно отежано одржавање овога рочишта у случају кад макар један од брачних другова живи у иностранству. Начело економичности, чијем занемаривању и у брачним споровима треба поставити разумне границе, противило би се инсистирању да се и у овом случају покушај миренња обавезно одређује.

4. — Имајући у виду да је у неким случајевима по природи ствари немогуће наредити покушај миренња, Савезни врховни суд је у образложењу упутства за примјену члана 80, 56 и 77 основног закона о браку од 30 јуна 1947 бр. Су 458/47 (под I) изразио мишљење да покушај миренња не би требало наредити „кад је то по природи ствари немогуће, као напр. када се развод брака тражи из узрока наведених у прописима члана 60, 62 и 63 ОЗВ“ (неизљечива умна болест или неспособност за расуђивање, нестанак брачног друга и осуда за кривично дело одређене врсте или на казну одређеног трајања) (12).

Ослањајући се на ово упутство и даље разрађујући питање, у члану 402, ст. 3, закона о парничком поступку предвиђа се да се не ће одређивати рочиште за покушај миренња: ако је један од брачних другова душевно болестан или неспособан за расуђивање, ако један или оба брачна друга живе у иностранству, те ако се развод брака тражи због нестанка брачног друга.

Оваква редакција подложна је критици:

Неумесно је таксативно набрајати случајеве у којима се неће одређивати рочиште за покушај миренња. Такав метод упућује на закључак да се у свим осталим случајевима ово рочиште мора одређивати. Како ће се из даљег излагања видјети, у закону су изостављени неки случајеви у којима би сигурно, и са становишта његових редактора, требало ослободити суд од дужности да одређује ово рочиште.

Неосновано је допуштати да се рочиште не одржава само у случају кад се развод брака тражи због нестанка брачног друга (чл. 62 основног закона о браку). По природи ствари бит ће рочиште једнако неизведиво и у случају кад се развод брака тражи из неког другог основа а брачни друг је нестао.

Сигурно је, међутим, да имаде и других фактичких стања која у једнакој мјери чине немогућим одржавање овог рочишта и мимо евентуалне воље странака да му приступе. То ће нарочито бити у случају тешке физичке болести која онеспособљава странку да приступи суду и да с њим саобраћа. Због тога би било умјесније, држећи се начелно становишта које је дошло до изражаја у упутству

(12) В. цитирано упуство у „Збирци одлука врховних судова и упуштава Врховног суда ФНРЈ 1945—1952“, св. I., Београд, 1952, с. 359—362.

Савезног врховног суда, предвидети да се рочиште за покушај мирења неће одређивати кадгод је то по природи ствари немогуће. Ако би се уз ту опћу формулу ради илустрације навело неколико типичних случајева (углавном оних који се у закону наводе, но копираних у смислу извесних примједба), избјегла би се опасност од погрешне интерпретације закона и могућност да судови, ради скраћивања поступка или из других разлога који су супротни интенцијама закона, не заказују ово рочиште и у случајевима кад би било оправдано да се закаже (13).

5. — Сви они објективни разлози који су у стању да онемогуће одржавање рочишта за покушај мирења у спору ради развода брака требало би да имају исти ефекат и у споровима ради поништаја брака из узрока релативне ништавости, код којих је одржавање таквог рочишта по правној нарави ствари у начелу могуће.

IV. Рочиште за покушај мирења. — 1. — Рочиште за покушај мирења не представља саставни дио главне расправе. Оно у процесном смислу није једно од рочишта на којима се има претрести спор и донијети одлука. Због тога за састав суда и радње које суд на овом рочишту предузима не важе у потпуности она иста правила која се примјењују на рочиште за главну расправу. На радње односно пропуштања странака не надовезују се оне процесноправне посљедице које слиједе из радња и пропуштања током главне расправе.

2. — По одредби укљученог члана 80 основног закона о браку рочиште је у правилу требало да држи предсједник суда, а не судац који ће предсједавати вијећу које треба да донесе пресуду, ако након овог рочишта уопће дође до наставка спора. Предсједник суда био је овлашћен да ову функцију повјери и неком другом суцу. Он је, напосокон, био овлашћен да упути супруге на мирење и пред суца котарског суда на чијем подручју они имају своје пребивалиште или боравиште. Овлаштење на делегирање котарског суца пребивалишта странака омогућавало је одржавање рочишта и у оним случајевима кад се оно без тога не би заказивало из разлога који су страни разлозима због којих се мирење изузетно може и непредузимати. Не треба, наиме, занемарити чињеницу да странке које не живе у сједишту окружног суда понекад не долазе на ово рочиште само ради избјегавања сувишних трошкова скопчаних одласком у друго мјесто.

(13) По новом аустриском праву може се одустати од заказивања рочишта ако одржавање рочишта спречава тешко отклоњива запрета коју тужилац није скривио или ако се са извјесношћу може предвидјети неуспјех покушаја (Wolff: Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts, Wien, 1947, S. 340. — По § 645 мађарског поступка из 1911 покушаја мирења нема мјеста ако тужбу за развод покреће у име умоболног супруга законски заступник или ако је противник умоболан или непозната боравишта. Од покушаја се може одустати ако противник пребива у иностранству или ако је покушај за претходно помирење скопчан с великим трошковима.

У члану 402, ст. 1, закона о парничном поступку ово рочиште може се одржати само пред предсједником вијећа парничког суда (14).

Мишљења смо да је у новом закону несновано измијењена одредба основног закона о браку о саставу суда. Измјена се може оправдати разлозима економичности и досадашњом праксом судова који су поступали баш онако како нацрт предвиђа да би требало поступати. Може се у оправдање истаћи и то да је боље да ово рочиште одржава баш онај судија који ће касније руководити расправом, јер ће он на овом рочишту доћи у прилику да се упозна са суштином спора боље и темељитије него што ће то моћи на главној расправи, која уз процесне формалности и присуство пуномоћника и јавности не пружа такве могућности. Информације стечене на рочишту за покушај мирења могу му корисно послужити да током расправе још једном покуша утјецати на супруге да се помире.

Иако су ови аргументи несумњиво значајни, држимо да прихватање солуције из новог закона не води рачуна о околностима које су претежније од нетом изнесених. Ако се од покушаја мирења нешто очекује (а да се не очекује, не би га требало ни установљавати), онда се нада у успјех заснива добрим дијелом на утиску који ће на странке својим ауторитетом оставити судија, представник државног органа. Нема сумње да предсједник окружног суда ужива ауторитет већег степена од онога што га уживи обичан судија. Чињеница што су у пракси исти судије проводили и мирење и расправу доводила је често до спајања оба поступка у један, а тиме и до посвемашњег искривљавања интенције законодавца. Да то није био усамљен случај, довољно свједочи околност да је Савезни врховни суд нашао за потребно да ради исправљања погрешне праксе изда посебно упутство. Па чак и онда кад се судови формално придржавају сугестија Савезног врховног суда и рочиште за покушај мирења држе одвојено од рочишта за главну расправу, почесто се догађа да, ради скраћивања процедуре на предстојећој расправи, судије-предсједници вијећа проводе ово рочиште у сврху постизања оних резултата који се очекују од припремног, првог рочишта за главну расправу — они са странкама утврђују неспорне и спорне елементе парнице и раде на отклањању околности које могу утјецати на одлучивање даљег поступка. Већ смо раније истакли да, иако у далеко мањој мјери него у другим споровима, и у брачним споровима судија долази у опасност да странке погрешно схвате његово настојање да их измири, па да му интимно припишу субјективност. Ако до измирења не дође на рочишту специјално подешеном за ту сврху, тешко да ће темељитије познавање суштине спора помоћи судији да измири странке након што су током главне расправе изнесени ар-

(14) Тако и по њемачком праву (Schönke: Zivilprozessrecht, Berlin, 1943, S. 342).

гументи који по нарави ствари продубљују узајамну неподношљивост (15).

Недостаци који прате одржавање рочишта пред предсједником вијећа отклонили би се усвајањем правила по коме ово рочиште треба да држи претсједник суда или судица кога овај одреди (чак и замољени), али ни у ком случају онај који ће предсједавати вијећу ако дође до наставка парнице. На евентуалној пристраности судца различитог од предсједника вијећа не би се могло градити никакво увјерење о разлозима због којих је након расправе победила једна или друга страна. Судица различит од предсједника вијећа не би имао ни подсвијесног интереса да ово рочиште искористи за припремање главне расправе или да у том смислу подлегне сугестији странака којима се жури да дође до развода брака. Лишен тих опрада, и судица који није предсједник окружног суда прионуо би са више залагања настојању да оствари свој посебни задатак. Самим тиме повећао би се ауторитет и суда и овог института. Начело економичности није овдје од толиког значаја да би у брачним споровима могло да превагне над користима које би се постигле његовим дјеломичним занемаривањем.

По француском праву не само да се покушај миренја одржава пред предсједником суда, већ је тужилац дужан да и тужбу лично преда предсједнику суда, чији је задатак да тужиоцу скрене пажњу на све оне околности за које сматра да би овога могле одвратити од устарања код тужбе. Унаточ скептичког става у односу на успјех који би у оваквим случајевима интимне природе могао постићи један лично незаинтересирани и обично површно информирани државни функционер, у литератури се истиче да су прописане мјере срачунате на то да се повећавањем и сложености процесних форми подстакну брачни другови да у више наврата ревидирају своју одлуку и да се коначно измире. Иако је у француском процесном праву до најновијих измјена процесних прописа редовној парници претходно поступање пред мировним суцем, овдје се изнимно, ради придавања већег значаја овој установи, функција измиритеља повјерава предсједнику суда (16).

По совјетском праву поступање у бракоразводним споровима одвија се пред два суда. У поступању пред народним судом одржава се рочиште за покушај миренја, на коме се осим тога рјешава и питање овлаштења за подизање тужбе те се расправља и о чиљењима које могу послужити као основ за одлуку о разводу брака. За случај да до помирења не дође, народни суд доноси рјешење којим констатира неуспјех и завршетак поступања пред тим судом.

(15) По §§ 667, ст. 3, и 682, ст. 4, мађарског поступка из 1911 нема мјеста миренју након што тужилац наведе у тужби нове разлоге, након што тужени поднесе противтужбу, или у поступању за понављање. Очитљено је да су ове одредбе резултат схватања о постојању минималних изгледа за измирење након што је расправљање већ у току или је завршило.

(16) Вид. Colin—Cotipant: Cours élémentaire de droit civil français, Paris, 1934, p. 221.

Од тужиоца зависи да ли ће се поступак даље наставити пред обласним (градским и сл.) судом, који је овлаштен да након спроведене расправе донесе мериторну одлуку о тужбеном захтеву (17). У тач. 3 упутства Пленума Врховног суда СССР од 16 септембра 1949 Но 12/8/У о судском поступку у стварима развода брака нарочито се упозорава на дужност вишег суда да врати предмет народном суду на поновни поступак, ако установи да народни суд није предузео сходне мјере ради покушаја измирења брачних другова (18).

3. — Према одредби члана 403, ст. 1, закона о парничном поступку на рочиште за покушај мирeња позивају се оба брачна друга да особно приступе. Из овакове стилизације законског текста не произлази ни дужност достављања непосредно странкама, а ни њиховим пуномоћницима, ни дужност достављања на начин како се доставља тужба, „особно странци“, у смислу одредбе члана 131, ст. 1.

Лична достава обавезна је по закону ван сваке сумње само у односу на туженога и у односу на достављање тужбе. Но ни у том случају лично доставити не значи доставити баш туженоме. Тужба је лично достављена и кад је достављена заступнику туженога. Јер закон одређује да се позив за рочиште доставља без достављања тужбе, ни ова релативно задовољавајућа одредба не може да дође до примјене. Позив странкама да лично приступе не значи и дужност суда да им позив уручи у властите руке. Могућност да се суд послужи личном доставом по овлаштењу члана 131, ст. 1 *in fine*, „из разлога веће опрезности“, тешко би се дала на овај случај примјенити, а осим тога зависи од нахођења суда, дакле од релативно слободне оцјене стања ствари.

Природа рочишта за покушај мирeња тражи, међутим, да се позив на ово рочиште објема странкама лично достави, искључивши ту могућност личне доставе преко пуномоћника. Из оних истих разлога због којих пуномоћнику не би требало дозволити да присуствује рочишту, не треба му дозволити ни да се посредовањем код уручења позива интерполира између странака и суда.

4. — Брачни другови нису дужни да дођу на рочиште за покушај мирeња (чл. 403, ст. 3). Суд није овлаштен да у односу на њих примјењује принудне мјере ради доласка на рочиште (19). Чињеницу да уредно позвани брачни друг није дошао на рочиште судска пракса тумачи његовим противљењем да се обави покушај мирeња (20). На изостанак странака са овог рочишта не примјењују се опћа процесна правила о мировању поступка. Ако се ради о тужиоцу, недолазак се тумачи као устрајање код тужбе за развод брака. Недолазак туженога, иако у правилу значи конклюдентно пристајање на развод

(17) В. С. Н. Абрамов: Гражданский процес, Москва, 1948, с. 323 и сл.

(18) В. Гражданский процесуални кодекс РСФСР, Москва, 1953, с. 122 и сл.

(19) По данском праву странке се могу редним казнама силити да особно приступе на рочиште за покушај мирeња (H. M u n c h - P e t e r s e n: Das Ehe-recht Dänemarks у Leske-Loewenfeld: op. cit. S. 742).

(20) В. цитирано упутство Савезног врховног суда.

брака, не тумачи се у том смислу, па се из недоласка не изводе никакви правно релевантни закључци у односу на став туженога према тужбеном захтјеву (21). Уноточ недоласка на ово рочиште, тужени се у даљем току спора може са успјехом противити захтјеву да се брак разведе (22).

Овакво третирање неодржавања тужиоца у озбиљној мјери доводи у питање основаност читавог института. Још би се могло усвојити схватање да није потребно никаквим нарочитим мјерама приликовати туженога да дође на рочиште. Но ако се и тужиоцу допусти да не приступи, а да га због тога не задесе никакве штетне посљедице, онда, у крајњој линији, настојање око измирења зависи искључиво од његове добре воље. Ако се већ сматра да покушај мирeња треба предузети у опћем интересу, овакова консеквенција не смије се допустити. Туженом супругу који се противи разводу брака требало би зајамчити да ће му се пружити прилика да се на рочишту за покушај мирeња састане са својим брачним другом.

У упоредном праву наилазимо на различите процесне методе којима се настоји приморати тужиоца да дође на рочиште. Совјетски поступак у том смислу пружа примјер за углед: ако на први позив не приступе ни тужилац ни тужени, суд је дужан да још једном одреди рочиште за покушај мирeња. Ако се тужени не одазове ни другом позиву, поступак се даље наставља. Ако се другом позиву не одазове тужилац, поступак се обуставља (23).

Мишљења смо, да би, из изложених разлога, овај метод требало прихватити и за наше право.

5. — Задатак рочишта је измирење брачних другова. Од покушаја измирења преко посредника не може се очекивати нарочитих резултата. Стога, кад већ пристају да учествују у покушају мирeња, брачни другови морају лично приступити. Задатак је суца коме је повјерено одржавање рочишта да из слободно вођеног разговора са брачним друговима упозна узроке који су довели до несклада и да оцијени снагу елемената који би могли представљати спону за наставак брачне заједнице. Да након тога предочи странкама лоше посљедице развода брака, нарочито штету коју од тога могу имати њихова заједничка дјеца, да им помогне да сведу на објективну и разумну мјеру значај околности које су довеле до несугласица.

(21) По новом аустријском праву тужилац који не приступи рочишту мора још једном од суда тражити да се ово рочиште одреди. За случај изостанка туженога суд може једном одложити рочиште (Wolff: *op. cit.*, S. 340). На готово исти начин ријешено је ово питање и у њемачком праву (в. *Zivilprozessordnung*, §§ 608—610, Schönke: *op. cit.*, S. 343). У претпоставци да се тужени обично противи разводу брака па ће стога доћи, на овај се начин у правилу обезбеђује долазак супруга на рочиште. (В. § 646 Мађарског поступка из 1911.)

(22) Не може се, према томе, рећи да се изостанак тужене странке тумачи по начелу афирмативне литисконтестације, тј. да она тиме признаје наводе у тужби и да пристаје на усвајање тужбеног захтјева.

(23) В. С. Н. Абрамов: *op. cit.*, с. 326, и цитирано упутство Врховног суда СССР, *op. cit.*, с. 122.

Да би овако замишљено рочиште постигло свој циљ, оно треба да се одржава одвојено од расправе о главној ствари, у што интимнијој атмосфери, лишеној процедуралних формалности, како би брачни другови могли што слободније изнијети пред суца праве узроке несклада (24). Да се по могућности отклоне сви елементи који би могли негативно утјецати на покушај измирења закон одређује да се уз позив туженоме за рочиште не прилаже тужба. Наводи у тужби, редитовани су крајњим циљем оправдавања захтјева за развод брака, могу послужити као лоша платформа за вођење разговора који имају супротан задатак.

Искуство је показало да присуство адвоката, пуномоћника странака, на овом рочишту у правилу одмаже постизавању крајње сврхе. Пуномоћници, чија је првенствена дужност да током редовног поступка помогну својој странци да докаже истинитост својих навода и основаност свога тражења, могу, остварујући тај задатак и на овом рочишту, допринијети још већем продубљивању јаза који међу супрузима постоји. У парницама у којима развод траже споразумно оба брачна друга они могу, настојећи да одрже странке у првобитној намјери, осујетити психички ефекат који би савјестан и вјешт судица могао постићи непосредним и несметаним утјецањем на расположење супруга. У парницама у којима се тужена страна противи разводу и жели измирење, пуномоћник који подупире настојања таквог клијента може изазвати пуномоћника противне странке да и он са своје стране инсистира на оправдању тужиоцевог става, да на тај начин пред својом странком оправда своје присуство и њен избор. Не очекује се да суд на рочишту за покушај мирења правилно утврди спорне чињенице и ријешити спорна правна питања. Ово рочиште, по својој природи, и није рочиште у строго процесном смислу. Због свега тога није ни потребно да том састанку брачних другова пред неутралним посредником присуствују парнични пуномоћници.

У члану 403, ст. 2, изричито се забрањује пуномоћницима да присуствују рочишту за покушај мирења. Наравно да им се на тај начин онемогуђује да и тамо заступају своје клијенте. Изричита одредба о забрани заступања након забране присуства може само унијети забуну. У сваком је случају логички сувишна.

6. — За случај да судица не успе измирити брачне другове, поступак треба да се настави одржавањем главне расправе, за коју треба одредити посебно рочиште. До исте ситуације долази и у случају ако на рочиште не приступи ниједна од уредно позваних странака или ако приступи само једна, ма да она која је приступила изражава жељу да се измири (чл. 403, ст. 3).

Нема сумње да би суд могао (и био дужан) и без посебних законских овлаштења одредити поновно рочиште кад установи да једна (или обје) од странака није приступила, а нема доказа да јој је

(24) В. цитирано Упутство Савезног врховног суда.

позив уредно и на вријеме уручен. Исто тако би се у смислу опћих процесних начела ово рочиште могло одгодити и кад суд сазна да су оправдани разлози спријечили странку да дође.

Закон о парничном поступку оправдано проширује овлаштења суда за поновно одређивања рочишта. Судац може још једном заказати рочиште у случају кад на првом рочишту не дође до измирења, али има изгледа да би до измирења могло доћи (чл. 404). Овако широко одређени услови омогућавају одређивање поновног рочишта и у оном случају кад на прво приступи само један брачни друг, па суд на основу информација добивених од њега стекне увјерење да би било основа још једном покушати мирене. Тако би, мислимо, могао поступити и након рочишта на које није приступио нити један брачни друг, ако суд на неки други начин сазна (напримјер, из извештаја пуномоћника странака) да су међу странкама у том часу односи такви да би до помирења ипак могло доћи.

Законски текст, по коме је поновно одређивање рочишта могуће „ако на рочишту за покушај мирене не дође до измирења“, могао би пружити упориште и за одбрану тезе која се противи овако екстензивној интерпретацији. Увјерени да је ово широко тумачење у складу са опћим духом поступка у брачним споровима, пледирамо за поновно редиговање ове законске одредбе на начин који не би оставио никакве сумње у ширину овлаштења суца коме је повјерен задатак мирене.

7. — Питање је од каквог је значаја процесна повреда коју изврши суд кад не одреди рочиште за покушај мирене иако није било законских услова да се непосредно пређе на расправљање о предмету спора. Закон не упућује на то да би кршење прописа о обавезном одржавању рочишта представљало апсолутно битну повреду правила поступка (разлог ништавости), због које би другостепени суд био дужан да укине првостепену пресуду.

Мишљења смо да би се за ову процесну повреду, кад већ није апсолутно битне нарави, тешко у ма ком конкретном случају могло рећи да је такве природе да је неодржавање рочишта за покушај мирене било или да је могло бити од утјецаја на доношење законите и правилне одлуке. Непокушавање мирене по природи ствари не може утјецати на могућност правилног утврђивања чињеничног стања, а још мање на стварање таквих процесних услова који онемогућавају доношење законите и правилне одлуке. Мирене се обавља на посебном рочишту за главну расправу, чији резултат служи као основ за доношење одлуке о спору. Пропуштање одржавања рочишта може условити изостанак значајне диспозитивне радње тужиоца — одустанак од тужбе још прије почетка расправљања о меритуму спора. Но остајање код тужбе, макар оно и било у вези са пропуштањем покушаја мирене, не може само по себи утјецати на законитост и правилност судске одлуке о тужбеном захтјеву. Због

тога сматрамо да повреда ових процесних правила ни у ком случају не може досећи такав квалитет да постане *релативно* битна и да тако пружи основ за укидање пресуде.

Иако од несумњивог значаја за поступак у неким брачним споровима, установа обавезног покушаја мирeња, није, дакле, заштићена никаквим процесним санкцијама. Приговор туженога, који није успио да током главне расправе докаже неоснованост тужиачевог захтјева да се брак разведе, да до развода не би дошло да је суд покушао мирeње брачних другова, остат ће без ефекта. Таква кон-секвенција је, уосталом, и оправдана. Не би заиста било смисла укидати пресуду којом се брак разводи и изнова започињати поступак у нади да ће се на рочишту за покушај мирeња брачни другови измирити, кад је готово сигурно да ће брачни друг на чију је штету пресуда укинута постати услијед такве одлуке суда у правилу само још несклонији прилажењу таквом покушају.

Сматрамо, међутим, да би требало пронаћи метод да се одржавање рочишта превентивно осигура на ефикаснији начин. Показали смо да то није могуће постићи допуштањем да процесна повреда добије у одређеном случају карактер релативно битне повреде. Не би било умјесно прописивати ни да је ова повреда у сваком случају, апсолутно битна. Репарирање посљедица неодржавања рочишта практично је немогуће након што је главна расправа спроведена и одлука о разводу брака донесена. Могло би се, међутим, процесно још више раздвојити поступак мирeња од поступка за расправљање о тужбеном захтјеву. Могло би се одредити да ће расправни суд узети у поступак само ону тужбу уз коју тужилац приложи увјерење надлежног суда да је мирeње безуспјешно покушано, односно да се ради о случају у коме по закону нема мјеста одређивању рочишта за покушај мирeња. Да би тужилац избјегао опасности од губитка права на подношење тужбе кад је она везана за преклузивни рок, требало би одредити да ће се узети да је до прекида рока дошло часом подношења захтјева за заказивање рочишта за покушај мирeња. Ма да се након овога не би могли даљим санкцијама обезбјеђивати од опасности да предсједник расправног вијећа ипак закаже главну расправу, иако тужилац није доказао да је мирeње безуспјешно покушано односно да покушају нема мјеста, сматрамо да би могућност овакве повреде закона могла бити сведена на најмању мјеру, нарочито кад би се странкама дало право да посебном жалбом побијају рјешење о заказивању главне расправе јер је донесено иако за то нису постојали прописни законски увјети, с тиме да уложена жалба зауставља даљи ток расправљања о главној ствари. Овај начин спречавања изигравања закона не би, додуше, био од користи у случају споразумног тражења да се брак разведе, но у таквим случајевима и објективно има најмање изгледа да би могло доћи до одустанка од тужбе.

По новом аустриском праву (§ 108 закона о браку и уредбе од 27 јула 1938) онај који намјерава тужити ради развода брака мора од надлежног суда прије тога тражити да се одреди покушај мирена (25). Исто и по њемачком праву (26). Ни у овим правним системима одржавања мирена не представља процесну претпоставку. Стога не може доћи до одбацивања тужбе ако је рочиште за главну расправу одређено иако рочиште за покушај мирена није било одржано.

У француском процесном праву, у коме се достављање врши на захтјев странака и преко помоћних судских органа, суд, кад рјешењем констатира да покушај мирена није успио, овлашћује тужиоца да позове туженика на расправно рочиште (27).

По грчком праву суд не поступа по тужби прије него што од епископа, коме се тужилац мора обратити ради мирена, не добије обавијест да је мирена остало без успеха, односно прије него што протекну три мјесеца од дана од кога је епископ требало да о томе обавијести суд (28).

По § 645, ст. 3, мађарског поступка из 1911, ако молилац за тридесет дана од дана кад је суд утврдио рјешењем да је помирење остало безуспешно не поднесе тужбу, имаде се сматрати као да није ни било молбе за покушај мирена (§ 647.).

Ако се усвоји приједлог о могућности активног учествовања јавног тужиоца и у споровима ради развода брака, сама могућност да јавни тужилац уложи жалбу против рјешења суда о одређивању главне расправе, којој није претходило рочиште за покушај мирена, била би довољна гаранција да ће се мирена у сваком спору предузимати.

Др. Синиша Трива

ДЕТЕРМИНИЗАМ, ИНДЕТЕРМИНИЗАМ И ЉУДСКА СЛОБОДА

Са открићем нове квантне физике поново је, на новим основама и у новој форми, оживела дискусија старих филозофских проблема детерминизма и питања људске слободе који има несумњив не само неки уско филозофски него и шири друштвено-историски и посебно научни, нарочито социолошки значај.

Прелиминарни резултати савремене дискусије проблематике детерминизма и слободе, која се веома живо води у филозофској и социолошкој литератури последњих тридесет година, могу се изразити следећим основним тезама: (1) класични, механистички, строги детерминизам као једино и опште гледиште показао се неодржив зато што је доказано да такав детерминизам, какав је некад за-

(25) Wolff: *op. cit.*, S. 339.

(26) Schönke: *op. cit.*, S. 342.

(27) Colin — Capitant: *op cit.* p. 220 et s.; Code civil, art. 234 et s.; Code de procédure civile, art. 481 et s.

(28) Diobouniotis: *op. cit.*, p. 786. В. § 651, ст. 2, и § 654 мађарског поступка из 1911.

мишљао Лаплас (Laplace) не постоји нити у сфери микропроцеса, који нису континуирани него дискретни, нити у биолошким нити у друштвеним дешавањима; (2) квантно-физикални индетерминизам је изгледао једно време, тј. од открића квантне физике па до 1952. као дефинитивно усвојено опште гледиште на законитост дешавања у свим областима а не само у сфери микропроцеса; овог индетерминизма се и данас придржавају претставници копенхагенске школе физичара Нилса Бора (Niels Bohr); (3) последњих година учињени су знатни напори обнове детерминизма чак и у квантној физици и то од стране великих и значајних физичара какви су Луј д Брољи (Louis de Broglie), А. Ајнштајн (A. Einstein), Блохинцев, Бом (Bohm) и др. Тако се поново отвара и проблем људске слободе, односно слободе људске индивидуалне и друштвене делатности.

Посебан интерес свакако претстављају питања како се марксизам односи према савременој проблематици детерминизма, индетерминизма и људске слободе.

Из претходног излагања је јасно да се и данас дискусија о детерминизму и индетерминизму креће у *уском оквиру аристотеловске двовалентне логике*, тј. тако да се било усваја детерминизам а одбацује индетерминизам, или се обрнуто, усваја индетерминизам а одбацује детерминизам. Тако В. Вихел у расправи „Квантна физика и критички реализам”, упркос веома прецизној и основаној критички феноменализма, субјективизма и индетерминизма копенхагенске интерпретације квантно-физикалног математичког формализма, ипак одлучно тврди да „критички реализам из немогућности онтолошког индетерминизма мора да изведе онтолошки детерминизам, јер за њега овде важи једно или — или“ (1).

Уствари оваквом критичком реализму, који одбацује онтолошки индетерминизам, одговара, по својој једностраности, позитивистичко-идеалистички индетерминизам.

Чак и у расправљању проблема природе основне одређености микрообјеката, В. Паули (Pauli), Бор и др., с једне стране, као и д Брољи, Вижкије (Vigier) и др., с друге стране, крећу се у алтернативи или — или, тј. или детерминизам или индетерминизам.

Поставља се питање да ли је и марксистички став према детерминизму и индетерминизму исто тако једностран, тј. елементарно-логички или је чак он и противуречан као што то покушава да докаже Ж. Гурвич (G. Gurvitch)?

Ж. Гурвич, и не само он него, на пример, и Л. Голдман, тврде да код самог Маркса постоје несумњиве тенденције пророчке есхатологије, али, додаје Гурвич, Маркс води рачуна и о неаутоматском карактеру деловања друштвених детерминизама. Међутим, Марксови ставови о неизбежности настанка и нестанка тог и тог

(1) W. Buechel: Quantenphysik und kritischer Realismus, „Philosophia naturalis“, Bd. V, H. 1, 1958, S. 15.

друштвеног система су у супротности са Марксовим политичким доктринама и са тезама о нужности марксистичке доктрине и о руководећој улози комунистичке партије (2).

У вези с Гурвичевим приговором Марксу нужно је истаћи следеће основне тезе:

1. Тачно је да Маркс и Енгелс посебно истичу нужни детерминизам у свим дешавањима не само природним него и у основним великим историским догађајима. Сви класици марксизма су признавали детерминираност природних дешавања равну „гвозденој нужности“ дешавања; тако је Маркс и за тенденције капиталистичке производње — *уколико су то тенденције „природних закона капиталистичке производње“* — тврдио да оне „делују и спроводе се гвозденом нужношћу“ (предговор првом издању прве књиге *Капитала*).

За Енгелса је пак чињеница да, упркос случајности историјских догађаја ипак „ток историје одређују унутрашњи општи закони“ (3).

2. И Маркс, а нарочито Енгелс, нису усвајали механицистички детерминизам у области друштвених појава већ је Маркс тврдио да се извесни закони капиталистичке производње остварују само кроз њихово неостваривање, тј. само у стицају околности скупног деловања више закона а нипошто не као природне неизбежности, дакле не апсолутно. Ови закони су дакле заиста по својој гносеолошкој вредности само „односи вероватноће“ и њихов пробабилистички карактер је несумњив мада то Маркс није изричито рекао.

3. И Маркс и Енгелс и Лењин су јасно и одлучно истицали одређујућу улогу свесних фактора, идеја и воље у борби радничке класе за остваривање социјалистичког друштва.

У вези са горњим поставкама класика јасна је методолошка погрешност како апсолутно детерминистичке тако и чисто и опште пробабилистичке интерпретације Марксовог схватања одређености целокупног материјалног света: и једно и друго претставља погрешну апсолутизацију и генерализацију било Марксовог схватања природне, дакле нужне одређености, било извесне законитости друштвено-историских процеса која је само вероватна.

Тврдити да је Марксово схватање одређености контрадикторно јесте такође погрешно, јер Маркс нигде није за једну исту врсту односно област појава тврдио да је у исти мах нужно детерминирана и само вероватно.

Уместо једностраних и неадекватних интерпретација марксистичког схватања детерминизма и индетерминизма правилније је указати на дијалектичко учење о поларизацији супротних категорија општег и случајног, кретања и мировања, нужности и случајности итд., тако јасно изложено у Енгелсовим поставкама за

(2) G. Gurvitch: *Déterminismes sociaux et Liberté humaine*, Paris, 1955, p. 21.

(3) Маркс-Енгелс: *Изабрана дела П. „Култура“*, 1950, с. 379.

дијалектику природе. Посебно заслужује пажњу Енгелсова антиципација дијалектичког схватања односа између детерминизма и индетерминизма, односно између нужности и случајности, која гласи: „Онде где се на површини обавља игра случајности, ту се та игра случајности увек показује као потчињена унутрашњим скривеним законима. Сва је ствар у томе да се ти закони открију“ (4).

Цела горња поставка, написана пола века пре кризе квантно-физикалног индетерминизма, изражава управо оно основно уверење не само оснивача те физике М. Планка (M. Planck) него и Ајнштајна, д Броџија и других теоретичара који нису могли да усвоје идеју чисте случајности и апсолутног индетерминизма већ су трагали и још истражују, иза површинског аспекта неодређености и случајности, сложенији детерминизам и законитост у свим стварним процесима, па и у микропроцесима.

Нужно је, међутим, изричито нагласити да право дијалектичко схватање односа између детерминизма и индетерминизма не сматра неодређеност и случајност за привид него за једну од стварних одредаба постојања и појава материјалног света.

Стварно дијалектичко схватање односа између детерминизма и индетерминизма, које овде не можемо детаљно развијати, садржи ове основне тезе:

1. Апсолутни и искључиви детерминизам је данас неодржив исто онако као и апсолутни индетерминизам: оба ова схватања претстављају апстрактне идеализације стварне одређености материјалног света.

2. Стварни однос детерминизма и индетерминизма јесте њихово реално дијалектичко јединство у бескрајној скали степена одређености и неодређености код различитих појава природне, друштвене и психичке стварности.

Степен детерминисаности је највећи код основних општих макропроцеса где се тај степен одређености граничи са природном нужношћу. Тако су, на пример, постојање и кретање материје нужне појаве.

Уколико је реч о мање основним, мање општим а више посебним појавама, степен њихове детерминисаности је све мањи а степен индетерминисаности све је већи. Тако је, на пример, кретање Сунца као циновске масе, далеко више строго одређено него кретање једног камена низ литицу или лет једног пера кроз ваздух или кретање молекула неког гаса у стакленом суду. Зато за кретање макротела важе више-мање строги закони и то све строжији уколико је то кретање више континуирано. Напротив, уколико је једно кретање више дискретно, какви су микропроцеси, степен неодређености код њега је све већи. Разуме се, та неодређеност није нипошто апсолутна него је само релативна, тј. то је неодређеност — основним и почетним факторима такве појаве. Степен одређености

(4) Маркс и Енгелс: Изабрана дела II, „Култура“, 1950, с. 379.

иницијалним факторима је, међутим, веома различит код кретања разних тела у разним срединама. Тако је, на пример, кретање тела у слободном паду далеко одређеније него падање камена низ неку литицу са чијом неравном површином се камен стално судара, при чему се стално мењају детерминанте његова кретања (брзина и путања, њен правац и облик).

Насупрот једностраним детерминистима мора се, дакле, тврдити да постоји и релативна објективна неодређеност дешавања и у самој објективној стварности. Сами природни процеси и појаве су неодређени у том релативном смислу уколико нису одређени само једним чиниоцима, на пример, само иницијалним факторима, и уколико је утицај других интерферентних чинилаца већи.

Још је много већи степен неодређености код друштвених, а нарочито код психичких свесних појава објективним, природним, на пример, механичким, физичким и хемиским чиниоцима. Неодређеност објективним условима је у толико већа уколико је једна радња више одређена субјективним чиниоцима човекове активности, свесног хтења и слободног избора акције, закључно са стваралачком делатношћу људском насупрот разним детерминизмима природним и друштвеним. У таквој делатности људској степен неодређености је највећи, разуме се у раније наведеном смислу.

У вези са изложеним основним тезама стварног дијалектичког схватања детерминизма можемо се сложити са тезама да стварни детерминизам не значи фатализам, метафизичку или логичку нужност, или математичку формалну нужност, као што то истичу Бреншвиц (L. Brunschvicg) и Гурвич. Али свако одрицање везе и идентитета детерминираемости с нужношћу је погрешно, јер постоји детерминизам природних дешавања раван гвозденој нужности, као што је то раније истакнуто.

У стварном дијалектичком схватању детерминизма има места како за детерминирањем равну природној нужности тако и за највећи степен објективне неодређености и људске слободне делатности.

Сам детерминизам се мора схватити у најширем смислу и може се дефинисати као било која и било каква одређеност стварних појава. У основи та је одређеност тројака: (1) то је одређеност општег посебним, (2) одређеност посебних појава и чињеница општим одредбама садржаја, облика, квалитета начина дешавања или просте укључености посебног и појединачног у изванредан систем природних, друштвених, психичких или комплексних одредаба и (3) то је одређеност индивидуалног индивидуалним (5).

(5) Гурвичева дефиниција детерминизма (op. cit., с. 40) је делимице тачна, али је једнострана по томе што истиче само други од горе наведених моментата детерминизма, а погрешна је уколико тврди да сами системи односно кадрови одређености „увек остају контингентни“.

На питање какав је однос између детерминизма и индетерминизма, с једне стране, и људске слободе, с друге стране, можемо овде одговорити само указивањем на следеће основне тезе опште теорије о људској слободи.

1. *Људска слободна делатност није могућа у систему апсолутног детерминизма* какав је механички детерминизам класичне физике, јер такав детерминизам, као што тачно примећује А. Х. Комптон (6), чини излишним Бога као првог покретача, али теориски оправдава фаталност и лишава људе њихова суштинског карактера јер негира људску слободу као могућност избора и промене животног удеса.

На срећу, апсолутни детерминизам је као општа концепција одређености света погрешан.

2. *Људска слободна делатност је исто тако немогућа у оквиру апсолутног индетерминизма*, јер у свету у коме би владала апсолутна случајност не би било могуће остварење увек одређених циљева људске делатности. Апсолутна случајност претставља још тоталнију или бар исто толико радикалну негацију могућности људске слободе као и апсолутна нужност.

3. *Релативни и парцијални детерминизам* *нужан је услов могућности људске слободе*, јер је људска слобода делатност: (а) увек могућа једино уколико постоји одређена објективна прилика или шанса, тј. повољан стицај одредаба детерминисаности и индетерминисаности у оној области у којој се изводи људска акција, (б) јер људска делатност увек тежи свесним одређеним циљевима и претставља њихово остварење и (в) јер се свака људска акција остварује одређеним средствима и на одређене начине а никако не произвољно и било како, што је могуће једино на основу и у оквиру релативних природних, физичко-хемијских, физиолошких, друштвених, психичких и мисаоних детерминисаности.

4. *Релативни индетерминизам је исто тако нужан услов могућности људске слободе*, јер само утолико уколико су ствари и појаве у свету, поред релативне одређености, у исти мах и неодређене оне су одредљиве сходно људским потребама, жељама и хтењима чије остварење чини суштину људске слободе.

Уколико су извесне појаве у свету нужно одређеније утолико је у односу на њих степен могућности људске слободе мањи. Тако људи нису у стању да мењају поредак и кретање планета као ни извесне физичке и физиолошке нужности, на пример, особине хемијских елемената или смрт индивидуалних бића. Међутим, уколико су извесне појаве мање нужно детерминисане а више неодређене оне су у исти мах у већем степену одредљиве у правцу људских потреба које се остварују људском слободном делатношћу. Тако су друштвене детерминисаности, економски и политички системи, ко-

(6) А. Н. Compton: Science and Mans Freedom, „Atlantic", October, 1957, p. 72.

лико одређени толико и неодређени и одредљиви у смеру људске све веће слободе.

Саму људску стварну слободу чине следеће битне одлике или моменти:

1. познавање детерминизма и закона оних области у којима се човекова акција врши, јер је људска слобода релативна и условљена одређеним детерминираним областима;

2. знање за спектар могућих акција у одређеној врсти делатности и могућих аката у одређеној ситуацији;

3. свестан избор циља и средстава извођења одређене акције; и

4. хтење и делање у правцу остварења изабране акције, борба за постизање циљева те акције путем савлађивања, потчињавања и коришћења одређености оне области у којој се дата акција изводи.

С обзиром на детерминизам и индетерминизам услови и средства људске слободне делатности се састоје углавном у следећем: 1. у избегавању или савлађивању неповољних како детерминираних тако и индетерминираних односно случајности; 2. у коришћењу повољних детерминираних и повољних неодређености дешавања, и 3. у стварању таквих детерминираних којима се остварују услови људске слободе и сама та слобода. Тако разни економски, привредно-технички, индустриски, саобраћајни, правно-политички, здравствени, просветни, културно-научни системи, уређаји и установе претстављају, уколико су савременији све моћнија средства и облике остварења све већих људских слобода.

Детаљна разрада горњих теза за учење о стварној људској слободи као и њеним врстама лежи ван оквира излагања горње опште теорије детерминизма и индетерминизма. Потребно је, међутим, истаћи да по горњем схватању појединци и групе људи могу слободно да изаберу атомску смрт бар једног дела човечанства, али да се стварна људска слобода ипак састоји у борби напредних снага човечанства за остварење хуманих циљева свестране и опште, нарочито економске, политичке и идејне слободе за све људе.

Перспективе људске слободе су данас, упркос свим детерминизмима, веће него икада раније у историји човечанства.

Др. Богдан Шешкић

ПРИЛОЗИ

РЕШАВАЊЕ ТРГОВИНСКИХ СПОРОВА СА ИНОСТРАНИМ ЕЛЕМЕНТОМ ОД СТРАНЕ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ АРБИТРАЖЕ ПРИ САВЕЗНОЈ СПОЉНОТРГОВИНСКОЈ КОМОРИ У БЕОГРАДУ

1. Као што су потребе унутрашњег трговинског промета код нас тражиле да се спорови између домаћих привредних организација издвоје из решавања општих редовних судова, тако су потребе спољнотрговинског промета тражиле оснивање специјалне установе — Спољнотрговинске арбитраже, која би решавала спорове из трговинског промета наших привредних организација са иностранством.

Таква установа основана је 1947 при Трговинској комори ФНРЈ у Београду под називом Спољнотрговинска арбитража. (Она је основана у смислу чл. 21 уредбе о Трговинској комори ФНРЈ од 16 децембра 1946, која је објављена у *Службеном листу ФНРЈ*, бр. 103/1946.) По свом карактеру Спољнотрговинска арбитража је стални изабрани суд (институционална арбитража), која у организационом погледу претставља сада самосталну установу Савезне спољнотрговинске коморе у Београду.

2. Рад Спољнотрговинске арбитраже се креће у два правца: а) у решавању привредних и поморских спорова који настају из спољнотрговинских односа домаћих привредних предузећа, установа или организација са иностраним физичким или правним лицима; и б) у посредовању ради мирења између напред поменутих субјеката.

Према различитим функцијама које обавља Спољнотрговинска арбитража, пред њом се могу водити два поступка: поступак за мирење (концилијација) и арбитражни поступак (арбитража). Ова два поступка су потпуно различита и немају никакве везе један са другим. Сем тога, за оба ова поступка важе различита правила.

3. Поступком за мирење Спољнотрговинска арбитража пружа своје посредничке услуге у циљу отклањања неспоразума који настају у спољнотрговинским односима наших привредних предузећа, установа или организација са иностраним физичким и правним лицима, и то без вођења судског односно арбитражног поступка. Она својим посредовањем иде за тим да помогне уговорним странама да мирно, брзо, јевтино и без покретања парнице реше настале неспоразуме, а све то да би спољнотрговински промет нормално текао.

4. Поступак за мирење пред Спољнотрговинском арбитражом одликује се истим оним особинама којима се одликују и поступци за мирење у другим међународним институционалним арбитражама.

Пре свега, поступак за мирење пред Спољнотрговинском арми-

тражом потпуно је независан од њеног арбитражног поступка. То значи да се поступак мирења може покренути независно од тога да ли је уговорена надлежност Спољнотрговинске арбитраже за решавање насталог спора. Једини услов који треба да постоји да би се могао покренути поступак мирења пред Спољнотрговинском арбитражом јесте да је у питању привредни или поморски спор са иностраним елементом. Дакле, могућност коришћења услуга Спољнотрговинске арбитраже кроз поступак мирења је много шири од могућности коришћења арбитраже кроз арбитражни поступак. Да би се арбитражни поступак могао покренути и спровести, основни је услов да постоји писмени споразум странака о надлежности Спољнотрговинске арбитраже за решавање спорова.

5. Странке су потпуно слободне у целом поступку мирења. Оне нису ниједног тренутка везане. Као што су слободне да га покрену без испуњења неких посебних услова, оне га могу у свако доба прекинути а да то нема за њих никаквих последица чак ни у случају доцнијег покретања спора пред судом, овом или неком другом арбитражом. У том погледу се арбитражни поступак пред Спољнотрговинском арбитражом битно разликује од поступка мирења. Наиме, једанпут покренутим арбитражним поступком странке су везане и он би се могао да прекине само заједничким споразумом странака које би тиме одузеле Арбитражи право решавања њиховог спора.

6. Као што су слободне кроз цео поступак мирења, странке су исто тако слободне да одлуче да ли ће прихватити предлог за решење њиховог неспоразума који је саставила Спољнотрговинска арбитража. Ако странке не усвоје овај предлог за мирење, ништа од онога што је учињено у поступку мирења не обавезује странке. Ако усвоје предлог за мирење, овај има снагу поравнања постигнутога ван суда и арбитраже.

7. Иницијатива странака постоји и код образовања органа који спроводи поступак за мирење. Тај орган је комисија за мирење од три члана или посредник. Комисију за мирење сачињавају по један представник сваке странке и претседник, кога са листе арбитрага Спољнотрговинске арбитраже именује претседник арбитраже, ако га саме странке нису заједничким споразумом именовале. Иначе, странке могу за своје претставнике у комисији за мирење бирати и лица која се не налазе на листи арбитрага Спољнотрговинске арбитраже. Инострана странка може бирати за свог претставника и лице иностраног држављанства. У том погледу се битно разликује арбитражни поступак од поступка за мирење. У арбитражном поступку странке могу бирати за арбитра само лица која се налазе на листи арбитрага Спољнотрговинске арбитраже. То је случај са свима институционалним арбитражама. Код повремених арбитража не постоје одређене листе арбитрага и дужност арбитрага могу да врше лица која изаберу странке по свом слободном нахођењу.

8. Решавање привредних и поморских спорова са иностраним елементом у арбитражном поступку претставља основну улогу Спољнотрговинске арбитраже.

Арбитражни поступак пред Спољнотрговинском арбитражом отступа више или мање од парничног поступка који се води пред редовним судовима у нашој земљи и почива на принципима која важе за изабрано судство.

Пре свега, саобразно основном принципу изабраног судства, по коме је решавање спорова од стране изабраног суда добровољно и једино могуће уз постојање споразума између странака о томе, и арбитражни поступак пред Спољнотрговинском арбитражом може се покренути само под условом да су странке писмено уговориле надлежност Спољнотрговинске арбитраже (арбитражна клаузула), и то било да су странке постигле споразум да одређени спор расправе пред Арбитражом (компромис), било да су се сагласиле на Арбитражу у погледу будућих спорова који могу настати међу њима из одређеног правног односа (компромисорна клаузула). Уговор о надлежности Арбитраже је услов без кога Арбитража не може бити надлежна, и на то она мора pazити по службеној дужности. Арбитражна клаузула мора да буде јасна и да не садржи одредбе које би биле у супротности са функцијама Спољнотрговинске арбитраже и начелима на којима се заснива њена организација и вођење поступка пред њом. Такав случај би имали ако би споразум странака предвиђао да против одлуке Спољнотрговинске арбитраже има места улагању правног лека (жалбе) некој другој арбитражи или суду, пошто је чл. 41 правилника о Спољнотрговинској арбитражи од 26 јуна 1958 (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 28/1958) предвиђена једностепеност суђења у арбитражном поступку.

О питању своје надлежности Спољнотрговинска арбитража има увек изрично да се изјасни као о претходном питању без обзира да ли је нека странка приговорила њеној надлежности или не.

С обзиром на такву важност питања надлежности за изабране судове, па дакле и за Спољнотрговинску арбитражу, у решавању овог питања пред Арбитражом, када је спорно, учествују председник и потпредседник арбитраже као чланови проширеног арбитражног већа које се састоји од пет односно три члана. Колико чланова ће имати проширено веће зависи од тога да ли спор о главној ствари расправља веће од три члана или арбитра-појединац.

Поред тога, предвиђено је да председништво арбитраже (1) учествује у утврђивању материјалног постојања арбитражне клаузуле (2)

(1) Претседништво Спољнотрговинске арбитраже се састоји од председника, потпредседника, секретара арбитраже и два члана, које именује управни одбор Савезне спољнотрговинске коморе. Претседништво води општи надзор над радом Арбитраже, а нарочито се стара за правилну примену правилника о Спољнотрговинској арбитражи; оно констатује материјално постојање арбитражне клаузуле, учествује у доношењу одлука по питању надлежности Арбитраже. Претседништво представља орган чија је дужност брига за једнообразну примену правилника и за стварање једнообразне арбитражне праксе.

(2) Утврђивањем материјалног постојања арбитражне клаузуле не решава се питање надлежности Арбитраже о коме једино може да решава проширено арбитражно веће.

у случају када тужена страна оспори уопште постојање ове клаузуле или не одговори на тужбу.

9. Као што се надлежност Арбитраже заснива споразумом странака, исто тако се уз сарадњу странака у спору врши избор арбитра — појединца односно образовање арбитражног већа који могу да расправљају спорове пред Спољнотрговинском арбитражом. Иницијатива странака трпи ограничење утолико, што оне могу да изаберу за арбитра само лица која се налазе на листи арбитра Спољнотрговинске арбитраже (3).

Странке могу спор дати на решавање арбитрау-појединцу или арбитражном већу од три члана. Уколико се оне споразумеју да њихов спор расправи арбитар-појединац, њега ће они изабрати заједнички са листе арбитра; а уколико се не сагласе на избор арбитра-појединца, спор ће расправљати арбитражно веће од три члана: свака странка ће именовати једног за свог арбитра са листе арбитра, а ова двојица ће изабрати трећег арбитра као претседника арбитражног већа.

Да би се омогућило смањење трошкова поступка, предвиђено је да спорове чија вредност не прелази динара 300.000.— решава арбитар-појединац, уколико се странке нису изрично супротно споразумеле.

Да не би странке онемогућиле спровођење арбитражног поступка и расправљање спорова пред Арбитражом тиме што би пропустиле да именују арбитра, односно што би одбиле да то учине, уместо странака претседник арбитраже ће извршити именовање арбитра.

10. Еластичност арбитражног поступка огледа се и у правилима која се односе на заказивање усмене расправе, место одржавања усмених расправа и присуство странака на усменим расправама.

Пре свега, заказивање усмене расправе није нужна карактеристика овог поступка. Наиме, уколико арбитра налазе да се на основу поднетог материјала одлука може донети и без усмене расправе, а ниједна од странака не захтева одржавање усмене расправе, ова се неће заказивати и одлука ће се донети на основу поднетих писмених докумената.

Затим, није нужно да се усмене расправе заказују у седишту Арбитраже. Оне се могу одржавати и ван седишта, уколико то предложе странке или арбитражно веће односно арбитар-појединац. За поморске спорове предвиђено је да се, по правилу, одржавају на Ријеци.

(3) Листу арбитра саставља према правилнику о Спољнотрговинској арбитражи управни одбор Савезне спољнотрговинске коморе и то за сваку годину унапред. Приликом састављања листе обраћа се нарочита пажња да њен састав буде што разноврснији — да је сачињавају поред познатих правника, практичара и теоретичара, који се баве међународним правом (специјално трговинским) и лица из најважнијих грана наше трговинске делатности, како би странке имале што већи избор у погледу лица у чију стручност и способност имају највише поверења.

И најзад, усмене расправе на које су странке уредно позване, одржавају се и у отсуству странака, ако се утврди да су оне изостале без оправданих разлога. Странкама се, ма да имају велику иницијативу у арбитражном поступку, не дозвољава да је злоупотребљавају и тиме одуговлаче вођење поступка и брзо окончање овог.

11. У исти ред еластичности долази и правило у погледу примене надлежног права за расправљање спорова и доношење одлуке у арбитражном поступку. Наиме, арбитражи, по правилу, доносе одлуку на основу надлежних законских прописа и трговинских обичаја (узанса). Које ће се право имати да примени зависи од споразума странака. То може да буде или југословенско право или страно право — право државе чији је држављанин странка у спору или право неке треће државе. Ако странке уговором нису одредиле које ће право имати да се примени у њиховим односима, поступиће се по начелима међународног приватног права и утврдити надлежно право за спорни случај.

И најзад, арбитражи могу донети одлуку и *ex equo et bono*. Само је за то потребно да су им странке дале такво овлашћење.

12. Иначе, по свом карактеру одлука донета у спору пред Спољнотрговинском арбитражом је коначна и против ње нема места жалби. Она има снагу правоснажне пресуде редовног суда. Исто је и са поравнањем постигнутим између странака пред арбитражним већем односно арбитрам-појединцем, па било да је оно констатовано у виду записника било у виду одлуке. Једноступеност суђења претставља битну карактеристику поступка пред Спољнотрговинском арбитражом. У том погледу постоји основна разлика од парничног поступка који се води пред редовним судовима. Против арбитражне одлуке може се употребити сама тужба за поништај као ванредно правно средство (в. чл. 450—452 закона о парничном поступку, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 4/1957).

13. Као што се из овог приказа организације и функционисања спољнотрговинске арбитраже при Савезној спољнотрговинској комори у Београду може закључити, рад у њој почива с једне стране на правилима која важе за рад изабраних судова а с друге стране на правилима по којима се води поступак пред редовним судовима. Правила рада Арбитраже су како стабилна тако и еластична и ослобођена сваке крутости. Кроз сва њена правила провејава потреба решавања спорова брзо, ефикасно, јевтино а уз гарантацију објективности и стручности.

Својим досадашњим радом Спољнотрговинска арбитража оправдала је своје постојање и афирмирала се, иако још млада, као ефикасан инструмент за решавање неспоразума насталих у спољнотрговинском промету и заузела своје место поред старијих институционалних, међународних трговинских арбитража.

СУДСКА ПРАКСА

ДА ЛИ ЈЕ ВАЉАН УГОВОР О КУПОВИНИ И ПРОДАЈИ ОСНОВНИХ СРЕДСТАВА КОЈИ ЈЕ ДИРЕКТОР ЗАКЉУЧИО БЕЗ САГЛАСНОСТИ РАДНИЧКОГ САВЕТА

1. — Тужилац је испоручио, на основу усмено закљученог уговора са директором тужене привредне организације, железничке шине. Туженик је одбио да исплати шине оспоравајући ваљаност уговора из разлога што су у питању основна средства за чију је куповину, према чл. 49, ст. 3, уредбе о управљању основним средствима привредних организација од 1953, нужна писмена форма, какве у овом случају није било. Првостепени суд је уважио приговор туженика и одбио тужбени захтев као неоснован. Поред недостатка писмене форме, суд је стао на становиште да је захтев неоснован и са разлога што куповину основних средстава није претходно одобрио раднички савет туженика, како то захтева чл. 51 горе поменуте уредбе.

Решавајући по поднетој жалби, Врховни привредни суд заузео је становиште супротно од становишта првостепеног суда и уважио захтев тужиоца, уз следеће образложење:

„Наведени прописи не могу се тако схватити да је за ваљаност купопродајног уговора, чији су предмет основна средства, увек потребна писмена форма и претходно одобрење радничког савета.

„У смислу чл. 49, ст. 3, уредбе о управљању основним средствима привредних организација писмена форма је обавезна само код продаје основних средстава. Ако, дакле, купопродајни уговор не би био сачињен у писменој форми, онда је продавац овлашћен да успешно стави одговарајући приговор. Према томе купцу не припада право да стави приговор недостатка писмене форме.

„Није основан ни приговор недостатка решења тужениковог радничког савета о куповини шина. Чл. 51 уредбе претставља организациони пропис којим се регулише интерни однос између привредне организације и њеног законског заступника — директора, који је законским прописима овлашћен да закључује уговоре за привредну организацију. На основу чл. 37 основног закона о управљању државним привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива уговор је пуноважан чим га директор закључи. Због тога и уговор чији је предмет продаја или куповина основних средстава, који закључи директор, обавезује привредну организацију без обзира да ли постоји претходно решење радничког савета предвиђено чл. 51 наведене уредбе. Чињеница да је директор закључио уговор без решења радничког савета, претставља унутрашњу ствар

привредне организације и њених односа са директором, а не тиче се саговорача. Ствар је привредне организације да то питање расправи са својим директором.“ (Из образложења решења Врховног привредног суда Сл. — 71/55 од 31 августа 1955 — *Збирка одлука привредних судова*, свеска I, 1956, бр. 3).

Пресуда Врховног привредног суда поставља два питања. Прво, да ли недостатак писмене форме чини уговор о куповини и продаји основних средстава неважећим, с обзиром на чл. 49, ст. 3, уредбе о управљању основним средствима, и друго, да ли је пуносважан уговор о куповини и продаји основних средстава када недостаје претходна сагласност радничког савета у смислу чл. 51 исте уредбе.

Доношењем закона о средствима привредних организација од 11 децембра 1957 стављена је ван снаге уредба о управљању основним средствима од 1953. Нови закон није преузео одредбу чл. 49, ст. 3, укинуте уредбе, којом се захтевала писмена форма за уговор о куповини и продаји основних средстава. Овим је расправљање првог питања које се поставља у изнетом спору изгубило данас практичан интерес. Међутим, правило да о куповини и продаји основних средстава решава раднички савет, које је било садржано у чл. 51 укинуте уредбе, преузео је нови закон у чл. 88, те је расправљање другог питања које се поставило у спорном случају данас од интереса у истој мери као и пре. Ово тим пре јер је став Врховног привредног суда у овом питању нашао потврду и у одлуци Савезног врховног суда по захтеву Савезног јавног тужиоца за заштиту законитости поводом једне друге сличне пресуде Врховног привредног суда (Бр. Сл. — 324/55 од 9 маја 1955). У образложењу своје одлуке Савезни врховни суд даје следеће разлоге:

„Тачно је да чл. 51 уредбе о управљању основним средствима привредних организација прописује да о куповини или продаји основних средстава одлучује раднички савет. Међутим, овај члан као и читаву ту уредбу треба посматрати у вези са основним законом о управљању привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива, и разумети га тако да буде у складу са тим законом. По чл. 37 наведеног основног закона [...] директор предузећа закључује уговоре и распоређује обртна средства. Уговор је правоваљан чим га директор закључи. Директор заступа предузеће у правним односима с појединим физичким и правним особама. Он може овластити друго лице да заступа предузеће у одређеним правним пословима.

„Према томе, директор закључује уговоре у име и за рачун предузећа, и ти уговори су за предузеће обавезни чим их директор потпише. Ово мора важити као правило и у погледу куповине основних средстава. То намећу потребе сигурности робно-новчаног саобраћаја и правног промета уопште. Не може се губити из вида да карактер основних средстава није одређен по врсти ствари, него њиховом применом у привредној делатности одређеног предузећа, па тако једна иста ствар може имати карактер основног средства за једну уговарајућу странку, а карактер обртног средства за другу странку.

„Правило, које би промет таквих ствари које релативно важе као основна средства, довело у зависност од конкретног

решења радничког савета, не би се уствари ни могло применити, јер би опутавао промет наметањем уговарајућим странкама посебне опрезности и обавезе да испитују у сваком случају постојање одлуке радничког савета.

„Да би чл. 51 уредбе био у складу са прописима основног закона и потребама сигурности промета, о чему је напред говорено, тај пропис мора се схватити тако да он регулише право радничког савета да води привредну политику предузећа у погледу набавке или отуђења основних средстава.

„Одлуке радничког савета обавезне су за директора утолико што он одговара за прекршај истих. Али, раднички савет није орган који заступа предузеће према другим лицима, он не закључује одређене правне послове, нити је његово одобрење (решење) потребно за одређену купопродају основних средстава да би иста важила.“

(Решење Савезног врховног суда бр. Гз-62/55 од 1 августа 1955.)

Уз ово образложење дат је у Збирци одлука привредних судова (свеска I, 1956, одлука бр. 3) следећи коментар:

„Решење Врховног привредног суда полази од основног прописа, закона о управљању привредним предузећима по коме уговор закључује директор. Према томе, у правном саобраћају, према трећима, решење радничког савета није потребно. За овакво становиште има више разлога. Правно, положај директора регулише се основним законом о управљању привредним предузећима. Уредба о управљању основним средствима решава проблематику основних средстава и због тога, по схватању суда, има организациони карактер кад чл. 51 предвиђа решење радничког савета о купопродаји основних средстава. Са економске тачке гледишта, а и са правне, противно гледиште изазвало би многоструке тешкоће. Кад би било потребно решење радничког савета у односу на саговорача, онда би се код купопродаје основних средстава учинио изузетак од општег режима о закључивању уговора, јер би по правилу такви уговори морали бити сачињени у писменој форми. А управо уредба о управљању основним средствима у чл. 49, ст. 3, прописује писмену форму само за уговор о продаји основних средстава. Условљавањем ваљаности уговора одобрењем радничког савета изазвала би се потреба да раднички савети конкретно решавају о продаји или куповини и онда када се ради о најнезнатнијим уговорима, што је неприхватљиво. Па и поред тога настајале би тешкоће око идентификације односно истоветности између решења радничког савета и закљученог уговора. Даља тешкоћа састоји се у томе што је свака ствар подобна да буде и основно и обртно средство и да истоврсна ствар буде истовремено и једно и друго код једног предузећа. Још веће тешкоће настају због тога што не постоји прецизно правно разграничење између основних и обртних средстава, па кад би код уговора те врсте била потребна сагласност радничког савета према трећима у толиком броју случајева то би или битно довело у питање сигурност правног саобраћаја или у претераној мери оптеретило радничке савете противно досадашњем њиховом начину рада, тј. одлучивања у глобалима. Стога и у погледу промета у земљи тако и према иностранству тешко би било захтевати детаљно решење рад-

ничког савета о свакој набавци или продаји основних средстава.

„Са гледишта економске целисходности треба имати у виду да такво ограничење не постоји за обртна средства. Управо стога заступници предузећа могу да продају обртна средства у оквиру општих решења радничког савета, а да слична одредба за обртна средства не постоји. Међутим, обртна средства често по својој количини и вредности далеко надмашују основна средства (на пример у трговинским предузећима) или су често у несразмерној већој вредности према основним средствима која долазе у обзир да се купе или продају (на пример у индустрији или грађевинарству).

„Будући да је пропис чл. 51 уредбе о управљању основним средствима организационе природе, директор одговара привредној организацији ако набави или продаје основна средства без претходног решења радничког савета или противно томе решењу. Та одговорност може бити дисциплинска, кривична или материјална, али је то ствар унутрашњих односа у предузећу, спада међу питања која се решавају *pro foro interno*, а не тичу се трећих лица, тј. саговорача“.

2. — Решење Врховног привредног суда и одлука Савезног врховног суда по захтеву за заштиту законитости покрећу питање правне природе и оквира директоровог права да самостално заступа предузеће према трећим лицима.

Према чл. 37 основног закона о управљању државним привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива директор „у оквиру привредног плана и сагласно закључцима управног одбора закључује уговоре и распоређује основна средства“, а „уговор је пуноважан чим га директор закључи“. Према чл. 51, ст. 1 и 3, уредбе о управљању основним средствима привредних организација (сада ван снаге), који одговарају чл. 88 закона о средствима привредних организација, о куповини и продаји основних средстава решава раднички савет, а у погледу ствари мање вредности, које су предвиђене правилима предузећа, он може ово овлашћење пренети на управни одбор, односно на директора. Чл. 37 основног закона није довољно јасан. Не види се какав је однос између закључака управног одбора, а аналогно томе и закључака радничког савета и пуноважности уговора које директор закључи.

У правној теорији, у директоровом праву заступања предузећа разликујемо два односа. Један је унутрашњи, однос директора према органима предузећа, а други спољни, однос директора према трећим лицима. Разликовање ова два односа јасно се испољава када директор при закључивању уговора пређе или се не држи закључака радничког савета или управног одбора. У оваквом случају једно је питање одговорности директора према радничком савету, односно управном одбору, а друго је питање пуноважности посла који је директор закључио прекорачивши овлашћење, или боље речено упутства ових органа.

У погледу интерног односа, свако прекорачење или закључивање уговора мимо одлука органа повлачи одговорност директора за

накнаду штете коју је тиме причинио предузећу. Међутим, у погледу пуноважности таквог уговора према трећим лицима треба разликовати о каквом је послу реч. Када је у питању посао који, према прописима, спада у самосталну надлежност директора (у самостални делокруг директора), тада свако прекорачење или непридржавање одлука радничког савета или управног одбора од стране директора претставља интерни однос директора и ових органа и нема дејства на пуноважност уговора према трећим лицима. У односу на њих уговор важи. Она не морају знати за оваква ограничења. Чак и да су знала, органи предузећа се не могу на то позивати. У питању су овлашћења утврђена у закону. Сигурност и брзина промета захтева да трећа лица буду сигурна у погледу пономоћства директора. Други је случај, међутим, када су у питању ограничења која су утврђена законом. Правило је тада да трећа лица морају знати за таква ограничења директорових овлашћења и о њима водити рачуна. Такав је случај и са ограничењем директора у погледу овлашћења за куповину и продају основних средстава. Законом је утврђено да о таквој куповини и продаји решава раднички савет. Истина је да раднички савет може ово овлашћење правилима предузећа пренети, за одређена средства, на управни одбор и на директора предузећа. Но, савесност налаже трећим лицима да, закључујући уговор о куповини и продаји основног средства са директором предузећа, претходно провере у регистру привредних организација, односно у правилима предузећа која су тамо депонована, да ли је директор овлашћен за овакву куповину и продају. Њихов је ризик ако то не учине. Према томе, уговор о куповини и продаји основног средства који закључи директор без сагласности радничког савета не може обавезивати предузеће (1).

Овакво решење одговара правним правилима о заступању, односно пуномоћству, која су опште прихваћена у правној теорији. Притом теорија прави разлику да ли је реч о прокури, која је најшире трговачко пуномоћство, или о трговачком пуномоћству у ужем смислу.

Прокура је трговачко пуномоћство код кога су овлашћења пуномоћника-прокуристе утврђена законом, у чему има сличности са нашим директором предузећа. Прокуриста је овлашћен на предузимање свих послова у вези са пословањем предузећа. Законом се изричито наводи које послове прокуриста не може да обавља без посебне сагласности властодавца. По нашем бившем трговачком закону од 1937 (који никад није ступио на снагу) „Прокура овлашћује на све врсте судских и вансудских послова и правних делања, које са собом доноси пословање трговачког предузећа ма које врсте. — Прокуриста не може отуђивати и оптерећавати непокретну имовину, ако за то

(1) У истом смислу Раствовчан: Мишљења и предлози из проблема наших привредних предузећа, „Архив за правне и друштвене науке“, бр. 2—4 од 1958, с. 206; супротно схватање — Лазаревић: Међусобни однос органа привредног предузећа са нарочитим освртом на правни положај директора предузећа, „Архив за правне и друштвене науке“, бр. 2—4 од 1958, с. 238/9.

није овлашћен“ (§ 62). Такође, било је предвиђено да прокуриста не може да закључи у име властодавца уговор са самим собом као другом страном (§ 64). У погледу ограничења прокуре преко оних које предвиђа закон, „Прокура не може се ограничити према трећим лицима, без обзира да ли она за ограничење знају или не“ (§ 63, ст. 1, закона од 1937). Ово решење одговара правилима немачког трговинског закона од 1897 (§§ 49, 50, 52), одакле је и преузето, као и решењу бившег хрватског трговачког законика (§§ 37—42 и 49—54) који је такође рађен по угледу на немачки трговински закон. Исто решење усваја наш бивши трговачки закон од 1937 и у погледу заступања дионичарског (акционарског) трговачког друштва од стране управе друштва у односима са трећим лицима (§ 297, ст. 1 и 3). Нешто друкчије решење усваја швајцарско облигационо право, према коме ограничења прокуристе не важе према трећим лицима само ако су савесна, тј. ако нису знала за ограничење (чл. 459 закона о облигацијама), као и Италијански грађански законик који допушта истицање ограничења прокуре према трећим лицима ако је прокура дата у јавној форми, док у случају прећутног давања прокуре (што је могуће по италијанском праву) ограничења не важе ако су трећа лица била савесна, тј. нису знала или морала знати за ограничење (чл. 2206 Грађанског законика).

Нешто друкчија су правна правила која важе за пуномоћство у ужем смислу. Трговачки пуномоћник у ужем смислу је лице које трговац, не дајући му прокуру, овласти да води целокупно пословање предузећа (генерално пуномоћство) или да обави један или више одређених послова (посебно пуномоћство). Сматра се да пуномоћник који је овлашћен да води целокупно пословање предузећа (генерални пуномоћник) може да закључује „[...] све послове и правна делања, које пословање таквог трговачког предузећа или вршење таквих послова обично собом доноси“ (§ 68, ст. 2, закона од 1937). Такође, самим законом пуномоћник је ограничен да „[...] не може оптеретити или отуђити непокретну имовину свога властодавца, менично и чековно га задужити, за њега зајам узети, или спорове његове водити, ако за то није овлашћен“ (§ 68, ст. 3). Значи, за разлику од прокуристе, за пуномоћника у ужем смислу претпоставка је да не може закључивати изванредне послове, тј. послове који не спадају у редовно пословање предузећа. У односу на трећа лица, властодавац може према трећем лицу истицати ограничења која прелазе она која су предвиђена у закону, само ако су трећа лица знала или морала знати за та ограничења у моменту склапања уговора (§ 69), што одговара решењу које усваја швајцарско право и италијанско право за прећутну прокуру. Наведене одредбе о пуномоћнику одговарају немачком трговинском закону (§§ 54 и 58), хрватском трговинском закону (§ 43, ст. 1 и 2, и § 68, ст. 4). Слична правила предвиђају и наше опште узансе за промет робом (37—39).

3. — У судској одлуци, која је предмет наше анализе, чињенице нису спорне. Неслагање постоји у погледу правног решења питања. Првостепени суд је одбио захтев тужиоца сматрајући да уговор о куповини и продаји железничких шина, које је тужилац продао и испоручио туженом предузећу на основу уговора закљученог са директором туженог предузећа, не обавезује туженика јер, поред недостатка писмене форме (која се тражила прописима који су тада важили), недостаје сагласност радничког савета туженог предузећа за овакву куповину. Ова сагласност као претходни услов за закључење уговора произилазила је из чл. 51 тада важеће уредбе о управљању основним средствима привредних организација (који одговара чл. 88 садашњег закона о средствима привредних организација којим је укинута поменута одредба).

Врховни привредни суд заузео је супротно становиште. По њему, уговор о куповини и продаји основног средства који директор закључио без сагласности радничког савета обавезује предузеће према другој уговорној страни. Захтевање сагласности радничког савета је пропис организационе природе, те се његово кршење има расправити у оквиру предузећа, између директора и радничког савета. Исто становиште, као што смо видели, заузео је и Савезни врховни суд.

Сматрамо да треба усвојити решење које је дао првостепени суд и одбацити захтев тужиоца. Разлози које у прилог супротног решења износи Врховни привредни суд и Савезни врховни суд нису прихватљиви. Тумачење које оба врховна суда дају чл. 51 уредбе о управљању основним средствима, у вези са чл. 37 закона о управљању, не одговарају општим правним правилима која важе за заступање, односно пуномоћство. У питању је ограничење директора за које је тужилачко предузеће морало да зна јер је законом прописано. Не може се узети да је ова одредба организационе природе, јер је у питању пуномоћство чије су границе одређене законом, те је поменуто ограничење део правила која одређују обим овог пуномоћства. Не могу се прихватити ни разлози целисходности које, у прилог наведеног тумачења чл. 51 поменуте уредбе даје Савезни врховни суд у образложењу наведене одлуке о одбијању захтева за заштиту законитости, као ни разлози који се дају у коментару ове одлуке. Тако, наводи се да „сигурност робно-новчаног саобраћаја и правног промета уопште” захтева да уговор важи и без сагласности радничког савета. Пошто је у питању ограничење прописано у закону, овај разлог не може да опстане. Може се исто тако рећи да баш та сигурност захтева супротно решење. Потребно је да се предузећа навикну да пазе на забране које предвиђа закон. Даље се износи као разлог да разлика између основних и обртних средстава није довољно прецизна, јер једна иста ствар може код једног предузећа бити основно, а код другог обртно средство. И ово се не може озбиљно бранити. У пракси ова разлика није тако незнатна. Углавном се подударују критеријуми шта је основно а шта обртно средство, а по својој природи она су у већини предузећа ствари исте категорије (машине, уређаји, итд.). Чињеница

да извесна пренузећа производе ствари које у другим предузећима претстављају основна средства не може стварати забуну, јер се из основне делатности предузећа јасно види да су такве ствари у том предузећу роба. Као разлог се наводи и то да раднички савет не заступа предузеће те стога није ни нужна његова сагласност за куповину основних средстава. Овакав закључак не води рачуна о томе да раднички савет управља предузећем, те да је у природи ствари да већ сам законодавац ограничи директора претходном сагласношћу радничког савета када је у питању располагање тако важним делом имовине као што су основна средства. Следећи разлог, који се одмах затим наводи, да са гледишта економске целисходности треба имати у виду да такво ограничење не постоји за обртна средства која су често знатно веће вредности од основних (нарочито код индустријских и грађевинских предузећа) такође је неприхватљив. Можда је тачно да у неким предузећима обртна средства имају већу вредност од основних. Само, погрешан је закључак који се из тога изводи. Ако је та појава општа, код већине наведених предузећа, разлог економске целисходности говори за то да се законом предвиди ограничење, претходна сагласност радничког савета, и за право располагања директора обртним средствима преко одређеног износа (на пример, преко 50 милиона динара или какве друге суме). Није тачан ни закључак да давање сагласности од стране радничког савета нужно намеће писмену форму овог уговора. Сагласност радничког савета даје се на седницама, о којима се води записник. Довољна је да друга уговорна страна зна за ту сагласност. Ако би се пак обавезно захтевала сагласност у писменој форми, не значи да таква потреба захтева и писмену форму уговора о куповини и продаји основног средства (а против предвиђа да ће раднички савет одлучити и о начину на који ће се средства продати). Најзад, навођење да би решење које чини пуноважност овог уговора зависном од претходне сагласности радничког савета, учинило да се раднички савет покреће и за најнезнатније уговоре, не одговара стварности. Исти чл. 51 уредбе, чије је тумачење спорно, предвиђа могућност да раднички савет пренесе, правилима предузећа, право одлучивања о куповини и продаји основних средстава, када су у питању „ствари мање вредности“, на управни одбор и на директора предузећа (ову могућност преноса надлежности преузео је и чл. 88 новог закона). Још је мање тачно да би се тиме што се захтева претходна сагласност радничког савета поистоветили сагласност радничког савета и само закључивање уговора. Правна теорија зна низ послова за чију је пуноважност нужна претходна сагласност неког органа или лица, што не доводи до мешања са самим актом закључења уговора.

ОДРЕЂИВАЊЕ НУЖНОГ ДЕЛА У ВЕЗИ СА ОДРИЦАЊЕМ ПОЈЕДИНИХ НУЖНИХ НАСЛЕДНИКА ОД НАСЛЕЂА

1. — Оставиолац је умро 1953 и оставио четири наследника који имају право на нужни део. Он је тестаментом сву своју имовину завештао свом праунуку. Три нужна наследника признали су важност тестаamenta и нису тражили за себе ништа из заоставштине, а тужила је, као четврти нужни наследник, тужила тестаменталног наследника и на име свог дела тражила 1/2 оставиоачеве имовине.

Окружни суд је усвојио тужбени захтев а Врховни суд је потврдио ту пресуду из следећих разлога:

„Правилно је становиште Окружног суда да нужни део наслеђа тужиле износи половину оног дела који би део добила као наследник да није било тестаamenta. Приликом одређивања нужног дела Окружни суд исто тако правилно је узео — с обзиром да остали нужни наследници нису за себе тражили ништа из заоставштине — да тужила као кћи и законски наследник оставиоца има право на 1/2 целокупне заоставштине и да та половина претставља њен нужни део. То произилази из чл. 31 закона о наслеђивању који је категоричан у томе да нужни наследници имају право на нужни део и да им се тај део ничим не може повредити, а да оставиолац може располагати по својој вољи само остатком заоставштине преко тог нужног дела. То значи да у случају неприхватања или одрицања једног нужног наследника од наслеђа, његов део припада осталим нужним наследницима. У противном, када би се прихватило тумачење жалбе, неприхватањем наслеђа од стране једног нужног наследника, умањено би се нужни део а увећао расположиви део а тиме би био повређен напред наведени законски пропис”.

(Пресуда Врховног суда Народне Републике Србије Гж. 794/55 од 8 децембра 1955.).

Ова пресуда је донета у складу са гледиштем које је у погледу чл. 31 закона о наслеђивању заузето на састанку судија Савезног врховног суда и претседника врховних судова народних република и Аутономне покрајине Војводине, одржаном јуна 1955, које гласи:

„У вези с овим прописом дискутовало се о проблему прираштаја на случај да се један од наследника нужних одрекао наслеђа. Оставиоцу су остављене законске странице располагања на тај начин, што се његова имовина дели на расположив део и нужни део. Нужним делом он не може располагати. То је апсолутна одредба и тестамент, уколико захвата нужни део, нема вредности. Нужни део се узима глобално а не у деловима појединих наследника. Делови појединих наследника су, разуме се, обухваћени глобалном количином, али у односу на право располагања тестаментом одлучан је нужни део узет глобално. Он мора остати нужним наследницима. Према томе, одрицањем једног од нужних наследника не расте расположиви део и доследно томе акресцендија (прираштај) наступа у корист законских наследника“.

2. — Сматрам да ово схватање није правилно и да би код практичне примене довело до тешкоћа.

У наведеном гледишту се наглашава да оставилац нужним делом не може располагати па се каже да је то „апсолутна одредба“, да „тестамент, уколико захвата нужни део, нема вредности“ и да тај део „мора остати нужним наследницима“. Ове поставке, међутим, нису тачне. У чл. 31, ст. 1, одређено је да оставилац не може располагати нужним делом. Међутим, санкција ове забране по закону о наслеђивању није да такво располагање не производи никакво правно дејство, да је апсолутно неважеће, тј. ништаво, већ само да се може побијати од лица чија су права тим располагањем повређена (чл. 39 и 45). Право на нужни део се у теорији назива императивно законско наслеђивање. Међутим, оно је императивно само за оставиоца, јер он мора нужним наследницима оставити одређени део заоставштине, односно они тај део наслеђују и против његове воље, али то право није императивно и за нужне наследнике, јер они не морају тражити свој нужни део већ могу поштовати последњу вољу завештаоца. Ако нужни наследници не буду тражили смањење располагања тестаментом, односно свој нужни део, остаће тестамент и поклони учињени за живота оставиоца у пуној важности. То значи да ће бити пуноважно располагање завештаоца не само са расположивим делом већ и са нужним делом.

3. — Закон о наслеђивању ни једним прописом не одређује да је нужни део одређен глобално. Закон у чл. 31 говори о делу заоставштине који се зове нужни део и о расположивом делу заоставштине, али их не одређује неким сразмером према целини, већ само одређује колики је нужни део појединих наследника, а тај део одређује према оном делу који би сваком поједином наследнику припао по законском реду наслеђивања.

Обично се каже да нужни део износи $1/2$ или $1/3$ обрачунске вредности заоставштине. Ово је тачно ако су нужни наследници само потомци и брачни друг оставиоца или оба родитеља. Међутим, ако су нужни наследници брачни друг и оба родитеља оставиочева њихов укупан нужни део износи $5/12$. Исти је случај и ако је један од родитеља умро без потомства. Ако су нужни наследници брачни друг и један родитељ оставиоца, док је други родитељ умро и оставио потомке, нужни део износи $1/3$ обрачунске вредности заоставштине. Ако су нужни наследници брачни друг и један родитељ, док је други родитељ умро и оставио двоје деце од којих је једно нужни наследник, јер је трајно неспособно за рад и нема средства за живот, онда нужни део износи $3/8$. Ако је нужни наследник само један родитељ, док је други родитељ умро али је оставио потомке а оставилац није оставио брачног друга, нужни део износи $1/6$ заоставштине. Ако узмемо овакве примере за даље претке нужни део као целина може бити још разноликији.

Једноставно је рећи, ако је реч о нужним наследницима из првог наследног реда, да је нужни део одређен глобално и применити установу прирашћивања, јер овде нужни део износи $1/2$ обра-

чунске вредности заоставштине без обзира на број нужних наследника и јер се нужни наследници поклапају са законским наследницима. Међутим, ово је немогуће за нужне наследнике из осталих наследних редова. Ту је реч о нужним наследницима разних линија, лоза и степена, а у оваквом случају прирашћивање може да се врши првенствено међу наследницима исте лозе, линије и степена сродства без обзира да ли су они нужни или само законски наследници. На пример, законски наследници су брачни друг, један родитељ и деца другог родитеља, од којих су само брачни друг и један родитељ нужни наследници. Укупан нужни део у овом случају износи $\frac{1}{3}$ заоставштине. Ако се један нужни наследник „одрекне” нужног дела, према наведеном схватању његов део треба да прирасте законским наследницима. Дакле, ако се брачни друг одрекне нужног дела, остају као законски наследници један родитељ на $\frac{1}{2}$ и деца другог родитеља на $\frac{1}{2}$ заоставштине. Стога нужни део родитеља износи $\frac{1}{6}$ заоставштине а то је сада и тзв. глобални део. Ако се одрекне један родитељ, остају као законски наследници брачни друг на $\frac{1}{2}$ и деца другог родитеља на $\frac{1}{2}$. Према томе, нужни део брачног друга износи $\frac{1}{4}$, а то је сада тзв. глобални део. Из овога се види да се и одређивањем нужног дела према наведеном схватању тзв. глобални нужни део смањило а самим тим повећао расположиви део. У првом случају повећао се нужни део родитеља али му није прирастао цео нужни део нужног наследника који се одрекао. У другом случају нужни део брачног друга остао је непромењен, дакле, није било прираштаја у његову корист.

4. — Појмови „одрицање од наслеђа“ и „неприхватање наслеђа“ нису истоветни. Закон о наслеђивању не употребљава израз „неприхватање наслеђа”. Одрицање може бити само изричито и то дато у изјави пред оставинским судом или сваким среским судом (чл. 221). „Неприхватање”, међутим, може да значи или да је дата изричита изјава пред судом да наследник не прима — не прихвата наслеђе, у ком случају би се могло, мада дословно не одговара пропису чл. 221, ст. 3, протумачити као одрицање од наслеђа, или да значи пасивно држање наследника, тј. не давање никакве изјаве, недозаказ на рочиште за расправљање заоставштине, нерасполагање заоставштином. Ово друго „неприхватање” наслеђа од лица које је позвано на наслеђе не може имати исте последице као одрицање. Напротив, овакво држање позваног наследника до свршетка расправе заоставштине има за последицу да се наследник више не може одрећи наслеђа (чл. 136, ст. 1), те да постаје наследником по сили закона (чл. 135, 218 и 220, ст. 3). Ово значи да за прелазак заоставштине на позване наследнике није нужна изјава о примању наслеђа, а са друге стране да је одрицање законског и тестаменталног наследника, који су позвани на наслеђе, нужно ако они не желе да постану наследници.

О неприхватању наслеђа и о одрицању од наслеђа може се говорити само код оних лица која су позвана на наслеђе било по тестаменту било по закону ако нема тестаментa. Само у том случају се може говорити да део тестаменталног наследника који се одрекао наслеђа припада оставиочевим законским наследницима (чл. 142) и да део законског наследника који се одрекао наслеђа само у своје име наслеђује се као да је тај наследник умро пре оставиоца (чл. 143). Онај ко није позван на наслеђе нема чега ни да се одриче. Кад постоји пуноважан тестамент, законски наследници нису позвани на наслеђе, нема чега да се одричу, па њихово одрицање у том случају нема последица из чл. 143.

„Одрицање“ нужног наследника од нужног дела наслеђа никакo не може имати значај одрицања од законског наслеђа. Ова изјава може само да значи да нужни наследник неће да користи право које му даје чл. 45 и 46, тј. да неће тражити смањење располагања тестаментом и враћање поклона којима је повређен нужни део. У случају када је тестаментом расположено целом заоставштином, наследник не може ни да се одрекне наслеђа на основу закона, јер по томе основу није ни позван на наслеђе. Не може се претпостављати да би се он одрекао наслеђа и у случају законског наслеђивања, тј. да он у том случају не би постао наследник, дакле, не може се искључити претпоставка која је по чл. 31, ст. 2, одлучна за одређивање нужног дела сваког нужног наследника.

У случају када постоји тестамент ни нужни наследници нису позвани на наслеђе, све док не буде искључено дејство тестаментa као јачег основа за наслеђивање, тј. док не буде извршено смањење тестаменталних располагања. Стога у овом случају, не прихватање наслеђа, надавање никакве изјаве, пасивно држање нема за последицу аутоматско наслеђивање, постојање наследником по сили закона.

5. — С обзиром на све што је горе речено нема потребе за посебним појмом „одрицања нужног наследника од наслеђа“, па закон и не доноси прописе о овом одрицању ни о последицама истог. Међутим с обзиром да нема посебних прописа о томе, поставља се питање да ли се прописи о одрицању од наслеђа, који су одређени за тестаменталне и законске наследнике, односе и на нужне наследнике. Ако анализирамо те прописе од чл. 136 — 143, видећемо да се ови прописи не односе на „не тражење“, „не прихватање“ па ни на „одрицање“ од нужног дела, изузев оних прописа који имају општи значај, тј. не важе само за одрицање од наслеђа већ од сваког права уопште (на пример, опозивање изјава, побиијање изјаве изазване принудом, претњом или дате услед преваре или у заблуди). Тако се нужни наследник може одрећи нужног дела не само до свршетка расправе заоставштине већ све док му то право не застари, ако га догле није остварио; ако се одрекну наслеђа сви нужни наследници који припадају најближем наследном реду у тренутку смрти оставиоца, неће стећи право на нужни део наследници следећег наслед-

ног реда; нужни наследник који је располагао заоставштином, не мора да тражи смањење тестаменталних располагања; нужни наследник не мора да тражи цео свој нужни део већ може, на пример, тражити смањење тестаменталних располагања а не и враћање поклона којима је такође повређен његов нужни део, или не мора тражити смањење тестаменталних располагања према свима тестаменталним наследницима.

Остаје да се објасни примена чл. 143 на нужног наследника. Према овом члану део законског наследника који се одрекао наслеђа само у своје име, наслеђује се као да је тај наследник умро пре оставиоца. Аналогно томе, ако се законски наследник одрекао без овог ограничења, тј. у име својих потомака, сматра се да су како наследник који се одрекао тако и његови потомци умрли пре оставиоца. Из овог правила се изводи и право прираштаја.

Важи ли ово правило и за нужног наследника? Ако хоћемо да га применимо, онда треба да га применимо доследно без обзира да ли се наследник одриче само у своје име или без овог ограничења, као и без обзира да ли се одриче један или више наследника па и сви нужни наследници. Значи, ако се један нужни наследник одрекне нужног дела у своје име, требало би сматрати да је умро пре оставиоца па да нужним наследницима постају његови потомци (ако улазе у ред нужних наследника). Или, ако се нужног дела одрекне једини син оставиоца без ограничења, требало би сматрати да су и он и његови потомци умрли пре оставиоца, те да у том случају родитељи оставиоца постају нужни наследници. Ово би, међутим, било у супротности са одредбом чл. 30, ст. 3, да су лица набројана у овом члану нужни наследници, када су по законском реду наслеђивања позвана на наслеђе. Свакако не би било оправдано да се у случају ако се, на пример, од два нужна наследника један одрекне нужног дела примени одредба чл. 143, а ако се оба одрекну да се не примени.

Ово значи да не можемо доследно чл. 143 применити на одрицање нужних наследника. Поставља се онда питање одакле ћемо извести правило о прирашћивању другим нужним наследницима дела нужног наследника који се одрекао, ако искључимо примену чл. 143 на нужне наследнике?

6. — Немогућност концепције о глобалном нужном делу и обавезном припадању истог у целини нужним наследницима, који траже нужни део, као и немогућност прирашћивања дела нужних наследника који се одричу у корист осталих нужних наследника долази до изражаја и у случају, ако су између више наследника, неки за живота примили неки део имовине оставиоца, мањи од њиховог нужног дела, али не траже допуну нужног дела, па се на расправи изричито „одричу наслеђа”. Оно што су они примили није наслеђе већ поклон и узима се по чл. 33, ст. 4, у обзир приликом утврђивања вредности заоставштине. Неправилно би стога било да се они не узимају у обзир приликом утврђивања нужних делова (тј. да се сматра као да су умрли пре оставиоца), јер би се у том случају могло

десити да нужни део нужног наследника који тражи нужни део изнесе више него што би износио његов законски део наслеђа када не би било тестаментa. Стога ова разлика, коју ови нужни наследници не траже на име допуне нужног дела, не може да прирасте осталим нужним наследницима.

7. — Постоји схватање да се нужни наследник може одрећи наслеђа у корист тестаменталног наследника и да се изјава нужног наследника да за себе не тражи ништа може према околностима случаја тумачити као намера да свој део уступи тестаменталним наследницима а коју ситуацију решава чл. 139, ст. 2. Сматрам да је ово у супротности са начелом да нужни наследник постаје наследником само ако тражи смањење располагања тестаментом и враћање поклона којима је повређен нужни део, а не може се узети да смањење располагања тестаментом и враћање поклона тражи наследник који се одриче нужног дела у корист тестаменталног наследника односно поклонопримца.

8. — Из свега наведеног произилази закључак:

Не постоји никакав глобални нужни део који апсолутно мора остати нужним наследницима. Нужни део о коме је реч у чл. 31, ст. 1, збир је нужних делова појединих нужних наследника израчунатих по ст. 2 истог члана. Остатак преко тога је расположиви део. Нужни и расположиви део постоје кад има нужних наследника по самом појму и када су нужни наследници измирени, као и када не траже нужне делове. Међутим, они се израчунавају када то макар и један нужни наследник тражи. Само нужни наследници могу тражити смањење располагања тестаментом и враћање поклона којима је повређен нужни део. То је њихово право. Од њих зависи да ли ће га користити и према коме. Одричање односно не тражење нужног дела нема утицаја на питање ко су законски наследници, односно ко би били наследници и у коме делу по законском реду наслеђивања, па не може бити ни говора о акресценцији делова којих су се одрекли нужни наследници. Треба само утврдити ко би били наследници по законском реду наслеђивања, тј. која би лица била позвана на наслеђе по законском реду наслеђивања и да ли та лица имају способност за наслеђивање, тј. да су била у животу у тренутку смрти оставиоца и да нису недостојна (чл. 130 и 131).

Може се бранити схватање да треба што више заштитити нужне наследнике. Међутим, принцип да нужним наследницима мора остати одређени глобални део као нужни део и да део нужних наследника, који не траже своје нужне делове, прирашћује осталим нужним наследницима, не може се уклопити у систем нашег нужног наследног права према коме нужни део није одређен глобално и према коме нужни наследници не стичу аутоматски, по сили закона, свој нужни део већ само када и ако изричито траже смањење тестаменталних располагања и враћање поклона.

БИБЛИОГРАФИЈА

ДРУШТВЕНЕ И ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Zbornik materijala za proučavanje programa SKJ, Sveska III, Idejne osnove i politika SKJ, pripremili Jokica Hadži Vasilev, Anton Vratuša, Jovan Marjanović i Tihomir Stančević, Beograd, Kultura, 1959, 262 s.

Izveštaj Centralnog komiteta o radu Saveza komunista Bosne i Hercegovine od Drugog do Trećeg kongresa, Sarajevo, Centralni komitet Saveza komunista BiH, 1959, 64 s.

Извештај Централног комитета о раду Савеза комуниста Србије од Трећег до Четвртог конгреса, Београд, Савез комуниста Србије, 1959, 132 с.

Omladinski pokret u svetu i Narodna omladina Jugoslavije, Vlada Obradović i Stanimir Lazarević, Beograd, Mladost, 1959, 110 s.

Osmi plenum Glavnog odbora SSRN Srbije, Sedmi plenum Centralnog komiteta SK Crne Gore, Beograd, Kultura, 1959, 98 s.

Peti plenum Centralnog komiteta SK Crne Gore, Jedanaesti plenum Oblasnog komiteta SK Srbije za Kosovo i Metohiju, Peti plenum Centralnog komiteta SK Bosne i Hercegovine, Beograd, Kultura, 1959, 114 s.

Правила Савеза удружења пензионера Народне Републике Србије, Београд, Савез удружења пензионера НР Србије, 1959, 40 с.

Programska načela in statut Ljudske mladine Jugoslavije, Ljubljana, Centralni komitet Ljudske mladine Slovenije, 1959, 40 s.

(Седми) VII Конгрес Савеза комуниста Југославије. 22—26 априла 1958 Љубљана, Београд, Култура, 1958, 144 с.

Sedmi plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Makedonije, Sesti plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, Deveti plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Slovenije, Osmi plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije, Beograd, Kultura, 1959, 148 s.

O aktuelnim političkim problemima i zadacima Saveza komunista Bosne i Hercegovine, Đuro Pucar Stari, Sarajevo, Centralni komitet Saveza komunista BiH, 1959, 62 s.

Uloga i zadaci Saveza sindikata Jugoslavije u novim uslovima, Svetozar Vukmonović-Tempo, Beograd, Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije, 1959, 96 s.

Izveštaj Centralnog komiteta o radu Saveza komunista Hrvatske od Trećeg do Četvrtog kongresa, Zagreb, Centralni komitet Saveza komunista NR Hrvatske, 1959, 72 s.

Седми конгрес СКЈ 22—26 априла 1958, Београд, Култура, 1959, 444 с.

Zadaci u oblasti organizaciono-političke izgradnje sindikata, Ivan Božičević, Beograd, Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije, 1959, 26 s.

* Ова библиографија претставља избор књига које могу бити од интереса за наше читаоце а рађена је на основу података Библиографског института ФНРЈ.

ЕКОНОМИЈА (ПОЛИТИЧКА), ЕКОНОМИКА, ЕКОНОМСКА
ПОЛИТИКА, ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ

Domonopolistički i monopolistički period razvitka kapitalizma, Branko Mijović, Beograd, Rad, 1958, 98 s.

Друштвени план Аутономне Косовско-Метохиске области за 1959 годину, Приштина, Народни одбор, 1959, 56 с.

Društveni plan za 1959 godinu, Ekspoze — Obrazloženja, Beograd, Kultura, 1958, 76 s.

Ekonomika i organizacija preduzeća, dr. Mirko Dautović, Beograd, Savremena administracija, 1959, 190 s.

Ekonomsko jedinstvo sveta, Nužnost i prepreke, Božidar Kičović, Beograd, Kultura, 1959, 88 s.

Zveznij društveni plan in Društveni plan LR Slovenije za leto 1959, Ljubljana, Cankareva založba, 1959, 188 s.

Investicije u razbodlju 1947—1956, Beograd, Jugoslovenska investiciona banka, 1958, 111 s.

Kapitalizam i njegova kriza, Ljubisav Marković, Beograd, Rad, 1959, 46 s.

Katalog privrede FNR Jugoslavije, I, II, III knjiga, urednik Božo Majić, Zagreb, Orbis, 1958, 1354 s.

Kratak kurs političke ekonomije, Hasan Hadžiomerović, Muhamed Hadžić, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 257 s.

Odnosi među ljudima u proizvodnji, Marija Novosel, predgovor Rud Supleka, Zagreb, Informator, 1959, 153 s.

Organizacija industrijske proizvodnje, Marijana Sokačić, Zagreb, Školska knjiga, 1958, 102 s.

Organizacija, tehnika i ekonomika ugostiteljskih poduzeća i radnji, Antun Krivec, Zagreb, Ugostiteljska komora NR Hrvatske, 1958, 72 s.

Osnovi političke ekonomije, dr. Mirko Perović, III skraćeno izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1959, 338 s.

Planiranje v društvenem sistemu samoupravljanja delovnega ljudstva, Milentije Popović, Ljubljana, Cankareva založba, 1958, 60 s.

Politička ekonomija, Đorđe Milovančević, Beograd, Rad, 1958, 460 s.

Predlog republičkih negospodarskih investicij za leto 1959, Ljubljana, Izvršni svet ljudske skupštine LR Slovenije, 1958, 9 s.

Привредни годишњак Војводине 1956, I, уредник Драгољуб Дудварски, Нови Сад, Дневник, 1958, 606 с.

Propisi o investicionom programu i građenju, svezak II, Mišutin Stefanović, ing. Bora Ilić, ing. Božidar Furundžić, Jovan Leposavić, Zagreb, Informator, 1958, 368 s.

Razvitak kapitalizma u Rusiji, Vladimir Ilić Lenjin, prevod Mihaila Kovačevića, Beograd, Kultura, 1958, 548 s.

Razvoj industrije u Bačkoj, dr. Petar Mezei, Novi Sad, Progres, 1959, 175 s.

Savezni društveni plan za 1959 godinu, sastavili Milan Mihailović i Vladislav Bošković, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 260 s.

Sistem državnih organa i organizacija upravljanja u privredi i društvenim službama, dr. Božidar Paja dr. Julije Kovačić i Veljko Mratović Zagreb, Informator, 1958, 240 s.

Teorija socijalizma u građanskoj ekonomskoj nauci, dr. Ivan Maksimović, Beograd, Nolit, 1958, 316 s.

Trgovačka društva glavni nosioci privrede u kapitalizmu, Pavao Rastovčan, propratna riječ Vladislava Brajkovića, Zagreb, Školska knjiga, 1958 256 s.

Finansiski kapital, Studija o najnovijem razvitku kapitalizma, Rudolf Hilferding, prevod Žarka Mrkušića, predgovor Radivoja Uvalića, II izdanje, Beograd, Kultura, 1958, 446 s.

Politička ekonomija I, I deo, Uvod i predkapitalističke društveno-ekonomske formacije, dr. Ljubomir Bakić, Sarajevo, Ekonomski fakultet 1959, 186 s.

Organizacija komercijalnog i finansiskog poslovanja u preduzeću, dr. Relja Aranitović, Treće dopunjeno izdanje, Beograd, Finansije, 1959, 208 s.

Privredno planiranje u Jugoslaviji, dr. Jakov Sirotković, ing. Branko Kubović i Berislav Šefer, Zagreb, Informator, 1959, 90 s.

O nekim problemima životnog standarda radnika, Mika Špiljak, Beograd, Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije, 1959, 28 s.

Statistika spoljne trgovine FNR Jugoslavije, januar-septembar 1958, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 166 s.

Програм Фонда за унапређење пољопривреде НР Србије за 1959 годину са условима за коришћење средстава, Beograd, Пољопривредно-шумарска комора НР Србије, 1959, 24 с.

Proizvodnja i potrošnja pšenice u seljačkim gazdinstvima, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 39 s.

ИСТОРИЈА (ПРАВНА, ПОЛИТИЧКА, ПРИВРЕДНА)

Abraham Linkon, Bežamin P. Tomas, превод Момчила Јојића, Novi Sad, Братство-Јединство, 1958, 500 с.

Валтазар Божић, I, Историја кодификације црногорског имовинског права, др. Нико Мартиновић, Цетиње, Историски институт НР Црне Горе, 1958, 322 с.

Goebbelsov tajni dnevnik 2 knjiga, prevedel Milan Filipčić, Allen Bullock, Maribor, Večer, 1958, 198 s.

Zlom četrte in pete okupatorsko-kvistiške ofanzive, Đuro Kladarin, prevedel Fedor Pavlovič, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 448 s.

Istorija države i prava Srbije XIX veka, dr. Dragoslav Janković, treće delimično prerađeno izdanje, Beograd, Naučna knjiga, 1959, 157 s.

Istorija naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije sa osnovima opšte istorije, II dio, Novi vijek (od 1879—1918 godine), Fuad Šlipičević, sedmo izdanje, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 275 s.

Историја, Стварност, Аспирацији, Лазар Колишевски, Скопје, Култура, 1958, 89 с.

Narodi Jugoslavije u borbu za slobodu (od kraja XIX st. do oslobođenja), dr. Konstantin Bastajić, dr. Ferdo Čulinović, Tomo Čubelić, Dragutin Šćukanec, S'ava Ogrizović, Zagreb, Znanje, 1959, 536 s.

Opšta privredna istorija, Pregled privrednog razvitka od primitivne skupljačke privrede do visoko razvijenog kapitalizma, Treći tom, Srednjovekovna feudalna privreda u Srednjoj i Zapadnoj Evropi, Hajnrih Kunov, превод Богмира Германа, Beograd, Kultura, 1958, 424 s.

Папштровске исправе XVI — XVIII вијека, уредили др. Иван Божић, др. Бранко Павићевић, др. Илија Синдик, Београд, Научно дело, 1959, 288 с.

Прекршавање Срба за време Другог светског рата, Симма Смић, Титоград, Графички завод, 1958, 154 с.

Privredni sistem i proizvodni odnosi u Jugoslaviji. I deo: Period 1918—1941, dr. Gojko Pralovina, Beograd, Ekonomski institut FNRJ, 1958, 218 s.

Rimsko pravo, dr. Marijan Horvat, Zagreb, Školska knjiga, 1958, 432 s.

Стати од весниците и списанијата од периодот на Народноослободителната борба во Македонија 1941—1944, книга втора 1944, (Историски архив на Сојузот на комунистите на Македонија, том II), редакција Лазо Мојсов и Велимер Брезовски, Скопје, Историско одделение при Централниот комитет на СКМ, Култура, 1958, 475 с.

Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca, dr. Srđan Budisavljević, Zagreb, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1958, 192 s.

Терминологија племенског друштва у Црној Гори, др. Васа Чубриловић, Београд, Научно дело, 1959, 59 с.

Timarsko vlasništvo u feudanom sistemu osmanliške Turske (od XV do XVII stoljeća), dr. Konstantin Bastajić, Zagreb, Institut za historiju države i prava Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1958, 122 s.

Трговачки капитал у Црној Гори у другој половини XIX и почетком XX вијека, др. Мирчета Ђуровић, Цетиње, Историјски институт Црне Горе, 1958, 281 с.

Туђинске комбинације око НДХ, Сима Симић, Титоград, Графички завод, 1958, 145 с.

Hethitica, Prispevek k razvoju hetiskega prava, Viktor Korošec, Ljubljana 1958, 54 s.

Življenje velikih Grkov, Plutarh, prevedel Anton Sovre, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1959, 530 s.

Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine, Godina IX, 1957, odgovorni urednik dr. Hamdija Kapidžić, Sarajevo, Istorisko društvo Bosne i Hercegovine, 1958, 338 s.

Француска штампа о Првом српском устанку, др. Драгослав Јанковић, Београд, Научно дело, 1959, 408 с.

ИСТОРИЈА КПЈ

Помоћни приручник за историју међународног радничког покрета и историју КПЈ, Zagreb, Naprijed, 1958, 184 s.

Статистички подаци организације Савеза комуниста Србије од III до IV конгреса, Београд, Централни комитет Савеза комуниста Србије, 1959, 30 с.

Četrdeset godina revolucionarne borbe Komunističke partije Jugoslavije, Josip Broz Tito, Beograd, Kultura, 1959, 44 s.

МАРКСИЗАМ-ЛЕЊИНИЗАМ, СОЦИЈАЛИЗАМ

Izabrani radovi Marksa i Engelsa, priredio Dušan Žubrinić, Zagreb, Školna knjiga, 1958, 214 s.

Karl Marx i Friedrich Engels, Njihov život i njihovo djelo, Prvi svezak, Godine dječastva i mladosti, Hegelovska ljevica 1818/1820—1844, Auguste Cornu, prevod dr. Milivoja Mezužića, Zagreb, Naprijed, 1958, 388 s.

Ličnost u socijalizmu, dr. Vuko Pavićević, Beograd, Rad, 1959, 30 s.

O nekim aktuelnim pitanjima socijalizma, Boris Žiherl, Beograd, Kultura, 1958, 102 s.

Prilozi historiji materijalizma, Georgij Valentinovič Plehanov, prevod Žarka Vidovića, Zagreb, Naprijed, 1958, 224 s.

Protislovlja v socijalizmu, Mito Hadži-Vasilev, prevod Borisa Majera, Ljubljana, Cankareva založba, 1958, 48 s.

Sabrana dela (knjiga prva), Članci i rasprave 1933—1934, Boris Kidrič, sa slovenačkog preveo Dr. Niko Berus, redaktor Zvonko Tkaieč, predgovor Borisa Žiherla, Beograd, Kultura, 1959, 412 s.

МЕЂУНАРОДНИ РАДНИЧКИ ПОКРЕТ

Kosmopolitizam i proleterski internacionalizam, dr. Ante Fijamengo, Sarajevo, Veselin Masleša, 1959, 230 s.

Nastanak i razvitak radničkog pokreta u jugoslovenskim zemljama do Prvog svetskog rata, Jovan Marjanović, Beograd, Rad, 1958, 180 s.

Savremeni međunarodni radnički pokret, Puniša Perović, Beograd, Rad, 1959, 46 s.

Sindikalni pokret u Srbiji (1903—1919), u redakciji Istoriskog arhiva CK Saveza komunista Srbije, Beograd, Rad, 1958, 622 s.

ПОЛИТИЧКИ ПОКРЕТИ XX ВЕКА И МЕЂУНАРОДНА
ЕКОНОМСКА И ПОЛИТИЧКА ПИТАЊА

Buđenje Arapa, Zdravko Pečar, Sarajevo, Narodna prosvjeta, 1958, 84 s.
Bili smo u Španiji, Spomini slovenskih prostovoljcev, uredili Stanko Semič — Daki, Albin Marvin, Ivan Kreft, Ljubljana, Sekcija bivših španskih bor-
ceva LR Slovenije, 1958, 448 s.

Ватикан против Југославије, Симма Симић, Титоград, Графички
завод, 1958, 135 с.

Društveno-ekonomske osnove arapskog nacionalizma, Dragoljub Kati,
Beograd, Kultura, 1959, 112 s.

Evropska platna unija, dr. Vladimir Glišić, Beograd, Kultura, 1958, 128 s.
Egipat, Zemlja, Narod, Revolucija, Zdravko Pečar, Veda Zagorac, Beo-
grad, Kultura, 1958, 328 s.

*Ekonomska uvjetovanost borbe kolonijalnih i nerazvijenih naroda za
svoju samostalnost i društveni progres*, dr. Dušan Čalić, Zagreb, Naprijed,
1958, 108 s.

O nacionalnom i kolonijalnom pitanju, Vladimir Ilić Lenjin, Izbor i pre-
vod Zvonka Tkačeca, Zagreb, Naprijed, 1958, 456 s.

Problem nacionalne nezavisnosti u savremenom svetu, Kiro Hadži Va-
silev, Beograd, Rad, 1959, 28 s.

Socijalistička revolucija u Jugoslaviji, Pero Morača, Beograd, Rad, 1958,
29 s.

Ujedinjene nacije i prava čoveka, preveo Boriko Stošić, Beograd, Infor-
mativni centar UN, 1958, 32 s.

U rovovima Španije, Veljko Kovačević, Sarajevo, Narodna Prosvjeta,
1958, 266 s.

ПРАВО

Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, Be-
ograd, Službeni list FNRJ, 1959, 96 s.

Zbirka sudskih odluka, Knjiga treća, Šveska druga, 1958, urednik dr.
Dražen Sesardić, Beograd, Savezni vrhovni sud, 1958, 268 s.

Pravna zaštita spomenika kulture u Jugoslaviji, dr. Stevan Tomić, Be-
ograd, Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, 1958, 168 s.

Збирка закона из станбене области, са експозеом Лидије Шент-
јурц, Beograd, Службени лист ФНРЈ, 1959, 214 с.

Zbirka pomorskih propisa, knjiga II, Beograd, Uprava pomorstva i re-
čnog saobraćaja, 1958, 214 s.

Грађанско право

Opći dio građanskog prava, Knjiga I, dr. Mihajlo Vuković, Zagreb, Škol-
ska knjiga, 1959, 322 s.

Osnovi imovinskog i porodičnog prava, dr. Živomir Đorđević, dr. Voji-
slav Bakić, Beograd, Savremena administracija, 1959, 382 s.

Основи стварног права, др. Андрија Гамс, друго прерађено и
допуњено издање, Beograd, Научна књига, 1959, 277 с.

Увод у грађанско право, Општи део, др. Андрија Гамс, III допу-
њено издање, Beograd, Универзитет, 1959, 284 с.

Кривично право

Krivični zakonik u praktičnoj primjeni (Kritički pregled judikature), II
svezak, *Posebni dio*, dr. Bogdan Zlatarić, Zagreb, Narodne novine, 1958, 736 s

Осигурање, социјално осигурање

Zakon o invalidskom osiguranju, експозе Моме Марковића, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1958, 204 с.

Zakon o mirovinskom osiguranju, II изменјено и допуњено издање, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1959, 212 с.

Novi sistem invalidskog osiguranja u Jugoslaviji, др. Никола Дилбер, Београд, Савремена администрација, 1959, 166 с.

Ocenjivanje radne sposobnosti po novom Zakonu o invalidskom osiguranju u Jugoslaviji, др. Мировслав Зотовић, Београд, Секретеријат савезног извршног већа за народно здравље, 1959, 12 с.

Polisa osiguranja života, Београд, Државни осигуравајући завод, 1959, 24 с.

Правила за осигурање на посеви и плодови, Скопје, Државен осигурителен завод, 1959, 22 с.

Pravilnik za nezgodno zavarovanje, Лjubljana, Државни заваровални завод, 1959, 20 с.

Registar Zakona o penziskom osiguranju sa izmjenama i dopunama, изradio Душан Косовић, Сарајево, Службени лист НР БИХ, 1959, 52 с.

Породично право, породица, брак

Семејно право на ФНРЈ, др. Димитар Поп-Георгијев, Скопје, Универзитет, 1959, 189 с.

Привредно право

Акциона програма на задружните организацији од НРМ за 1958/59 година, Скопје, Народна задруга, 1959, 46 с.

Zbirka propisa o završnim računima privrednih organizacija za 1959 godinu, sastavili Živko Đorđević, Mihailo Ščekić, Bogoljub Tomić, Nikola Petrov, Andra Lujić, Nenad Butaš, Mihailo Puletić, Petar Vukobratović, Vidan Marinković, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1959, 462 с.

Jedinstveni kriterijum za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika u projektnim organizacijama, Београд, Удружење пројектних организација Југославије, 1959, 117 с.

Kako organizovati nabavnu, skladišnu i otpremnu službu u privrednim organizacijama, др. ing. Ante Ciko, Smiljan Hegeđušić, Загреб, Грaфички завод Хрватске, 1959, 232 с.

Knjigovodstvo za ugostiteljstvo, Dragutin Bruk, Zvonimir Brozović, Загреб, Informator, 1958, 240 с.

Kratkoročno kreditiranje i financiranje obrtnih sredstava, Иlija Brković, Загреб, Informator, 1959, 336 с.

Mali gospodarski slovar, Danilej Andolšek, France Ažman, Лjubljana, Државна зајoжба Словеније, 1958, 104 с.

Минималните лични доходи на работниците од стопанските организацији, Пeро Михаилов, Скопје, Трудбеник, 1959, 30 с.

Наградување по единици производ во стопанството, Урош Андreeвски, Скопје, Култура, 1959, 52 с.

Наградување у земљорадничким задругама, Драгољуб Лазареvски, Београд, Задружна књига, 1959, 48 с.

O delovnih razmerjih v gospodarstvu, Enajst rasprav o temeljnih delovnopравnih vprašanjih, predgovor dr. Lada Vavpetiča, Лjubljana, Institut za javnopravo pri Pravni fakulteti, 1958, 328 с.

О неким проблемима расподеле дохотка и задацима у области политике наградувања, Драги Стаменковић, Београд, Савез синдиката Југославије, 1959, 30 с.

Општенствено-политичкото значење на распределбата на вкупниот доход на стопанската организација, Борко Темелковски, Скопје, Трудбеник, 1959, 32 с.

Основни принципи на системот на наградувањето во землоделските задруги, Лазо Дирјански, Таше Стојановски, Скопје, Народна задруга 1959, 184 с.

Preduzeće i kadrovi, Beograd, Ekonomika preduzeća, 1959, 158 s.

Privredne organizacije s paušalnim obračunom, dr. Stjepan Pavić, dr. Ivan Hörer, Zagreb, Informator, 1958, 204 s.

Privredno-finansiski vodič (ranije „Privredno-finansiski priručnik“), *Izmene i dopune*, XIII, glavni i odgovorni urednik Dragoslav Ratković, Beograd, Savremena administracija, 1959, 432 s.

Privredno finansiski priručnik (permanentni vodič kroz privredne pro-pise), *Izmene i dopune*, XII, Beograd, Savremena administracija, 1958, 400 s.

Priručnik za izradu i primjenu tarifnog pravilnika, Petar Korda, Zagreb, izdanje autora, 1959, 72 s.

Priručnik za rad personalne službe u privrednim organizacijama, Dragoljub Rajičević, ing. Nedeljko Guć, Beograd, Savremena administracija, 1958, 550 s.

Priručnik za sprovođenje propisa o donošenju tarifnih pravilnika i o minimalnim ličnim dohocima, sastavio Teodor Tomić, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 106 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika zanatskih privrednih organizacija i Uputstvo za njegovu primenu, Beograd, Zanatska komora Srbije, 1959, 16 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika izdavačkih preduzeća, Beograd, Udruženje izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ, 1958, 16 s.

Sporazum o osnovama i merilima za oređivanje ličnih dohodaka radnika novinskih preduzeća, Beograd, Udruženje novinskih preduzeća, 1959, 20 s.

Sporazum o opštim osnovama i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika preduzeća duvanske industrije, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika prehranbene i duvanske industrije Jrgoslviije i Udruženja duvanske industrije Jugoslavije, 1959, 12 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za određivanje ličnih dohodaka radnika preduzeća konzervne industrije, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika prehranbene i duvanske industrije Jugoslavije i Udruženje konzervne industrije Jugoslavije, 1959, 15 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika u preduzećima za unapređenje poslovanja privrednih organizacija, Beograd, Centralni odbor Sindikata metalških radnika Jugoslavije i Stručno udruženje Jugoslovenskih preduzeća i ustanova ža unapređenje poslovanja privrednih organizacija, 1959, 16 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika i službenika preduzeća u sastavu Zajednice jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika i službenika PTT Jugoslavije i Upravni odbor zajednice jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona, 1959, 8 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika privrednih organizacija industrije stakla, keramike i porcelana, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika i službenika hemijske industrije Jugoslavije i Stručno udruženje industrije stakla i keramike, Beograd, 1958, 8 s.

Sporazum o općim osnovima i mjerilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika u cementnoj i azbest-cementnoj industriji, Beograd, Centralni odbor Sindikata građevinara Jugoslavije i Upravni odbor stručnog udruženja industrije cementa Jugoslavije, 1959, 10 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika privrednih organizacija industrije celuloze, drvenjače i papira, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika i službenika hemiske industrije Jugoslavije i Stručno udruženje industrije papira FNRJ, 1959, 10 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika solana, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika i službenika hemiske industrije Jugoslavije i Udruženje radnika i industrije vatrostalnih materijala i nemetala Jugoslavije, 1959, 7 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika hemiske industrije, Beograd, Udruženje preduzeća hemiske industrije Jugoslavije i Centralni odbor Sindikata radnika i službenika hemiske industrije Jugoslavije, 1959, 13 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika privrednih organizacija prehranbene industrije Jugoslavije, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika prehranbene i duvanske industrije Jugoslavije, 1958, 15 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika privrednih organizacija u kožarskoj-prerađivačkoj industriji, Beograd, Centralni odbor Sindikata tekstilnih i kožarskih radnika Jugoslavije i Udruženje kožarsko-prerađivačke i gumarske industrije Jugoslavije, 1959, 14 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika privrednih organizacija u tekstilnoj industriji, Beograd, Centralni odbor Sindikata tekstilnih i kožarskih radnika Jugoslavije i Udruženje tekstilne industrije Jugoslavije, 1958, 15 s.

Sporazum o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika privrednih organizacija u gumarskoj industriji, Beograd, Centralni odbor Sindikata tekstilnih i kožarskih radnika Jugoslavije i Udruženje kožarsko-prerađivačke i gumarske industrije Jugoslavije, 1958, 14 s.

Sporazumi za utvrđivanje ličnih dohodaka drvodeljskih radnika, Beograd, Centralni odbor Sindikata drvodeljskih radnika Jugoslavije, 1959, 36 s.

Sporazumi o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika u rudarstvu i metalurgiji, Beograd, Centralni odbor Sindikata rudarskih i metalurgijskih radnika Jugoslavije, 1958, 86 s.

Sporazumi o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika poljoprivrednih organizacija, zadruga i zadrughih poslovnih saveza i privrednih organizacija slatkovodnog ribarstva, Beograd, Centralni odbor Sindikata poljoprivrednih radnika i službenika Jugoslavije, 1959, 45 s.

Sporazumi o opštim osnovima i merilima za utvrđivanje ličnih dohodaka radnika: Građevinske operative — građevinskih preduzeća, Industrije građevinskog materijala, Građevinskog zanatstva, Projektantskih organizacija, Beograd, Centralni odbor Sindikata radnika i nameštenske industrije građevinskog materijala i građevinarstva Jugoslavije i Upravni odbor Savezne građevinske komore 1959, 48 s.

Tablice za kumulativni obračun i obračun individualnih akontacija iz ličnog dohotka, radnika, sa uputstvom za upotrebu, Rajko Joksimović, Božidar Sjeran, Beograd, Finansije, 1958, 306 s.

Fondovi privrednih organizacija, Uroš Bunjevac, Zagreb, Informator, 1959, 216 s.

Osnovi organizacije i uprave poljoprivrednog poduzeća, dr. ing. Nikola Rapajić, Zagreb, Poljoprivredni nakladni zavod, 1959, 451 s.

Процесно право

Zbirka zakona o sudovima, tužioštvima, javnom pravobranioštvu i advokaturi, Beograd, Savremena administracija, 1958, 204 s.

Porota u pravosuđu Jugoslavije, dr. Milenko Jovanović, Beograd, Savremena administracija, 1958, 125 s.

Psihologija krivičnog postupka, dr. Roland Grasberger, prevod i predgovor dr. Dragoljuba Dimitrijevića, Sarajevo, Veselin Masieša, 1958, 355 s.

Теорија на кривичната постапка книга I, др. Панта Марина, Скопје, Универзитет, 1958, 203 с.

Теорија на кривичната постапка, книга втора, др. Панта Марина, Скопје, Универзитет, 1959, 178 с.

Upravni postupak i upravni spor, Ljubomir Jevtić, Radomir Šramek, Beograd, Savremena administracija, 1959, 394 s.

Радно право, рад

Zakon o radnim odnosima, II izdanje, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 126 s.

Заштита радника при раду, Љубомир Пурић, Сарајево, Цепна књига, 1959, 50 с.

Заштитне мере при раду, Љубомир Пурић, Сарајево, Цепна књига, 1959, 50 с.

Pravilnik o sastavu i radu invalidskih komisija, Beograd, Savezni zavod za socijalno osiguranje, 1959, 23 s.

Priručnik za primenu zakona o radnim odnosima, Milan Laković, Slavko Bujdić, dr. Teofilo Popović, Beograd, Savremena administracija, 1959, 288 s.

Radni odnos u privrednim organizacijama, Đorđe Josipović, Aleksandar Đokić, Sarajevo, Službeni list NR BiH, 1958, 163 s.

Služba sigurnosti pri radu u poduzeću, dr. Olga Maček, ing. Ante Bandalović, Zagreb, Informator, 1959, 62 s.

Sudska zaštita prava iz radnih odnosa u FNRJ, dr. Dobrosav Perišić, Beograd, Radnik, 1958, 202 s.

Tablice za određivanje invalidske penzije osiguranika čija je invalidnost prouzrokovana bolešću ili povredom van posla, Beograd, Savezni zavod za socijalno osiguranje, 1958, 50 s.

Правилник о радним односима, Београд, „Београд“, 1959, 56 с.

Рат и ратно право

Razmišljanja o principima ratovanja u atomskim uslovima, Aleksandar Vojinović, Beograd, Vojno delo, 1958, 170 s.

Civilna zaštita u modernom ratu, Augustin Prentiss, prevod Danila Lečića, Beograd, Vojno delo, 1958, 546 s.

Теорија државе и права

Osnovi nauke o državi i pravu, dr. Radomir Lukić, Beograd, Savremena administracija, 1958, 184 s.

Ideja prirodnog prava kod grčkih sofista, Mihailo Đurić, Beograd, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, 1958, 126 s.

Управно право

Organizacija i rad u pojedinim granama uprave i društvenim službama, dr. Slavoljub Popović, Beograd, Savremena administracija, 1959, 314 s.

Osnovni zakon o prekršajima, s komentarom, Stjepan Potočki, Zagreb Narodne novine, 1959, 312 s.

Problemi upravnog spora, dr. Mirko Perović, Beograd, Savremena administracija, 1959, 154 s.

Управно право, др. Славољуб Поповић, Београд, Савремена администрација, 1959, 332 с.

Функциите и методот на работата на државната управа, др. Александар Христов, Скопје, Службен весник за НРМ, 1958, 168 с.

Šematski prikaz sistema državnih organa i organizacije upravljanja u privredi i društvenim službama, dr. Božidar Paja, dr. Jurije Kovačić i Veljko Mratović, Zagreb, Informator, 1958, 26 s.

Priručnik za rad personalne službe državnih organa i ustanova, Dragoljub Raičević, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1959, 572 s.

Уставно право

AVNOJ, Pravno politička studija, dr. Vojislav Simović, predgovor dr. Leona Gerškovića, Beograd, Kultura, 1958, 192 s.

Državno i društveno uređenje FNRJ, dr. Dušan Vučkovački, IV pre-radena izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1958, 194 s.

Državno uređenje u privredni sistem ФНРЈ, Светислав Малетић, Beograd, Раднички универзитет Буро Салај, 1959, 160 с.

Drugo zasedanje AVNOJ-a i naši zadaci, Edvard Kardelj, Zagreb, Gradski odbor SSRNH, 1959, 16 s.

Društveno ekonomsko uređenje Jugoslavije, dr. Leon Geršković, Beograd, Kultura, 1958, 132 s.

Društveno-političko uređenje FNRJ, dr. Aleksandar Jovanović, Beograd, Rad, 1958, 334 s.

Društveno upravljanje u Jugoslaviji, dr. Leo Geršković, drugo izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1959, 230 s.

Komuna kao društveno ekonomska zajednica i političko-teritorijalna jedinica, dr. Leo Geršković, Beograd, Rad, 1959, 20 s.

Poslovnik Vijeća proizvođača Sabora Narodne Republike Hrvatske, Zagreb, Sabor Narodne Republike Hrvatske, 1958, 86 s.

Poslovnik Republičkog vijeća Sabora Narodne Republike Hrvatske, Zagreb, Sabor Narodne Republike Hrvatske, 1958, 88 s.

Poslovnik Sabora Narodne Republike Hrvatske, Zagreb, Sabor Narodne Republike Hrvatske, 1958, 63 s.

Poslovnici Savezne narodne skupštine i domova, Beograd, Službeni list FNRJ, 1959, 198 s.

Ustavno uređenje, privredno i radno zakonodavstvo, dr. Aleksandar Batić, dr. Slavoljub Popović, dr. Pavle Dimitrijević, Beograd, Nova administracija, 1958, 676 s.

Narodni odbori srezova i opština, Sastav odbora i izborni rezultati, predgovor dr. Miloša Macure, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 55 s.

Izveštaj Saveznog izvršnog veća za 1958 godinu, Beograd, Savezna narodna skupština, 1959, 112 s.

Финансије и финансиско право

Budžet Autonomne Pokrajine Vojvodine za 1959 godinu, Novi Sad, Narodna skupština AP Vojvodina, 1958, 103 s.

Budžet grada Zagreba za 1959 godinu, Zagreb, Narodni odbor grada, 1959, 99 s.

Budžet Narodne Republike Hrvatske za 1959 godinu, Zagreb, Sabor Narodne Republike Hrvatske, 1959, 254 s.

Javne finansije, dr. Miodrag Matejić, Beograd, Savremena administracija, 1958, 468 s.

Predlog saveznog budžeta za 1959 godinu, Beograd, Savezno izvršno veće, 1958, 196 s.

Proračun Ljudske Republike Slovenije za leto 1959, Ljubljana, Izvršni svet Ljudske skupštine LR Slovenije, 1958, 204 s.

Savezni budžet za 1959 godinu, Beograd, Savezni državni sekretarijat za poslove finansija, 1959, 197 s.

Financijsko poslovanje, dr. Zdenko Vajner, Zagreb, Poljoprivredni nakladni zavod, 1959, 272 s.

Zbirka opisa stranih novčanica, kovanog zlatnog novca i njihovih falsifikata, Beograd, Narodna banka FNRJ, 1958, 10 + (383) s.

РЕЛИГИЈА

Марксистичко схватање религије, др. Анте Фијаменто, Београд, Рад, 1958, 42 с. (Постоји и издање латиницом.)

Однос цркве и државе, Мирослав Печујлић, Београд, Рад, 1958, 40 с. (Постоји и издање латиницом.)

Однос религије и науке, др. Олег Мандић, Београд, Рад, 1958, 36 с. (Постоји и издање латиницом.)

Религија и морал, Мухамед Филиповић, Београд, Рад, 1958, 36 с. (Постоји и издање латиницом.)

Религија као култ световне и божанске власти, др. Андрија Крешић, Београд, Рад, 1958, 34 с. (Постоји и издање латиницом.)

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

Drugi nacionalni kongres za zaštitu dece, Beograd, Kultura, 1958, 124 s.
Plan rada Centralnog odbora Jugoslovenskog Crvenog krsta za 1959, Beograd, Jugoslovenski Crveni krst — Centralni odbor, 1959, 37 s.

Ustanove za uzgoj in varstvo otrok, mladine ter odraslih 1957, Ljubljana, Zavod LR Slovenije za statistiko, 1958, 58 s.

СОЦИОЛОГИЈА

О неким основним питањима научног погледа на друштво, др. Милан Милутиновић, Београд, Полит, 1958, 98 с.

Stanovništvo i radna snaga kao činioci prirodnog razvoja Jugoslavije, dr. Miloš Macura, Beograd, Polit, 1958, 374 s.

Umjetnost i psihologija, Rudi Supek, Zagreb, Matica hrvatska, 1958, 356 s.

СТАТИСТИКА

Žena u društvu i privredi Jugoslavije, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 106 s.

Основи статистичке анализе, др. Сава Обрадовић, др. Милица Сентић, II издање, Београд, Научна књига, 1959, 314 с.

Osnovni pojmovi iz psihološke i pedagoške statistike, Fridrih Troj, Beograd, Savremena škola, 1958, 60 s.

Osnovni statistični podatki po općinah LR Slovenije 1958 u prvih desetih mesecih, Ljubljana, Zavod LR Slovenije za statistiko, 1959, 106 s.

Statistika PTT 1957, Beograd, Generalna direkcija PPT, 1958, 153 s.

Statistički godišnjak socijalnog osiguranja 1958, Beograd, Savezni zavod za socijalno osiguranje, 1958, 194 s.

Statistički kalendar FNRJ 1959, Beograd, Savezni zavod za statistiku 1959, 256 s.

Statistične metode za psihologe, dr. Marijan Blejec, Ljubljana, Uprava za posredovanje dela LR Slovenije, 1959, 211 s.

Građevinarstvo u 1957, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 107 s.

Demografska statistika 1956, predgovor dr. Miloša Macure, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1959, 360 s.

СУДСКА МЕДИЦИНА

Prvi stručni sastanak Udruženja za sudsku medicinu FNRJ, Beograd, 3, 4 i 5 oktobra 1958 godine, Beograd, Udruženje za sudsku medicinu Jugoslavije, 1958, 22 s.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

НАШИ ЧАСОПИСИ

АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ, Београд, бр. 1, 1959. — Др. Јован Ђорђевић: Шест година уставног закона и савремени уставни проблеми. — Др. Радомир Лукић: О сукобима интереса у социјалистичком друштву — Др. Најдан Пашић: Неки видови бирократског и демократског централизма. — Др. Андрија Гамс: Грађанско-правна норма — Једна критика Келсеновог схватања о грађанском праву. — Родољуб Јеумовић: Правна страна школске реформе. — Др. Стојан Цигој: Одговорност бродара по колизионој норми. — Љубомир Јевтић: Трећи француско-југословенски правнички дани.

БИЛТЕН ЗА ПИТАЊА ЈАВНЕ УПРАВЕ И ПРИВРЕДЕ, Загреб, год. VII, бр. 2—3, 1959. — Др. Божидар Фиршт: Из рада Сабора Народне Републике Хрватске. — Ј. К.: Права и дужности појединих органа у поступку за доношење тарифних правилника. — Др. Иван Хорер: Занатске задруге. — Ј. Ковачић: Избори за управне одборе привредних предузећа. — Др. Д. Ц.: О положају и задацима правне службе у привредним организацијама. — С. Тимер: Надлежност за решавање о службеничким односима у првом и другом степену. — Др. А. Пук: О водопривреди и водоправним односима.

Бр. 4, 1959. — Др. Б. Паја: Осврт на прописе о савјетима за проsvјету. — Б. П.: Посебни дисциплински судови при народним одборима по Закону о радним односима. — Др. Ф. Ч.: Управљање предузећима у изградњи. — Ј. Ковачић: Обавезно удаљење с посла (облигаторна суспензија). — М. М.: Привремени и допунски или хоногарни радни однос. — Драгутин Ткалец: Обрачунавање затезних камата на неправодобно плаћане приходе буџета и фондова. — Владимир Црнковић: О недостацима у актима о оснивању здравствених установа.

Бр. 5, 1959. — Др. Божидар Фиршт: Из рада Сабора Народне Републике Хрватске. — Д. Трифуновић: О претставкама грађана и служби правне помоћи. — Др. И. Х.: Уговор о оснивању пословног удружења. — М. Магерл: Право на плаћени годишњи одмор. — Ј. К.: Издавање соба туристима и путницима од стране домаћинства.

ВОЈНИ ИСТОРИСКИ ГЛАСНИК, Београд, год. X., бр. 1-2, април 1959. — Јосип Броз-Тито: Четрдесет година револуционарне борбе Комунистичке партије Југославије. — Светозар Вукмановић-Темпо: Сећања из народноослободилачке борбе у Македонији, на Косову и Метохији. — Фабијан Трго: Ослобођење Сплита септембра 1943 године. — Митар Бакић: Рад Комунистичке партије у бившој југословенској војсци. — Никола Вујановић: Партијски рад у заробљеничком логору у Оснабрику. — Радивоје Голубовић: Рад партијске организације у Земуну за време народноослободилачког рата. — Данило Јауковић: Документа о стварању народноослободилачке војске Југославије. —

ГЛАСНИК АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ У А. П. ВОЈВОДИНИ, Нови Сад, год. VIII, бр. 4, април 1959. — Бранко Петрић: Адхезиони поступак.

Бр. 5, мај 1959. — Коста Хаџи: Јован Мушкатировић. — Никола Константиновић: Да ли је дозвољена жалба против решења којим се враћа поднесак ради уклањања формалних недостатака. — Душан П. Мишић: Има ли места повраћају у пређашње стање. — Милован В. Ачански: Принудно поравнање поверилаца изван поступка принудне ликвидације. — Мирољуб Лазић: Кривично дело угрожавања опасним оруђем при тучи или свађи из члана 144 КЗ.

ГЛАСНИК НАРОДНЕ БАНКЕ, Београд, бр. 1, 1959. — Димитрије Димитријевић: Фактори монетарних кретања. — Стојан Ристић: О извршењу буџета у 1959 години.

Бр. 2, 1959. — Ристо Стефановић: Удео банкарских службеника у синдикалном покрету. — З. Фиџуцек: Конвертибилност валута и проблем монетарне политике. — Ђорђе Рајилић: Кредитни инструменти централних банака. — Фрањо Њерж: Организација друштвеног књиговодства и обрачуна. — Војислав Данилов: Утврђивање висине наменских кредита.

ЕКОНОМИКА ПРЕДУЗЕЋА, Београд, год. VII, бр. 4, април 1959. — Ђорђе Сенеш: Друштвени планови и самостални производни план предузећа. — Стјепан Ђурековић: Суштина обрачуна трошкова по економским јединицама. — Данило Милешевић: Развој индустрије и стручно образовање кадрова. — Јован Старчевић: Децентрализација предузећа и систем награђивања по јединици производа. — Е. Једличка: Да ли би требало разграничавати зарачунате трошкове при реализацији потрошачких кредита. — Данило Вујичић: Распоред чистог прихода и фонд заједничке потрошње. — М. Р. — Љ. Б.: Посебно учешће у дохотку. — Петар Мохоровић: Како се обавља купопродаја бродова. — Владимир Микић: Спорови из односа банке и њених комитената и кредитних дужника.

Бр. 5, мај 1959. — Милоје Николић: IV Конгрес Савеза синдиката Југославије. — Ђорђе Мијић: Удруживање средстава у привреди. — Др. М. Гломазић: реалност инвестиционих програма. — Др. Реља Аранитовић: оцењивање у систему награђивања. — Младен Кронаст: Како стимулирати предузећа на већу продуктивност и снижење цена. — Кн.: Последице необавештавања дужника од стране повериоца о намераваној купопродаји за покриће. — Павле Глигорић: Приказ саветовања о продуктивности рада (одржаног од 2—4. III. 1959 год. у Београду).

Бр. 6, јун 1959. — Проф др. Коста Васиљевић: Организациони аспект привредног система. — Инг. Радослав Никетић: Привредне пропорције и биланси у плановима предузећа. — Павле Глигорић: Неки проблеми у вези удруживања средстава. — Милош Богдановић: Задружне штедионице данас. — Н. Мрвош: Нека питања у вези са оснивањем и радом пословних и погонских јединица. — Кнез.: Истраживање материјалне истине у привредним споровима. — В. Микић: Утицај на уговорене цене договорених цена донетих пре испоруке робе.

ЕКОНОМСКИ ПРЕГЛЕД, Загреб, год. X, бр. 1—2, 1959. — Лео Новак: Проблем методологије утврђивања извозних коефицијената за индустријске производе. — Војислав Пелајић: Неравнојерна расподела дохотка и инструменти награђивања према продуктивности рада. — Мирко Ујденица: Осврт на дјеловање инструмената за ра-

сподјелу дохотка привредних организација. — Раде Думанић: Неки проблеми финансирања комуна. — Радован Михелић: Организација обрачуна производње на бази економских јединица. — Андрија Мелинчевић: Привреда Задра у прошлости и перспектива развоја индустрије и трговине, туристичког угоститељства и саобраћаја. — Јосип Штахан: Неке могућности и начини подизања животног нивоа на територији опћина (комуна). — Инг. М. Секилић: Програм економског студија на Универзитету у Ослу.

Бр. 3, 1959. — Др. Иво Вински: Упоредба националног богатства по подручјима Југославије. — Инг. М. Секулић: Потрошња челика у Југославији и методе проицирања будућег кретања потрошње. — Марајин Корошић: Актуелни проблеми анализе основа чистог прихода. — Драган Модрић: Преглед свјетске производње умјетних материја (пластичних маса). — Инг. Ф. Гашировић: Проблеми просторног планирања и становања у региону.

ИСТОРИСКИ ЗАПИСИ, Титоград, год. XII, књига XV, бр. 1, 1959. — Др. Нико Мартиновић: Почетци радничког покрета у Црној Гори. — Др. Хамдија Капићић: Прилог историји морнарске побуне у Боки Которској почетком фебруара 1918 године. — Димо Вујовић: Октобарска револуција и црногорска емиграција. — Спасоје Меденица: Индустрија Црне Горе између два рата (1918—1941). — Радоје Пајовић: Учесће КП у Црној Гори на парламентарним изборима. — Батрић Јовановић: Припреме КПЈ у Црној Гори за устанак против фашистичког окупатора. — С. Ј. Мијушковић: Неколико докумената о радничком покрету у Боки Которској (1919—1921). — Ђоко Пејовић: Четири прилога из историје КПЈ у Црној Гори. — Гојко Вукмановић: Неколико акција комуниста у Црмници (1932—1937). — Јанко Лопичић: Борба КП за цеклинске риболове. — Димо Вујовић: Један извештај ПК КПЈ за Црну Гору, Боку, Санџак, Косово и Метохију из 1935 године. — Вуко Драгашевић: Поводом 20-годишњице штрајка у Пљеваљској гимназији. — Резолуција Осме покрајинске конференције КПЈ за Црну Гору, Боку, Санџак, Косово и Метохију. — Милош Милошевић: Паљење Љуте 1944 године.

JAVNA UPRAVA, Ljubljana, letnik I, št. 1—2, 1959. — Dr. Josip Globovnik: Od preosnovanju „Ljudske uprave“ v strokovno revijo „Javna uprava“. — Janez Šmidovnik: Javna uprava kot predmet učnih in znanstvenih disciplin. — Dr. Miro Saje: O urbanistični službi v naših okrajih in občinah. — Mirko Tušek: Ocenjivanje uslužbenecv. — Ludovik Žiberna: O pomenu, organizaciji in delovnem področju finančnih inšpektoratov. — Silvo Šivic: Upravne šole in strokovni kadri v javni upravi.

Št. 3—4 1959. — Dr. Lado Vavpetič: O nekaterih temeljnih vprašanjih, ki se tičejo sistematizacije delovnih mest v naši javni upravi. — Tone Klemenč: Vprašanje delovnega časa v uradih in zavodih. — Dr. France Kovič: Metodika sistematizacije delovnih mest v javni upravi. — Dr. Ivan Bele: Ugotavljanje statusa zavarovanja po veljavnih predpisih. — Janez Šmidovnik: Organizacija cestne službe v Franciji.

КОМУНА, Београд, бр. 1, фебруар 1959. — Драгутин Косовац: За савремену организацију снабдевања градова. — Инг. Марјан Тепина: Национализација најамних зграда и грађевинског земљишта. — Миливоје Ковачевић: Општине у градовима. — Инг. М. Тепина — Инг. Д. Стефановић: Станбена и комунална изградња у 1958. — Божидар Поповић: Заштита деце у станбеним заједницама.

МЕЂУНАРОДНИ ТРАНСПОРТ, Београд, год. V, бр. 3, март 1959. — М. Стевановић: Остварење превоза робе у 1958. — Кап. Маријан

Пајалић: Проблеми наше нове линије за Јужну Америку. — В. Живковић: Промет робе преко морских лука у 1958. — Др. Милан Трампуж: Клаузула Heavy Lift. — М. И.: О првом заседању међународне поморске саветодавне организације ИМСО. — М. Стевановић: Транзитни робни промет у 1958. — Т. Костић: Покушај утврђивања заједничке политике европских земаља у погледу међународног транспорта робе. — М. Ђ.: Ограничење ноћних возњи друмских теретних возила. — Јелена Кабиљо: Ваздушни саобраћај у 1958.

Бр. 4, април 1959. — З. М.: Тржиште бродског простора. — Инж. Игнац Рубинић: Неки фактори и тенденције у кретању средњеевропског транзита преко морских лука. — Бранко Јакаша: Обавеза железнице на склапање уговора о превозу. — Милорад Тонтић: Режим пловидбе на Дунаву. — М. Ђинић: Правно регулисање међународног друмског саобраћаја. — Х. Балабановић: Осврт на развој ваздушног саобраћаја у прошлој години. — Краус Дезидер: Акредитиви код увоза из САД.

Ванредни број, мај 1959. — Г. Бадовинац: Правни аспекти у амбалажи (цео број посвећен је различитим питањима амбалаже.)

Бр. 5, мај 1959. — Годиниња скупштина Савезне спољнотрговинске коморе. — М. Иљадница: Из рада Конференције европских министара транспорта. — Маријан Пајалић: Морнарице „застава погодности“. — Др. Милан Трампуж: Питање бројчаних листића и судовање привредних судова. — Ст. Фортић: Концентрација превоза робе на главне превозне путеве. — Душан Илић: Одговорност железнице за робу предату поново на превоз. — Р. Радовановић: Транспорт робе Дунавом 1958 године. — Т. Костић: Организовање међусобне помоћи у међународном друмском саобраћају. — Инж. Славко Симоновић: Комитет за унитрашњи транспорт ЕЦЕ на развијању међународне сарадње у области друмског саобраћаја. — С. Павловић: Поослови са гаранцијом — један од видова пословања контролних организација.

НАРОДНА УПРАВА, Сарајево, год. X, бр. 3, март 1959. — Др. Богдан Лоца: Одговорност железнице за оштећење и губитак робе применене на превоз. — Насих Ахић: О задацима и организацији привредних комора у НР БиХ. — Др. Алија Силајчић: Установа мирена као средство спречавања развода бракова. — Војислав Зимоњић: Проблем заштите законитости посматран кроз податке управних вијећа Врховног суда НР БиХ за 1958 годину. — Др. Симеун Кљајић: Нека запажања о раду народних одбора општина у 1958 години. — Мухидин Сулејманпашић: О систему инвалидске заштите. — Зумрета Богданић: Поводом доношења закона о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта. — Страхина Челар: Нове стамбене заједнице. — Бранко Тржља: Порез на лични доходак грађана.

Бр. 4—5, 1959. — Шефкет Маглајић: Актуелни задаци народних одбора у вези са спровођењем закључака Савезног извршног вијећа о општим начелима за организацију и пословање органа управе народних одбора. — Сабрија Риђановић: Непосредни задаци општинских народних одбора и његових органа у примјени Закона о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта. — Насих Ахић: Однос привредних комора и државних органа. — Бранислав Петковић: Нека искуства из рада Финансиског инспектората среза Сарајево. — Др. Богдан Лоца: Питање ваљаности усмених утврђења која су у супротности са садржином писмено састављеног уговора о преносу земљишта и зграда. — Бранко Тржља: Нови тарифни правилници. — Мухидин Сулејманпашић: О новим прописима из стамбене области.

НАРОДНИ ОДБОР, Београд, год. XII, бр. 4, 1959. — Проф. Др. Јован Ђорђевић: Основни принципи политичког уређења Југославије. — Милијан Јеремић: Организовање и рад нове народне власти на првој слободној територији Западне Србије. — Миливоје Ковачевић: Победа комуниста на општинским изборима у Београду 1920. — Др. Јосип Хрнчевић: О неким проблемима казнене политике. — Др. Миодраг Матејић: Главна обележја буџета за 1959. — Др. Славољуб Поповић: Укидање и мењање правсонажних решења донетих у управном поступку по пристанку странака. — Ј. М.: Организација и овлашћења општинске и средње шумарске инспекције. — Владислав Ђорђевић: Преношење овлашћења по чл. 35 и 39 ЗУП-а као један од облика рационалног пословања у народним одборима.

Бр. 5, 1959. — Из извештаја Извршног већа: Осврт на развитак комуналног система у НР Србији током 1958 године. — Властимир Стаменовић: Функције управе народних одбора и принципи њене организације. — Др. Живко Обреновић: Услови за покретање административноказненог поступка према Основном закону о прекршајима. — Борислав Раванић: Неки проблеми у вези са катастром земљишта. — Др. Милан Јовић: Основни принципи станбеног задругарства. — Милош Касапић: Поступак давања отказа службеницима народних одбора. — Миливоје Драшковић: Нешто о правном положају директора привредне организације. — Ј. М.: Издање у закуп пословних просторија по новим прописима. — М. Д.: Послови општинских органа по законима из станбене области. — Мито Шаиновић: О праву службеника народних одбора на накнаду за прековремену рад.

НАША ЗАКОНИТОСТ, Загреб, год. XIII, 3—4, 1959. — Др. Александар Голдштајн: Привредни спор. — Др. Борис Младинео: Надлежност јавног тужиоштва у грађанскоправним и породичним предметима. — Др. Бранко Базала: Поништење опоруке због недостатка облика. — Жељко Матић: Сукоби закона у нашем наследном праву. — Славко Лукић: О пропорционалности добара као реквизиту института нужне одбране. — Евгениј Вечек: Да ли прописи чл. 67 и 72, ст. 2 и 3, КЗ представљају одредбе о ублажавању казне малољетника или посебне највише законске оквири казне строгог затвора. — Јурај Боланча: Недостајци Закона о кривичном поступку у практичној примјени одредаба о притвору кад су у питању кривична дјела из чл. 142, ст. 1 и 2 те чл. 153, ст. 1, КЗ. — Ђуро Павић: Савјетовање председника привредних судова у Хрватској.

Број 5—6, 1959. — Др. Јосип Хрнчевић: Измјене у систему казни и мјера безбедности. — Др. Рудолф Леградић: О комплексу друштвеног власништва. — Др. Евген Пусић: Јавна управа и јавно мијењење. — Марко Башић: Правни положај странаца у парничком поступку. — Др. Јанко Доловачак: Нешто о правним карактеристикама „фиксног посла“. — Јелена Жуженић: Да ли прељуб спада у границе личног живота прелубничког у смислу чл. 171 КЗ. — Љубо Прван: Enrico Ferri — претеча модерних идеја у кривичном праву.

НАША СТВАРНОСТ, Београд год. XII, бр. 3, март 1959. — Љубисав Марковић: Пословно удруживање. — Велимир Терзић: Извртање историских чињеница — један вид антијугословенске кампање. — Егон Штајнер: О индустријском развоју источноевропских земаља. — Марија Почкар-Амброжић: Улога планирања у италијанској привреди. — Зоран Јовановић: Годišњи биланс (Осврт на кретање наше привреде у прошлој години). — Живомир Симовић: Културно-забавни живот омладине Космета. — Момир Крстић: Да ли је недовољно књига и штампе, или је недовољан интерес за њих. — Ђука

Јулијус: Кратковида политика Беча. — Јокица Хаџи Василева: Раднички покрет и национално ослобођење Туниса. — Др. Рад. Д. Лукић: Рад организације УНЕСКО на проучавању мирољубиве сарадње међу народима.

Бр. 4, април, 1959. — Хасан Бркић: Революционарни пут једне партије. — Пунџиша Перовић: Марксизам у историји југословенског радничког покрета. — Др. Најдан Пашић: Социјалистичка демократија у концепцијама и револуционарној пракси КПЈ. — Борис Кидрич: Историјат борбе за радничко самоуправљање. Борис Кидрич: Нека принципиелна питања нашег новог привредног система. — Танасије Младеновић: Генеа Програма СКЈ. — Нусрет Сеферовић: Између диктатуре и рата. — Елеонора Мићуновић: Революционари — пионири наше марксистичке естетике. — Анђелко Вељић: Лењин о националном и колонијалном питању.

НОВА ТРГОВИНА, Београд, год. XII, бр. 3, март 1959. — Др. Славко Енслингер: Могућности за повећање доларског прилива из туризма. — Фрањо Дегичек: Производи црне металургије намењени широкој потрошњи. — Светолик Цветковић: Међународни сајмови у Југославији. — Божидар Николајевић: Значај новчане штедње. — Владислав Миленковић: Трговинска ситуација у Западној Европи. — Др. Младен Сретеновић: Прве контуре нових заједничких тржишта. — Др. Милко Штамбук: Кредитна карта у међународном туристичком промету. — Др. Богдан Новаковић: Трговина навелико и индустријска производња. — Др. Љубиша Милошевић: Основне карактеристике арбитражног поступка. — А. Д.: Неосновано одбијање пријема робе. — Др. Љубиша Милошевић: Надлежност спољнотрговинске арбитраже.

Бр. 4, април 1959. — Анте Доманчић: Четрдесет година борбе. — Владислав Радојевић: Економске интеграције. — Зоран Церић: Пословна удружења и обављање послова робног промета. — Обрад Јевтић: Неки узорци појаве криминала у области робног промета. — Владислав Миленковић: Осврт на садашње стање депресије. — Др. Младен Сретеновић: Западноевропске и америчке званичне каматне стопе. — Др. Душан Дејановић: Ограничења пословне способности привредних организација. — Др. Љубиша Милошевић: Доношење одлуке у арбитражном поступку. — Др. Богдан Новковић: Кредитирање потрошача у трговини намало. — Др. инж. Фран Подбрежник: Неки проблеми транспортне и извозне амбалаже.

Бр. 5, мај 1959. — Иво Барбарић: Спољна трговина у трећој години Перспективног плана. — Н. Копривица — Д. Маралић: Наши економски односи са земљама Африке. — Владислав Миленковић: Промене у правцима и структури међународне трговине. — Др. Младен Сретеновић: Западна Немачка и увозна ограничења. — Др. Богдан Новаковић: Однос трговине навелико према малопродаји. — Маринко Пауновић: Амбулантна трговина. — Миодраг Стојановић: Служба коњуктурних информација. — Обрад Јевтић: Земљорадничка задруга у промету пољопривредних производа. — Маринко Пауновић: Рађање нашег занатства.

ОДВЈЕТНИК, Загреб, год. IX (XXIV), бр. 1—2, сијечањ-вељача 1959. — Статут адвокатских колектива адвокатске коморе у НРХ. — Др. Анђелко Станић: Правни референти подuzeћа. — Др. Бранко Базала: Побивање судске нагодбе. — Др. Бранко Базала: Литиспеденција и адхезиони поступак. — Сергије Петровић: Одговорност пословође за мањак у продавници. — Др. Драгутин Павић: Да ли се послије изрицања пресуде може наредити истражни затвор због основа

из чл. 182, ст. 2, точ. 3, ЗКП. — Рудолф Циндрић: Који акт се може сматрати управним актом.

Бр. 3, ожујак 1959. — Др. Златко Мајтин: Вријеме исплате по опћим узансама за промет робом и трошак гужбе. — Др. Славко Белеслин: Убиство или гјелесна повреда квалификована смрћу. — Велько Добринчић: Једно спорно питање око наплате доприноса за социјално осигурање у току присилне ликвидације. — Борислав Раванић: Неплаћање станарине. — Др. Бранко Базала: Материјална одговорност јавних службеника. — Рудолф Циндрић: Поводом нацрта закона о станбеним односима.

Бр. 4, травањ 1959. — Извештај Управног одбора Адвокатске коморе у НРХ редовној годишњој скупштини за раздобље од 11. V. 1958 до 10. V. 1959.

ПРАВНИ ЖИВОТ, Београд, год. VIII, бр. 3—4, март-април 1959. — Живојин Алексић: Нека питања у вези са чл. 138 КЗ. — Никола Борђевић: Још нешто о забрани *reformatio in peius*. — Милан Поповић: Надлежност за спорове о чувању и васпитању деце између родитеља и трећих лица. — Бранко Петрић: Сукоб надлежности из чл. 405 ЗКП. — Др. Душан Станојевић: Право на нужни део. — Васко Мисајловски: „*Superejicies solo cedit*“ у нашем праву. — Сергије Петровић: Незнатна друштвена опасност из чл. 4, ст. 2, КЗ. — Др. Владимир Недељковић: О накнади штете коју почини животиња.

Број 5—6, мај-јуни 1959. — Др. Мирко Перовић: Питање услова за давање отказа по закону о јавним службеницима. — Никола Думовић: Један аспект и осврт на чл. 271, ст. 1, КЗ прописа. — Сава Кезић: Управни спор по чл. 74 ЗУС-а. — Војислав Бошковић: Отказивање службе службенику удаљеном од дужности и питање отпремнине. — Др. Коста Куртеш: Шизофреничар као сведок. — Васко Мисајловски: Поводом чланка „Сеоске утрине и њихов правни положај“. — Слободан Спирић: Плаћање таксе на поднеске јавном правобраниоштву поднете у смислу чл. 40 Закона о јавном правобраниоштву. — Милош Врачар: Утрине и пашњаци не улазе у пољопривредни земљишни фонд општенародне имовине.

ПРЕГЛЕД, Сарајево, год. XI, бр. 2, фебруар 1959. — Љубо Гадић: Социјализам у државном омотачу. — Милан Канрга: Актуелност етике у социјализму. — Гајо Петровић: Логички позитивизам и принципи верификације. — Милан Гаврић: Митар Трифунковић-Учо. — Хамид Филитовић: Валутарна реформа у Западној Европи. — Хенри Лесфевре: Искључени се укључују. — Б. Секулић: Поводом Четвртог конгреса Савеза студената Југославије. — Милош Мариновић: Титова посјета пријатељским земљама.

Број 3, март 1959. — Др. Етхем Чамо: Универзитет у свијетлу потреба савременог друштва. — Инг. Мирко Сучевић: Мјесто шумарства у нашем привредном систему. — Милинко Шћепановић, Спасоје Меденица: Кооперација и приватна својина у нашој пољопривреди. — Др. Иво Вински: Компаративна процјена о нивоу националног богатства по подручјима Југославије. — Анте Пажанин: Филозофска проблематика у часопису „Наше теме“. — Милош Мариновић: Неслагања међу западним силама уочи преговора с Истоком. — М. В.: Заједничко тржиште земаља Латинске Америке. — Р.М.: Односи УАР-Ирак послје догађања у Мосулу.

ПРЕГЛЕД, Скопје, год. IX, бр. 1, јануари-фебруари, 1959. — Методи Митевски: Земљоделството на НР Македонија пред нови задаци и нова можности. — Асен Групче: Материјалната одговорност на стопанските организацији спрема својите работници и службеници.

— Владо Таневски: Трудбеничкото управовање-квалитативен скок во општествено-економскиот развиток. — Др. Фрањо Бачиќ: Рамките на првата претстојна новела Кривичниот закон. — Др. Димитар Поп-Георгијев: Прилог кон прашањето за сопственоста врз станбените згради. — Љ. К. Миrowsки: Одредби за станбена тарифа од Уредбата за управување со станбените згради се задолжителни и спротивно на истите не може да се договорува. — Ефтим Бојаџиевски: Околу употребата на изразот „селско стопанство“. — Никола Јанев: За правната терминологија и јазикот во нашите прописи и во праксата. — Драг. Новаковик: Оптужени-оптужениот или обвинетиот.

Бр. 2, март-април, 1959. — Александар Гриличков: Проблемите на планирањето на земљоделското производство во ФНРЈ. — Петар Манговски: По повод Британско-Исландскиот спор околу ширината на територијалното море. — Кочо Аџи Митрески: За односот на комуналната и работничките совети. — Ангел Чемерски: Работничките совети и стопанските проблеми на претпријатието. — Раде Ничковик: Трудбеничкото самоупраување и образованието на трудбениците. — Васко Мисајловски: За дериватното прибавување на сопственоста врз недвижности во ФНРЈ. — Бранко Зеленков: Одземање на доделено земјиште од селскостопанскиот земјишен фонд на оптонародниот имот.

PRIKAZI IN ŠTUDIJE, Ljubljana, letnik V, štev. 3, marca 1959. — Dr. Vladimir Bonač: Starost ob prvi poroki. — Draga Kobentar: Delež stroškov za stanovanje v vseh izdatkih.

Štev. 4, aprila 1959. — Ing. Angela Vadnal: Fizički obseg (volumen) kmetijske proizvodnje 1958. — Ivan Glonar: življenske razmere učencev v okraju Murska Sobota (po anketi 1. III. 1957).

СОЦИЈАЛНА И ЗДРАВСТВЕНА ПОЛИТИКА, Београд, год. XII, бр. 2—3, 1959. — Душан Шијан: Комплексно награђивање по учинку — виши облик стимулације. — Миленко Трифунковић: Улога привредних и других организација и установа у професионалној рехабилитацији и запошљавању инвалида рада. — Инж. Славко Марјановић: Човек и продуктивност рада. — Мих. Л. Јеличић: После укидања арбитражних већа за отказе. — Драгутин Симоновић: Промена у имовно стању и остваривање права на стални додатак на децу. — Милутин Јовановић: Право на полагање посебног испита службеника здравствене струке. — Јеротије Марковић: Стицање права на додатак на децу после навршене 15-те године живота. — Јован Сибинковић: Неки проблеми преваспитавања васпитно запуштене омладине. — Божидар Воркапић: Друштвене организације и социјална заштита.

СОЦИЈАЛНО ОСИГУРАЊЕ, Загреб, год. VIII, бр. 4, травань 1959. — Др. Миљенко Краус: Закон о инвалидском осигурању и улога инвалидских комисија. — Др. Анте Франковић: Примјена Конвенције о социјалном осигурању са НР Пољском.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА, Београд, год. IX (XIV), број 3 март 1959. — Задачи социјалне политике и место и улога социјалних служби. — Франц Ценгле: Стручно образовање запослених радника. — М. Радојевић: Нови закони из станбене области. — Ратко Маричић: Проблеми и задачи службе професионалне оријентације. — Саша Јаворина: Дечије установе у станбеним заједницама. — С. Матић: Заштита дјече у породицама рођака и хранитеља у Хрватској. — Милош Касапић: Улога инспекције рада по закону о радним односима. — Воја Павловић: Једнократна новчана награда због одласка на отслужење војног рока.

Бр. 4, април 1959. — Лидија Шентјури: Нови станбени односи и станбено газдинство. — Др. Радмила Његић: Продужење економске активности становништва. — Владимир Покорни-Салабов: Породица и психички развитак деце. — Сава Милатовић: Допринос из личног доходака и порез на лични приход грађана — Јоже Дебелак: Запошљавање туберкулозних реконвалесцената. — Радивоје С. Поповић, Бранко Ђукановић: Заштита чланова породица чији су храниоци на обавезној војној служби.

ФИНАНСИЈЕ, Београд, год. XIV, бр. 3, март 1959. — Рад. Радовановић: Принцип равномерноности и расподела средстава између државних органа. — Б. Ђинић: О неким питањима буџета општина. — Др. Иво Вински: Валоризација националног богатства на ужим подручјима унутар државне територије. — Марко Ђурбабић: Наплата прихода од становништва у 1958 години, планирање за 1959 годину и значај последњих измена о опорезивању индивидуалних пољопривредних произвођача. — М. Ш: Одлуке о општинским дажбинама морају бити законите. — З. Фијуцек: После одлуке о усвајању конвертибилности.

Број 4, април 1959. — Владимир Пејовски: Неки проблеми инвестиционе делатности. — Теодор Старчевић: Извршење инвестиција из Општег инвестиционог фонда за 1958 годину. — Т. Миличевић: Обртна средства и проблеми грађевинских предузећа. — Петар Топић: Нека питања система потрошачког кредита. — Љубомир Јанковић: Разматрања поводом измена ПТТ тарифе. — Павле Недељковић: Пореска обавеза по уговорима о доживотном одржавању. — Др. Еуген Гудац: Доношење одлука по народним одборима о порезу на доходак у сталном износу. — З. Фијуцек: Оживљење тржишта капитала.

СТРАНИ ЧАСОПИСИ

THE AMERICAN ECONOMIC REVIEW (*The Journal of The American Economic Association*), Menasha (Wisc.), Vol. XLIX, No. 1, March 1959. — G. W. Stocking: Institutional Factors in Economic Thinking. — S. S. Alexander: Effects of a Devaluation — A Simplified Synthesis of Elasticities and Absorption Approaches. — Harold Lydall and J. B. Lansing: A Comparison of the Distribution of Personal Income and Wealth in the United States and Great Britain. — D. E. Cullen: Union Wage Policy in Heavy Construction.

THE AMERICAN JOURNAL OF COMPARATIVE LAW (*Published by the American Association for the Comparative Study of Law*), Ann Arbor, Vol. VII, No. 4, Autumn 1958. — Hessel E. Yntema: Comparative Law and Humanism. — Fr. Vinding Kruse: What does „Transfer of Property“ Mean with Regard to Chattels? (A Comparative Study). — Athanassios N. Yiannopoulos: Bills of Lading and the Conflict of Laws — Validity of „Negligence“ Clauses in France. — Ignaz Seidl-Hohewaldern: Communist Theories on Confiscation and Expropriation (*Critical Comments*). — Robert Lievens: Conseil d'Etat in Belgium. — Aleksander Goldštajn: Arbitration and Arbitration Procedure in Yugoslavia. — Jaroslav G. Polach: On the Margin of the Rome Treaties.

Vol. VIII, No. 1, Winter 1959. — Giovanni Cassandro: The Constitutional Court of Italy. — Robert E. Clute: Law and Practice in Common-

wealth Extradition. — Harrop A. Freeman: *An Introduction to Hindu Jurisprudence*. — Vera Bolgâr: *The Concept of Public Welfare*. — John N. Hazard: *Soviet Codifiers Release the First Drafts*. — Alexander C. Castles: *Australian Anti-monopoly Legislation*.

THE AMERICAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW (Published by The American Society of International Law), Washington, Vol. 53, No. 1, January 1959. — Myres S. McDougal and Harold D. Lasswell: *The Identification and Appraisal of Diverse Systems of Public Order*. — John G. Laylin and Rinaldo L. Bianchi: *The Rôle of Adjudication in International River Disputes. The Lake Lanoux Case*. — William L. Griffin: *The Use of Waters of International Drainage Basins under Customary International Law*. — Aleksander W. Rudzinski: *Election Procedure in the United Nations*. — Quincy Wright: *United States Intervention in the Lebanon*. — O. J. Lisitzyn: *The American Position on Outer Space and Antarctica*. — Josef L. Kunz: *The 1956 Draft Rules of the International Committee of the Red Cross at the New Delhi Conference*. — Zvonko R. Rode: *Dual Nationals and the Doctrine of Dominant Nationality*.

No. 2, April 1959. — Herbert W. Briggs: *The United States and the International Court of Justice*. — Manley O. Hudson: *The Thirty-Seventh Year of the World Court*. — Ernest L. Kerley: *Voting in the United Nations General Assembly*. — Ervin P. Hexner: *Interpretation by International Organizations of Their Basic Instruments*. — Arthur S. Miller: *Protection of Private Foreign Investment by Multilateral Convention*. — Josef L. Kunz: *The Systematic Problem of the Science of International Law*. — Covey T. Oliver: *Standardization of Choice-of-Law Rules for International Contracts*. — Robert R. Wilson: *The Commonwealth as Symbol and as Instrument*. — Howard J. Taubenfeld: *United Nations Consideration of the Status of Outer Space*. — Stephen Latchford: *Bearing of International Air Navigation Conventions on the Use of Outer Space*. — Alexander Melamid: *Legal Status of the Gulf of Aqaba*. — Martin Domke: *United Nations Conference on International Commercial Arbitration*.

ANNALES DE LA PROPRIÉTÉ INDUSTRIELLE, ARTISTIQUE ET LITTÉRAIRE, Paris, Tome XCII, No. 3, 1958. — Marcel Boutet: *Aperçu général sur la loi du 11 mars 1957 sur la propriété littéraire et artistique*. — P. Marthély: *Commentaire analytique de la loi*.

ARCHIV DES ÖFFENTLICHEN RECHTS, Tübingen, 84. Bd., N. 1, 1959. — Siegfried Grundmann: *Das evangelische Kirchenrecht und die ökumenische Bewegung der Gegenwart*. — Klaus Vogel: *Qualifikationsfragen im Internationalen Verwaltungsrecht*. — Klaus Obermayer: *Staatsrechtslehrertagung 1958*.

ARCHIV DES VÖLKERRECHTS, Tübingen, 7. Bd., 4 H., 1958/1959. — Günther Jaenicke: *Das allgemeine Zoll — und Handelsabkommen*.

ARCHIVES DE PHILOSOPHIE DU DROIT, Paris, 1959. — Droit et histoire. — H. Coing: *Savigny et Collingwood ou Histoire et interprétation du droit*. — J. Gaudement: *Etudes juridiques et culture historique*. — B. Paradisi: *Le Dogme et l'histoire vis-à-vis de l'historiographie juridique*. — G. Heraud: *Sur deux conceptions de la compétence*. — M. Villey: *Une définition du droit*. — K. Stoyanovitch: *Y a-t-il une science du droit?* — A. David: *Réflexions pour un nouveau schéma de l'homme*.

THE BRITISH JOURNAL OF SOCIOLOGY, London, Vol. X, No. 1, March 1959. — Kenneth Rivett: *The Economic Thought of Mahatma Gandhi*. — W. H. N. Hotopf: *Bias in Psychology — its Effects and their Correction*. —

Michael P. Fogarty: *On Substitution between the Goals of Working Groups.* — J. H. M. Beatie: *Understanding and Explanation in Social Anthropology.* No. 2, June 1959. — Robert Bierstedt: *Toynbee and Sociology.* — Donald G. Macrae: *Darwinism and the Concept of Social Evolution.* — John Rex: *The Plural Society in Sociological Theory.* — Jac L. Williams: *Some Social Consequences of Grammar School Education in a Rural Area in Wales.* — Hilde Behrend: *Financial Incentives as the Expression of a System of Beliefs.* — Eva Bene: *Some Difference Between Middle-Class and Working-Class Grammar School Boys in their Attitudes Towards Education.*

CALIFORNIA LAW REVIEW (Published by the School of Law of the University of California), Berkeley, Vol. 47, No. 1, March 1959. — Bernard Schwartz: *Executive Privilege and Congressional Investigatory Power.* — Stefan A. Riesenfeld: *Compulsory Licenses and United States Industrial and Artistic Property Law.* — Richard W. Duesenberg: *Insurer's Tort Liability for Issuing Policy Without Insurable Interest.* — William Noel Keyes: *Cause and Consideration in California.* — Hans Kelsen: *On the Basic Norm.*

No. 2, May 1959. — B. M. Abel, Ch. J. Barry, A. S. Halsted, H. Marsh: *Rights of a Surviving Spouse in Property Acquired by a Decedent While Domiciled Outside California.* O. J. Rogge: „Concept of Ordered Liberty”. — W. S. McClanahan: *Bequests to an Existing Trust.* — R. J. Gray: *Private Wrongs of Public Servants.*

THE CAMBRIDGE LAW JOURNAL London, April 1959. — Reed Dickerson: *Legislative Drafting in London and in Washington.* — K. W. Wedderburn: *Collateral Contracts.* — J. A. Jolowicz: *Damages and Income Tax.* — J. C. Hall: *Gift of Part of a Debt.*

ECONOMIA INTERNAZIONALE (Rivista dell' Istituto di economia internazionale), Genova, Vol. XII, No. 1, Febbraio 1959. — O. D' Alauro: *I prezzi dei fattori produttive e la teoria dello scambio internazionale.* — E. d' Albergo: *Premesse scientifiche generali e teoria della illusione finanziaria.* — H. Gross: *Il bacino danubiano nei suoi rapporti con l'economia mondiale.*

THE ECONOMIC JOURNAL, (The Quarterly Journal of the Royal Economic Society), London, Vol. LXVIII, No. 169, March 1958. — F. Machlup: *Equilibrium and Disequilibrium — Misplaced Concreteness and Disguised Politics.* — A. L. Macfie: *On Psychological Treatment for the Classics.* — J. H. Power: *The Economic Framework of a theory of Growth.* — W. H. White: *The Rate of Interest, the Marginal Efficiency of Capital and Investment Programming.* — S. E. Harris: *The Investigation of the Financial Condition of the United States.* — A. Hunter: *Notes on Countervailing Power.* — P. Haddy and M. E. Currell: *British Inter-Industrial Earnings Differentials, 1924—55.*

No. 270, June 1958. — D. G. Champenowne: *Capital Accumulation and the Maintenance of Full Employment.* — R. F. Harrod: *Factor-Price Relations Under Free Trade.* — J. R. N. Stone and D. A. Rowe: *Dynamic Demand Functions — Some Econometric Results.* — W. J. Busschau: *Barin Credit and Gold in the United Kingdom.* — S. S. Alexander: *Rate of Change Approaches to Forecasting — Diffusion Indexes and First Differences.* — H. H. Liesner: *The European Common Market and British Industry.* — H. Myint: *The „Classical Theory” of International Trade and the Underdeveloped Countries.* — J. Black: *A Note on the Economics of National Superannuation.*

No. 271, September 1958. — A. M. Carr-Saunders: *The Place of Economics and Allied Subjects in the Curriculum.* — A. J. Brown: *Inflation and the British Economy.* — K. Lancaster: *Welfare Propositions in Terms of Consistency and Expanded Choice.* — K. K. Kurihara: *Professor Hansen on America's Economic Revolution.* — M. F. W. Hemming and W. M. Corden:

Import Restriction as an Instrument of Balance-of-Payments Policy. — P. Ara: *Capital Theory and Economic Growth.* — T. Balogh: *Differential Profits Tax.* — R. F. Harrod: *Europe and the Money Muddle.*

No. 272, December 1958. — W. J. Baumol: *The Cardinal Utility which is Ordinal.* — D. C. Hague: *Alfred Marshall and the Competitive Firm.* — J. A. Maxwell: *Some Marshallian Concepts, Especially the Representative Firm.* — R. Eisner: *On Growth Models and the Neo-Classical Resurgence.* — M. Michaely: *Concentration of Exports and Imports — An International Comparison.* — G. Maynard: *Inflation, the Terms of Trade and the Share of Wages in National Income.* — B. Horvat: *The Optimum Rate of Investment.* — E. J. Broster: *An Economic Analysis of Fixed Investment.*

Vol. LXIX, No. 273, March 1959. — J. Spraos: *Speculation, Arbitrage and Sterling.* — M. Gottlieb: *Price and Value in Industrial Markets.* — S. Dell: *Economic Integration and the American Example.* — M. P. Fogarty: *The White Collar Pay Structure in Britain.* — Lady Hall and C. B. Winsten: *The Ambiguous Notion of Efficiency.* — A. Morag: *Is the „Economic Efficiency“ of Taxation Important?* — J. R. Bellerby: *National and Agricultural Income 1851.* — P. T. Bauer: *International Economic Development.*

ECONOMIE CONTEMPORAINE, Paris, 18e année, No. 124, 31 Mars 1959. — F.-V. Féraud: *L'accord monétaire européen.* — G. Morancé: *Crise de la C. E. C. A. ou crise de conscience européenne.* — A. Boutemy: *Une politique agricole à l'Europe des Six.* — J. d'Argice: *L'agriculture devant le Marché commun.* — P. Duquesne: *L'Allemagne et le Marché commun.* — X. Leurquin: *Progressisme et nationalisme.* — D. D. Eisenhower: *La question de Berlin.* — D. Petrovitch: *Le commerce extérieur de l'U. R. S. S.*

No. 125, 14 Avril 1959. — L. Erhard: *Où en est l'intégration européenne?* — P. Van Zeeland: *L'Europe et l'Afrique.* — F. Peugeot: *Industries mécaniques et Marché commun.* — J. d'Argice: *L'accord agricole franco-allemand.* — M. Cottaz: *L'Italie devant le Marché commun.* — P. Duquesne: *L'affaire de la C. E. C. A.* — L. Valensi: *Les réformes économiques, financières et industrielles.* — G. Lefranc: *L'évolution de l'État soviétique et la création des sovnarkhoses.*

No. 126, 28 Avril 1959. — F.-V. Féraud: *Franc lourd et franc or: — L. Mansholt: L'ampleur des problèmes agricoles européens.* — R. Charpentier: *Que deviens le libre-échange?* — K. Kremmer: *L'Autriche à la croisée des chemins.* — L. Rougier: *Démocratie américaine et française.*

No. 127, 12 Mai 1959. — J. E. Van Lennep: *La situation financière et monétaire du Marché commun.* — G. Morancé: *Perspectives italiennes.* — I. von Foris: *La France, L'Allemagne et la C. E. C. A.* — R. Lemaigen: *T. O. M. et Marché commun.* — N. Lelion: *Les pétroles et l'Europe.* — Norstad: *La stratégie européenne.*

No. 128, 26 Mai 1959. — E. Hirsch: *Les objectifs d'Euratom.* — G. Morancé: *Où va la communauté franco-africaine?* — C. Lusan: *Marché commun et pratique du Droit.* — G. Monnerville: *Gouvernement et Parlement.* — J. Lopez: *Les partis communistes en Amérique du Sud.*

No. 129, 16 Juin 1959. — A. Pinay: *La France devant le Marché commun.* — W. Hollstein: *Petites et moyennes entreprises devant l'intégration européenne.* — G. Morancé: *L'Espagne s'associe à l'économie européenne.* — M. Lahbabi: *Maroc et Marché commun.* — L. Valensi: *Le „Marché commun“ de l'Europe orientale.* — O. Petersen: *L'infiltration soviétique en Scandinavie.*

ENCOUNTER, London, Vol. XII, No. 4, April 1959. — George F. Kennan: *History as Literature.* — De Tocqueville: *Unpublished Fragments.* — Stuart Holroyd: *Revolt and Commitment.* — Geoffrey Gorer: *Pride, Shame and Guilt.*

No. 5, May 1959. — Peregrine Worsthorne: *Trouble in the Air.* — Sidney Hook: *A Talk with Vinoba Bhave (Letter from India).* — Wayland Young: *The*

Prostitute in London. — Simon Raven: *Perish by the Sword* (A Memoir of the Military Establishment).

No. 6, June 1959. — C. P. Snow: *The Two Cultures.* — Andrew Boyd: *Moscow Notebook.* — Caroline Freud: *Portrait of the Beatnik* (Letter from California). — Walter Z. Laqueur: *After the Revolution in Iraq.*

INDIA QUARTERLY (A Journal of International Affairs published by the Indian Council of World Affairs), New Delhi, Vol. XV, No. 1, January-March 1959. — Norman Harper: *Some Problems of Australian Security.* — Eric Woolmington: *Australia and Asia.* — S. C. Sarker: *The Chinese Communes.* — Shigeo Horie: *Economic Relations Between India and Japan.* — Malcolm MacDonald: *Britain in the World Today.* — S. B. Moukherji: *Apart-
heid in South Africa — Is it Feasible?*

JAHRBÜCHER FÜR NATIONALÖKONOMIE UND STATISTIK, Stuttgart, Bd. 171, H. 3, April 1959. — Harro Bernadelli: *Einige Bausteine zur Vereinfachung der Zinstheorie.* — Roderich Ungern-Sternberg: *Die Selbstmordhäufigkeit in Vergangenheit und Gegenwart.*

THE JOURNAL OF CRIMINAL LAW, CRIMINOLOGY AND POLICE SCIENCE (Northwestern University School of Law), Chicago, Vol. 49, No. 5, January-February 1959. — Morris G. Caldwell: *Personality Trends in the Youthful Male Offender.* — Gordon H. Barker and W. Thomas Adams: *The Social Structure of a Correctional Institution.* — Hans A. Illing: *Some Aspects of the C. Y. A. „Special Treatment Program“.* — Robert S. Redmount: *Some Basic Considerations Regarding Penale Policy.* — Jeremiah P. Holland and Walter A. Luszki: *Special Supervision for Military Offenders.* — Richard A. Cowen: *The Entrapment Doctrine in Federal Courts.* — Gerald H. Galler: *Exclusion of Illegal State Evidence in Federal Courts.* — Jerry Kronenberg: *Right of a State to Appeal in Criminal Cases.*

No. 6, March-April 1959. — Graham Hughe: *The English Homicide Act of 1957.* — Clarence Ray Jeffery: *An Integral Theory of Crime and Criminal Behavior.* — Thorsten Sellin: *Adult Probation and the Conditional Sentence.* — Herschel A. Prins: *The Probation Officer and After-Care Worker in England.* — Jim Thompson: *Police Controls over Citizen Use of the Public Streets.*

THE JOURNAL OF POLITICS (Published quarterly by the Southern Political Science Association in cooperation with the University of Florida, Gainesville, Vol. 21, No. 1, February 1959. — Paul E. Zinner: *Revolution in Hungary — Reflections on the Vicissitudes of a Totalitarian System.* — Herbert Garfinkel: *Social Science Evidence and the School Segregation Cases.* — Francis P. Canavan: *Edmund Burke's Conception of the Role of Reason in Politics.* — William C. Havard: *Notes on a Theory of State Constitutional Change — The Florida Experience.* — Samuel H. Barnes: *The Politics of French Christian Labor.*

JURISTENZEITUNG, Tübingen, 14. Jg., No. 7, 1959. — Strickrodt: *Die Gründungsentscheidung der neuen deutschen Staatlichkeit.* — Steindorff: *Direktverkauf und Preisempfehlung. Bemerkungen zur Rechtsprechung des Bundesgerichtshofes.* — R. Bruns: *Der Begriff der Parteiprozesshandlung.*

No. 8. 1959. — Grossar: *Das deutsch-sowjetische Handels- und Schifffahrtsabkommen.* — Scheyhing: *Volksbräuche und Rechtsordnung.* — Wagner: *Gedanken zum Haftprüfungsverfahren.* — Götz: *Die Prüfung der Zulässigkeit der Klage im Gutachten.*

No. 9, 1959. — W. Thieme: *Das Recht auf frei Wahl der Ausbildungsstätte.* — Lüke: *Die Anwendung der bürgerlichrechtlichen Zessionsvorschriften auf die Forderungsübertragung durch Hoheitsakt.* — Koebel: *Allgemeines Persönlichkeitsrecht und Gesetzgeber.*

No. 10, 1959. — Bühler: Grundsätzliches zum Thema von der „Gesetzesinflation“ und der „aufgeblähten Verwaltung“ — Schönfeld: Verwendungsansprüche des Werkunternehmers bei Unwirksamkeit des Werkvertrages. — Pleyer: § 1004 BGB und das „nachbarliche Gemeinschaftsverhältnis“. — Scheidewin: Das Klageerzwingungsverfahren nach Fristbestimmung gemäss § 154 a StPO.

No. 11—12, 12. Juni 1959. — Fuss: Gleichheitssatz und Richtermacht. — Zur Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts zu Art. 3 GG. — Müller-Freienfels: Der Einfluss der Schuldigerklärung auf die Regelung der elterlichen Gewalt. — Schröder: Der Begriff der „gesetzlichen Unterhaltspflicht“ in § 170 b StGB. — Kablitz: Zur beabsichtigten Neufassung des § 254 BGB.

JUS GENTIUM (Diritto internazionale), Roma, Vol. VI, No. 4. — G. Scarangella: Autonomia dell'ordine istituzionale cattolico in Italia. — La Conferenza internazionale sul regime giuridico del mare.

KÖLNER ZEITSCHRIFT FÜR SOZIOLOGIE UND SOZIALPSYCHOLOGIE (Das Institut für Sozial — und Verwaltungswissenschaften in Köln), 10. Jg., H. 1, 1959. — Morris Janovitz: Soziale Schichtung und Mobilität in Westdeutschland. — Karl-Martin Bolte: Vom Umfang der Mobilität in unserer Gesellschaft. — Renate Mayntz: Begriff und empirische Erfassung des sozialen Status in der heutigen Soziologie. — Louis W. Roberts: Versuch einer Intergration von drei Ansätzen der Familienforschung mit Hilfe einer typologischen Methode. — Alphons Silbermann: Die Stellung der Musiksoziologie innerhalb der Soziologie und der Musikwissenschaft.

H. 2, 1958. — Viktor J. Willi: Alfred Weber. — Ralf Dahrendorf: Homo Sociologicus. — Kripal Singh Sodhi: Zur Problematik der Massenpsychologie. — Renate Mayntz: Die soziologische Problematik umfassender Mobilitätsuntersuchungen. — E. K. Francis: Minderheitenforschung in Amerika. — Christoph Oehler: Vorurteile im Bild der Deutschen von Frankreich. — Hans Jürgen Daheim: Desorganisationsprozesse in einem Bürobetrieb. — Johannes Wibert: Die soziale und politische Organisation der Warrau.

H. 3, 1958. — Gerhard Baumert: Bemerkungen zur Entwicklung und gegenwärtigen Stellung der sogenannten Meinungsforschung in Deutschland. — Friedrich Fürstenberg: Der Betriebsrat — Strukturanalyse einer Grenzinstitution. — David O. Moberg: Säkularisierung und das Wachstum der Kirchen in den Vereinigten Staaten. — Joseph Maier und William Spinnrad: Religiöse Überzeugungen und religiöse Verhaltensweisen. — Hans-Joachim Lieber und Peter Ludz: Zur Situation der Marxforschung.

H. 4, 1958. — René König: Émile Durkheim. — Friedrich H. Tenbruck: Georg Simmel. — Hans-Günter Krüsselberg: Betriebsstruktur und Lohnanreizsystem. — Leopold Rosenmayr: Der alte Mensch in der sozialen Umwelt von heute. — Alfred v. Martin: Zur Soziologie der Freiheit. — Manfred Sieben: Zu einigen Methoden der Gegossenschaftsforschung.

11. Jg., H. 1, 1959. — René König: Fünfzig Jahre Deutsche Gesellschaft für Soziologie. — Paul Honigsheim: Die Gründung der Deutschen Gesellschaft für Soziologie in ihren geistesgeschichtlichen Zusammenhängen. — Leopold v. Wiese: Die Deutsche Gesellschaft für Soziologie. Persönliche Eindrücke in der ersten fünfzig Jahren. — Christian v. Ferber: Werturteilsstreit 1909/1959. Versuch einer wissenschaftsgeschichtlichen Interpretation. — Günther Roth und Reinhard Bendix: Max Webers Einfluss auf die amerikanische Soziologie. — Gottfried Eiser mann: Die deutsche Soziologie in Zeitraum von 1918 bis 1933. — Heinz Maus: Bericht über die Soziologie in Deutschland 1933 bis 1945. — Svend Riemer: Die Emigration der deutschen Soziologen nach den Vereinigten Staaten. — René König: Die Situation der emigrierten deutschen Soziologen in Europa. — Ralf Dahrendorf: Betrachtungen zu einigen Aspekten der gegenwärtigen deutschen Soziologie. — Max Horkheimer: Philosophie und

Soziologie. — Wiliam J. Goode: Die Beziehungen zwischen der amerikanischen und der deutschen Soziologie.

KYKLOS (*Internationale Zeitschrift für Sozialwissenschaften*), Basel, Vol. XII, Fasc. 2, 1959. — Wolfgang F. Stolper: *The National Product of East Germany*. — S. Please: *Now Autonomous is Public Investment?* — Eduard Heimann: *The Affluent Society*.

NATURAL LAW FORUM (*Notre Dame Law School*), Vol. 4, No. 1, 1959. — Heinrich Rommen: *Natural Law in Decisions of the Federal Supreme Court and of the Constitutional Courts in Germany*. — Ernest Nagel: *Fact, Value and Human Purpose*. — Kai Nielsen: *An Examination of the Thomistic Theory of Natural Moral Law*. — Max Salomon Shellens: *Aristotle on Natural Law*. — Johannes Messner: *The Postwar Natural Law Revival and Its Outcome*. — Ernst von Hippel: *The Role of Natural Law in the Legal Decisions of the German Federal Republic*. — Edward McWhinney: *Methology and Values in American Legal Education — Some Interactions and Reciprocal Influences*.

ÖSTERREICHISCHE JURISTEN-ZEITUNG, Wien, 14. Jg., No. 7, 3 April 1959. — G. Gaisbauer: *Zur Halterhaftung bei Schwarzfahrten*. — R. Wiltenpart: *Die Lissabonner Fassung des Pariser Unionsvertrages zum Schutze des gewerblichen Eigentums*.

No. 8, 17. April 1959. — Th. Lorenz: *Die Lissabonner Fassung des Pariser Unionsvertrages zum Schutze des gewerblichen Eigentums*. — A. Pöhl: *Über „Zwittertaten“*. — K. Piska: *Zur Strafbarkeit falscher Angaben von Auskunftspersonen vor der Gendamerie*.

No. 9, 1. Mai 1959. — H. Sabaditsch: *Zwölf neue Kundmachungen zum Devisengesetz*. — K. Siegert: *Rechtswidrige und rechtmässige Tonbandaufnahmen im deutschen Recht*. — H. Roeder: *Funktion und Grenzen der formellen Verteidigung im Anklageprozess*.

No. 10, 15. Mai 1959. — W. Kralik: *Die Gegenseitigkeit bei der Zwangsvollstreckung ausländischer Titel*. — R. Hrditzka und J. Naderer: *Erkenntnisse und Beschlüsse des Verwaltungsgerichtshofes*.

No. 11, 29. Mai 1959. — A. Stifter: *Der Zusammenhang zwischen Verfassungswidrigkeit wegen Gleichheitsverletzung und einfacher Rechtmässigkeit von Bescheiden*. — R. Christian: *Musterschutz in Österreich*. — C. Palisch: *Ist es zulässig, am perfekten Hauptverhandlungsprotokoll Korrekturen vorzunehmen?*

No. 12, 12. Juni 1959. — F. Ermacora: *Zur Befugnis der Vertretung von Gemeinden vor dem Verfassungsgerichtshof*. — O. Edbacher: *Das neue Eisenbahn- und Kraftfahrzeughaftpflichtgesetz*. — W. Kastner: *Der Gewinnvortrag*.

PANSTWO I PRAWO (*Polska akademia nauk — Institut nauk prawnych*), Warszawa, rok XIV, No. 1, Janvier 1959. — S. Rozmaryn: *La signature et la publication de la loi dans la République Populaire de Pologne*. — H. Świątkowski: *Certains aspects juridiques de la position de l'Etat envers les confessions religieuses dans la Pologne d'avant guerre*. — K. Przybyłowski: *Le renvoi dans le droit international privé de Pologne*. — J. Wasilkowski: *Les travaux de codification du droit pénal, du droit civil et des dispositions de procédure*. — S. Szer: *Le contenu et l'exécution du droit de propriété coopérative*. — A. Kafarski: *La procédure en vue d'obtenir l'indemnité pour une condamnation injuste*. — W. Gutekunst: *Études sur la fixation de la peine*. — Z. Szymanski: *La vie d'autrui comme objet du contrat d'assurance*.

No. 2, Février 1959. — C. Berezowski: *La naissance et la reconnaissance de l'État polonais en 1918*. — E. Modlinski: *Le système des retraites à la lumière des modifications législatives*. — L. Schaff: *L'ouverture de l'instruction pénale et les problèmes relatifs à la base et l'objet du procès*. — J.

Holowinski: *Le contrat de transport de marchandises dans le droit maritime.* — R. Zaorski: *La pêche maritime et le shelf continental.*

No. 3, Mars 1959. — Z. Nanowski: *Le problème de la différenciation du droit du travail.* — M. Szerer: *Le dol éventuel.* — M. Weralski: *Certains aspects juridiques et financiers de la relation entre le budget et le plan économique national, liés à l'émission de la monnaie.* — I. Paulov: *Le modifications de la situation juridique des kolkhozes.* — E. Wengerek: *Le principe de la collégialité dans la procédure civile.* — K. Skubiszewski: *La Diète et la conclusion des conventions internationales.* — L. Lernell: *Les critères de valeur dans les délits contre les biens sociaux.* — J. Potepa: *Concours de dispositions de loi ou cumul idéal d'infractions.*

POLITICAL SCIENCE QUARTERLY (Edited by the Faculty of Political Science of Columbia University), New York, Vol. LXXIV, No. 1, March 1959. — Robert W. Harbeson: *Transportation — Achilles Heel of National Security.* — James E. Dougherty: *The Aswan Decision in Perspective.* — Irwin Unger: *Business Men and Specie Resumption.* — Joseph R. Fiszman: *The Appeal of Maoism in Pre-Industrial, Semi-Colonial Political Cultures.* — Theodore P. Wright: *Free Elections in the Latin American Policy of the United States.* — James M. Laur: *M. Pinay and Inflation.*

THE POLITICAL QUARTERLY, London, Vol. 30, No. 2, April-June 1959. — Editorial: *The Survey on Nationalisation.* — L. Longmore: *The Teenage Vote in South Africa.* — Kay McDougall: *The Mental Health Bill.* — Kalu Ezera: *Nigeria's Constitutional Road to Independence.* — W. T. Wells: *Public Control and the Police.* — Mark Abrams: *Social Change in Modern Britain.* — Daisuke Kitagawa: *The West and the Afro-Asian World.* — H. H. Wilson: *Civil Liberties in the United States Today.* — Anirudha Gupta: *Politics and Election in Nepal.*

IL POLITICO (Rivista trimestrale edita a cura dell'Istituto de Scienze politiche dell'Università degli Studi di Pavia), anno XXIV, No. 1, Marzo 1959. — J. Meynaud: *Administration et politique en France.* — G. Perticone: *Il Problema del partito politico.* — J. S. Rouček: *Le minoranze etniche e religiose nel sistema politico americano.* — H. J. Abraham: *L'istituto della Presidenza negli Stati Uniti.* — M. St. Durica: *La secessione slovacca del 14 marzo 1939.* — A. Colombo: *Democrazia e analisi del linguaggio.* — M. Arpea: *Il lungo cammino del progetto per l'università europea.*

POLITIQUE (Revue internationale des doctrines et des institutions), Paris, nouvelle série, No. 4, Octobre-Décembre 1958. — Jean-Marie Auby: *La théorie du pouvoir de suffrage en droit constitutionnel français.* — Stanislas Ehrlich: *Notion et garanties de la légalité socialiste dans les pays de l'Europe de l'Est.* — Lucien Siorat: *Le premier chancelier de la République fédérale d'Allemagne.*

POLITIQUE ÉTRANGÈRE (Revue publiée par le Centre d'études de politique étrangère), Paris, 24e année, No. 1, 1959. — Pertinax: *La guerre froide.* — Eisenhower et Khrouchtchew face à face. — Eugène Hinterhoff: *Esquisse d'un plan pour une solution européenne.* — Heinz Karst: *La nouvelle Bundeswehr et la démocratie allemande.* — Roger Garreau: *La reconnaissance du gouvernement de Pékin.* — Y. Sylla: *Evolution de l'Afrique.*

No. 2, 1959. — *Problèmes et perspectives de l'Alliance atlantique (Rapport d'un Groupe d'études du Centre d'études de politique étrangère).* — Général P. M. Gallois: *L'Alliance atlantique et l'évolution de l'armement.* — Jacques Lévy-Jacquemin: *L'offensive de prospérité.* — Claude Delmas: *L'Alliance atlantique et la solidarité des alliés.* — Général Bouvard: *Force et faiblesses de l'Alliance atlantique.* — Gênevey: *Sur les aspects militaires du*

dégagement en Europe. — Maurice Mégrét: *Les intérêts intellectuels de l'O. T. A. N.*

PREUVES, Paris, No. 98, Avril 1959. — François Bondy: *L'Espagne des morts et des vivants.* — Antonio Marquez: *Un village espagnol.* — Pierre Limbert: *Le socialisme est-il mort?* — R. H. S. Crossman: *La Chine qui me fut présentée.* — Roger Massp: *Le général de Gaulle, l'Allemagne et l'Europe.*

No. 99, Mai 1959. — Raymond Aron: *La Ve République choisit la rigueur monétaire.* — François Fontaine: *L'Algérie, la France et les autres.* — E.-M. Cioran: *L'âge d'or.* — Norman Thomas: *Le handicap du socialisme américain.* — Tristan Dolnitz: *La Grande-Bretagne et l'idée européenne.*

No. 100, Juin 1959. — Raymond Aron: *Un an après.* — Herbert Luthy: *Contre-réforme et religion d'État.* — Manes Sperber: *„Maudit psychologue!*

PUBLIC FINANCE (*International quarterly journal devoted to the study of fiscal policy and related problems*), Haarlem, Vol. XIV, No. 1, 1959. — P. B. Dertilis: *The Taxation of the Transfers and Proposed Realignment of Tax Policies and Procedures within the Framework of the „Common Market”.* — E. Vessillier: *Budget et Politique Economique. Le Budget français de 1959.* — H. Burton: *Import Duties and the Basic Equations of Social Accounting.* — C. Ward Macy: *The Changing Pattern of Local Governmental Revenue in the United States.* — Amotz Morag: *The Limits of Taxation.*

QUADERNI DI SOCIOLOGIA, Torino, No. 32, Primavera 1959. — Franco Ferrarotti: *La sociologia industriale in U. S. A. e in Gran Bretagna.* — Amalia Signorelli: *Il rapporto fra popolazione e risorse in quindici comuni dell'alta valle dell'Aniene.* — Paolo Ammassari: *L'incidenza dello sviluppo delle relazioni umane nell'industria nei confronti dell'associazionismo operaio.*

THE REVIEW OF POLITICS (*Published quarterly by the University of Notre Dame, Indiana*), Vol. 21, No. 2, April 1959. — Bernard G. Murchland: *The Philosophy of Gabriel Marcel.* — Theodore D. Lockwood: *A Study of French Socialist Ideology.* — Jan Triska and Howard E. Koch: *The Asian-African Nations and International Organization.*

REVISTA DE LA FACULTAD DE DERECHO Y CIENCIAS SOCIALES, Montevideo, año IX, No. 2, Abril-Junio de 1958. — A. Gelsi Birdat: *El pensamiento de Eduardo J. Couture en derecho procesal.* — A. E. Solari: *La sociología y la sociedad uruguaya.* — E. Arocena Olivera: *El derecho de legación.* — *Derecho extranjero: Ley española sobre la jurisdicción contencioso-administrativa de fecha 27 de diciembre de 1956.*

No. 3, Julio-Setiembre de 1958. — H. Puget: *El nuevo derecho de la energía atómica.* — C. M. Rama: *Ideología, regiones y clases sociales en la España contemporánea.*

REVISTA MEXICANA DE SOCIOLOGIA (*Publicacion del Instituto de Investigaciones Sociales de la Universidad Nacional de Mexico*), Vol. XX, No. 2, Mayo-Agosto 1958. — Humberto Vázquez Machicado: *La Sociología Boliviana en las Crónicas Generales de Indias.* — T. Lunn Smith: *Conflicto de Teorías Sobre la Propiedad de la Tierra en Columbia.* — Roberto Mac Lean y Estenós: *Economía y Trabajo de los Aborígenes del Perú.* — Oscar Alvarez Andrews: *El Problema de la Familia en Chile.* — Carlo C. Zimmerman: *Vinculos Amistosos y Exito de las Familias Estadounidenses.* — Morroe Berger: *Burocracia y Desarrollo Económico.* — Feliks Gross: *Poder, Sociedad y Cultura.* — Calixto Masó Vázquez: *Apuntes Para un Ensayo Sobre las Minorías Nacionales en Europa y en América.* — Oscar Uribe Villegas: *Una*

Relación Primaria Entre lo Académico y lo Social Como Problema de las Sociedades y de la Sociología en Latinoamérica.

REVUE DE DROIT INTERNATIONAL, DE SCIENCES DIPLOMATIQUES ET POLITIQUES, Genève, trente-septième année, No. 1, Janvier-Mars 1959. — J. Graven: *Le nouveau Droit Pénal International.* — Stefan Glaser: *Quelques remarques sur la protection des Droits de l'Homme.* — Jaques Fulpius: *La Liberté de la Prese en Suisse.*

REVUE DU DROIT PUBLIC ET DE LA SCIENCE POLITIQUE EN FRANCE ET À L'ÉTRANGER, Paris, soixante-quinzième année, No. 1, Janvier-Février 1959. — René de Lacharrière: *Spinoza et la théorie démocratique.* — Jeanne Lemasurier: *La preuve dans le détournement de pouvoir.* — Paul Baratier: *Le contentieux administratif en Grande-Bretagne.* — Georges Berlia: *Le Président de la République dans la Constitution de 1958.* — Simone Dreyfus: *Analyses des lois et décrets (1er octobre 1958-31 janvier 1959).*

No. 2, Mars-Avril 1959. — Victor Silvera: *Le contentieux administratif en Tunisie.* — K. Stoyanovitch: *La conception de l'État en Yougoslavie.* — Jean de Soto: *La loi et le règlement dans la Constitution du 4 octobre 1958.*

REVUE D'ÉCONOMIE POLITIQUE, Paris, 69e année, No. 2, Mars-Avril 1959. — Maurice Fréchet: *Le rôle d'Emile Borel dans la théorie des jeux.* — Jacques Rueff: *Sur un point d'histoire — Le niveau de la stabilisation Poincaré.* — Angel Rugina: *Un programme de stabilisation économique, financière et sociale pour la France.*

REVUE FRANÇAISE DE DROIT AÉRIEN, Paris, 13e année, No. 1, Janvier — Mars 1959. — Otto Riese: *Le projet de la Commission Juridique de l'O. A. C. I. (Tokyo, 1957) sur l'affrètement, la location et la banalisation des aéronefs dans le transport international.*

REVUE FRANÇAISE DE SCIENCE POLITIQUE, Paris, Vol. IX, No. 1, Mars 1959. — Michel Debré: *La nouvelle Constitution.* — Nicholas Wahl: *Aux origines de la nouvelle Constitution.* — François Goguel: *L'élaboration des institutions de la République dans la Constitution du 4 octobre 1958.* — Georges Burdeau: *La conception du pouvoir selon la Constitution du 4 octobre 1958.* — Maurice Dwerger: *Les institutions de la cinquième République.* — Marcel Merle: *La Constitution et les problèmes d'outre-mer.* — René Rémond: *Le nouveau régime et les forces politiques.* — Jean Meynaud: *Les „groupes de pression” en Europe occidentale (État des travaux).* — Alfred Grosser: *„Comparative Government”.*

REVUE GÉNÉRALE DE DROIT INTERNATIONAL PUBLIC, Paris, 63e année, No. 1, Janvier-Mars 1959. — John B. Whitton: *L'exercice de la compétence pénale à l'égard des forces américaines à l'étranger.* — Jean Salmon: *La convention européenne pour le règlement pacifique des différends.* — Ruth Lapidoth: *De la valeur interne des traités internationaux dans le droit israélien.*

REVUE DE L'INSTITUT DE SOCIOLOGIE (Institut de Sociologie Solvay-Université libre de Bruxelles), No. 1, 1959. — R. Girod: *Sous-développement, stratification sociale et évolution politique.* — G. Leduc: *Réflexions d'un économiste sur la Sociologie du Sous-développement.* — G. Balandier: *Structures sociales traditionnelles et changements économiques.* — Ph. Garigue: *Les changements sociaux et les valeurs culturelles.* — F. Waleffe: *Note sur l'application des droits de l'homme et des libertés fondamentales au Congo belge.*

No. 2, 1959. — J. Pelseneer: *Science et technique. Aspects sociologiques.* — P. Vellas: *Sociologie des organisations internationales.* — A. Wauters: *Révisionisme et néo-révisionisme.* — S. Comhaire-Sylvain: *Mort et funérailles dans la région de Kenscoff (Haïti).* — J. Morsa: *Travail des femmes et natalité.* — Fr. Bolle De Bal-Leclercq: *Aspects sociologiques de l'image.* — Marcel Bolle De Bal: *L'avenir du syndicalisme.* — M. P. Herremans: *À propos des institutions européennes (I. L'application du traité instituant la C. E. C. A. — II. L'Euratom. — III. Le Marché commun.)*

REVUE INTERNATIONALE DE CRIMINOLOGIE ET DE POLICE TECHNIQUE, Genève, Vol. XIII, No. 1, Janvier-Mars 1959. — M. Lopez-Rey: *La prévention et le traitement de la délinquance juvénile — Tendances internationales d'aujourd'hui.* — R. Paillard: *Le témoignage de l'enfant et de l'adolescent.* — J. Graven: *Le tatouage et sa signification criminologique.* I. D. Lifschitz: *La „guerre des violons“.* — E. Lapagesse: *La balistique d'effets dans les blessures par armes à feu.*

REVUE INTERNATIONALE DE POLICE CRIMINELLE (Publication officielle de l'Organisation Internationale de Police Criminelle — Interpol), Paris, quatorzième année, No. 127, Avril 1959. — J. David: *Vaisseau fantôme.* — *Le cycle international d'études sur les stupéfiants (Ø. I. P. C.).* — J. M. Martens: *Police et TV.* — L. Lerich: *Un faux illettré.*

No. 128, Mai 1959. — René Lechat: *Deux sources d'informations dangereuses.* — Gibbens: *Les délinquants sexuels.* — *Bris de coffre fort à la Midland Bank Limited.* — Jacques Methyer: *L'Institut de police scientifique et de criminologie a 50 ans.*

REVUE INTERNATIONALE DE LA PROPRIÉTÉ INDUSTRIELLE ET ARTISTIQUE (Organe de l'Union des fabricants pour la protection internationale de la propriété industrielle et la répression de la contrefaçon), Paris, 67e année, Nos. 36—37, 1959. — R. Plaisant et J. Lassier: *Le décret-loi du 24 juin 1958 relatif au maintien de la libre concurrence.*

REVUE INTERNATIONALE DES SCIENCES ADMINISTRATIVES (Institut international des sciences administratives), Bruxelles, Vol. XXV, No. 1, 1959. — Georges Langrod: *Quelques problèmes de la procédure administrative non contentieuse en droit administratif comparé.* — Ernst Kern: *Impératifs d'une fonction publique européenne.* — E. P. Laberge: *Les communications dans l'administration publique.* — Paul Marie Gaudemet: *Le statut des fonctionnaires internationaux en droit interne.* — Edmond Jorion: *Le statut juridique de l'Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles de 1958.* — J. A. Ponsoen: *Planification et politique sociales.* — André Heilbronner et Roland Drago: *L'administration consultative en France.* — Audvar Os: *La procédure administrative en Norvège.*

REVUE JURIDIQUE ET ÉCONOMIQUE DU SUD-OUEST (Annales de la Faculté de Droit et des Sciences Économiques de l'Université de Bordeaux), série juridique, 10e année, Nos. 1—2, 1959. — E. Wengereck: *Les actions préventives en dehors des litiges immobiliers en droit polonais.* — L. Martin: *Les ventes publiques.* — G. Hubrecht: *Quelques observations sur l'origine et l'évolution de la bonorum possessio dimidiaie partis.*

Série économique, 8e année, No. 2, 1959. — Centre d'expansion „Bordeaux-Sud-Ouest“: *La distribution du Crédit dans le Sud-Ouest.* — L'Institut d'économie régionale du Sud-Ouest: *Les zones d'attraction commercial du Sud-Ouest* — II. „La Dordogne“. — F. Vigneron: *Les dockers bordelais.*

REVUE DE SCIENCE FINANCIÈRE, Paris, T. LI, No. 1, Janvier-Mars 1959. — H. Laufenburger: *Originalité et faiblesse du système financier*

français. — A. T. Peacock: *Politique économique et calcul de revenu national, spécialement dans les pays sous-développés.* — A. Barrère: *Signification et contenu de la politique financière.* — J. Mériqot: *Les comptabilités régionales.* — D. Bompis: *L'imposition du rachat par une société de ses propres droits sociaux.* — P. Kerlan: *Fiscalité et le Marché commun européen.*

No. 2, Avril-Juin 1959. — R. Blancher: *Quelques aspects économiques et monétaires du régime fiscal français des amortissements et provisions.* — P. Lavigne: *Aspects juridiques de la dotation en capital des entreprises nationales.* — J.-P. Martin: *Réflexions sur la récession américaine.* — G. Rullière: *Fiscalité agricole et développement économique.* — M. Robine: *Réflexions sur la politique financière française — le débat Pinay-Chalandon, élément d'une querelle millénaire.*

REVUE TRIMESTRIELLE DE DROIT COMMERCIAL, Paris, 12me année, No. 1, Janvier-Mars 1959. — Roger Houin: *Réforme de la législation sur les banqueroutes et autres infractions en matière de faillite.* — Mario Rotondi: *Marchés différentiels et marchés à terme dans les bourses de valeurs.* — Edmond-Noël Martine: *Les problèmes de qualifications à propos des sociétés en participation.* — M. C. Seffert: *Le droit commercial et le Marché commun.*

RIVISTA INTERNAZIONALE DI SCIENZE SOCIALI (Pubblicata a cura dell' Università Cattolica del Sacro Cuore), Vol. XXX, Milano, Fasc. II, Marzo-aprile 1959. — G. Della Porta: *Programmazione regionale e previsione economica.* — N. Andreatta: *Crisi delle „regole” nella teoria del prezzo per le imprese pubbliche.* — M. R. Manfra: *Qualche osservazione sul calcolo economico pubblico.* — M. L. Fornaciari: *Nouve ricerche sulla famiglia.*

Fasc. III, Maggio-Giugno 1959. — C. A. Colliard: *Il controllo dell'impresa pubblica in Francia.* — J. H. Owen: *L'integrazione nelle scienze sociali.* — F. Feroldi: *Alcune osservazioni sul „trend” dell'edilizia.* — F. Vito: *Un'indagine comparata sul controllo dell'impresa pubblica in alcuni paesi.* — A. Benedetti: *Relazioni umane e relazioni industriale.* — E. Alferoni: *Commento ai principali dati ricavati dall'indagine sui fattori culturali dello sviluppo economico.*

SCHWEIZERISCHE ZEITSCHRIFT FÜR STRAFRECHT — REVUE PÉNALE SUISSE, Bern, 74. Jg., H. 2, 1959. — Alfred Légal: *L'évolution des mesures de sûreté en France.* — V. Sshwander: *Die Nichtigkeitsbeschwerde an den Kassationshof des Bundesgerichtes im Verhältnis zu den kantonalen Rechtsmitteln.* — Claude Bonnard: *Les rapports entre le pourvoi en nullité et les moyens de droit cantonal.* — Jules Hosler: *Über das Verhältnis des Bundesgerichtlichen zur kantonalen Nichtigkeitsbeschwerde nach zürch. Strafprozess.* — Heinz Aeppli: *Das Tonband im Strafverfahren.* — Jean Graven: *La réforme du Droit pénal et de la Procédure pénale en URSS.*

SCHWEIZERISCHE ZEITSCHRIFT FÜR VOLKSWIRTSCHAFT UND STATISTIK (Schweizerisches Gesellschaft für Statistik und Volkswirtschaft), Basel, 95. Jg., No. 1, März 1959. — Gottfried Bombach: *Preisstabilität, wirtschaftliches Wachstum und Einkommensverteilung.* — Valentin F. Wagner: *Die Armut des Historizismus.* — Gerhard Merk: *Pioniere und Pioniergevinne.* — Erich Grunner: *Der Einbau der organisierten Interessen in den Staat.* — Josef Rosen: *Dienstleistungen im Familienbudget.* — Peter Atteslander: *Verstädterung als sozialer Prozess.* — Bruno Fritsch: *Das amerikanische Beschäftigungsgesetz.* — Wilhelm Feld: *Der Geldwert des Hausfrauenarbeit.*

SWISS REVIEW OF WORLD AFFAIRS (A Monthly Publication of the „Neue Zürcher Zeitung”), Zürich, Vol. IX, No. 1, April 1959. — Urs Schwarz: *NATO ten Years Old.* — Friedrich Wlatnig: *Danube Navigation Today — As Seen from Vienne.* — Christian Kind: *Gomulka's Poland.* — Ernst Kux: *The Results of the 21st Soviet Party Congress.* — Arnold Hottinger: *Mosul*

— *Failure of a Revolt.* — Hans E. Tütsch: *The Arab Quest for National Unity.* — Fritz Steck: *The Problem of the Koreans in Japan.*

No. 2, May 1959. — Albert Müller: *After Dulles.* — Ernst Kux: *Nikita Sergejevich Khrushchev.* — Eric Streiff: *The Events in Tibet.* — Edmund C. Schwarzenbach: *Two Report from Africa: Nigeria and Ghana.* — Silvio Schädler: *The Problem of the Succession in Spain.*

No. 3, June 1959. — Albert Müller: *At the Geneva Conference.* — Victor Meier: *Khrushchev's Methods in Eastern Europe.* — Friedrich Wlatnig: *After the Elections in Austria.* — Silvio Schädler: *Recent Spanish-Moroccan Relations.*

SYNTHÈSES (*Revue internationale*), Bruxelles, 14e année, No. 155, Avril 1959. — Walter Ehrlich: *Le problème du temps.* — Suzanne Engelson: 26e Session du Conseil économique et social.

No. 156, Mai 1959. — Maurice Lambilliotte: *Quinze ans d'echecs.* — Richard de Coudenhove-Kalergi: *Les bases spirituelles de la renaissance de l'Europe.* — Raja Rao: *Perspectives de l'Inde.* — Maurice Percheron: *Volcanique Indonésie.* — Georges Davidoff: *De la Paix dans la discordance.* — Germain Ajour: *Le problème charbonnier de l'Europe.*

WELTWIRTSCHAFTLICHES ARCHIV (*Zeitschrift des Instituts für Weltwirtschaft an der Universität Kiel*), Bd. 81, H. 2, 1958. — Fritz Karl Mann: *Bemerkungen über Schumpeters Einfluss auf die amerikanische Wirtschaftstheorie.* — Victor Gradin: *Effects of Multiple Exchange Rates.* — Walter P. Egle: *American Foreign Lending and the International Dollar Shortage.* — O. Anderson Jr., R. K. Bauer, H. Führer and J. B. Petersen: *On Short-Term Entrepreneurial Reaction Patterns.* — George W. Hilton: *Tying Sales and Full-Line Forcing.* — Bruno Knall: *Zur Programmierung von Erschließungsplänen in Entwicklungsländer.*

ZEITSCHRIFT FÜR AUSLÄNDISCHES UND INTERNATIONALES PRIVATRECHT (*Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht*, Berlin — Tübingen, 23. Jg., H. 1, 1958. — Konrad Zweigert: *Rechtsvergleichend-Kritisches zum gutgläubigen Mobilärerwerb.* — Demetrios Markianos: *Die res in transitu im deutschen internationalen Privatrecht.* — Georg Geilke: *Zur Rückwirkung des jugoslawischen Erbrechtsgesetzes 1955.* — Ernst Brand: *Die Rechtsprechung des Schweizer Bundesgerichts auf dem Gebiete des Privatrechts 1954—1956.* — Ernst Hirsch: *Die Gesetzgebung der Türkei auf dem Gebiete des Privatrechts 1939—1956.* — Ramón Badenes Gasset: *Spanische Gesetzgebung und Rechtsprechung auf dem Gebiete des Zivilrechts 1951—1956.* — Stojan Cigoj: *Die Gleichstellung der ehelichen und unehelichen Kinder im jugoslawischen Recht.*

H. 2, 1958. — Friedrich Korkisch: *Das Privatrecht Ost-Mitteleuropas in rechtsvergleichender Sicht.* — Giovanni Schucany: *Die freie Klagerücknahme im Zivilprozessrecht des Kantons Graubünden.* T. S. Rama Rao: *Conflict of Laws in India.*

H. 3/4, 1958. — Festgabe für Alexander N. Makarov. — Max Gutzwiller: *Fünfzig Jahre Internationalprivatrecht.* — Sevald Braga: *Kodifikationsgrundsätze des Internationalen Privatrechts.* — Fritz v. Schwind: *Von der Zersplitterung des Privatrechts durch das Internationale Privatrecht und ihrer Bekämpfung.* — Ph. Francescakis: *Les questions préables de statut personnel dans le droit de la nationalité.* — Murad Ferid: *Zur kollisionsrechtlichen Behandlung eines Inländers mit zugleich ausländischer Staatsangehörigkeit.* — Jacques Maury: *L'arrêt Nottebohm et la condition de nationalité effective.* — Wilhelm Wengler: *Skizzen zur Lehre vom Statutenwechsel.* — Karl H. Neumayer: *Fremdes Recht und Normenkontrolle.* — Friedrich Korkisch: *Der Anteil der nordischen Länder an den Fragen des Internationalen Privatrechts.*

— Rolf Serich: Zur Anerkennung der liechtensteinischen Treuunternehmen in Deutschland. — Konrad Zweigert: Das Statut der Vertragsübernahme. — Bernhard Aubin: Der Anknüpfungsrückgriff im deutschen Internationalen Familienrecht. — Günther Beitzke: Der deutsche Staatsanwalt im Statusprozess von Ausländern. — Rodolfo De Nova: Considerazioni comparative sull'adozione in diritto internazionale privato. — Gerhard Luther: Die pflegekindschaft des italienischen Rechts und ihre Behandlung im Internationalen Privatrecht. — Henri Batiffol: Réflexions sur la loi applicable aux successions. — Georges S. Maridakis: Les bona vacantia d'après le droit international privé. — Franz Gamillscheg: Gedanken zu einem System des Internationalen Arbeitsrechts.

ZEITSCHRIFT FÜR DAS GESAMTE HANDELSRECHT UND KONKURSRECHT, Stuttgart, 122. Bd., 1. H., 1959. — Julius von Gierke: Der Referentenentwurf eines deutschen Aktiengesellschaft. — Harro Erels: Die Geschäftsverteilung im Vorstand der Aktiengesellschaft. — Konstantin G. Stefanopoulos: Das griechische Seerecht der Gegenwart.

2/3. H., 1959. — Ludwig Kämmerer: Die Neuordnung des Postzeitungsdienstes.

ZEITSCHRIFT FÜR DIE GESAMTE STAATSWISSENSCHAFT, Tübingen, 115. Bd., 1. H., 1959. — Arnold Gehlen: Soziologie als Verhaltensforschung. — Johannes Papalekas: Wandlungen im Baugesetz der industriellen Gesellschaft. — Werner Hofmann: Die ehre von der „Mature Economy“. — Rudolf Henn: Über stochastische Entscheidungsprozesse in der Wirtschaft. — Herbert Gülicher: Eine Anwendung der Technik des linearen Programmierens zur Optimierung des Leerwagenumlaufs bei der Bundesbahn. — Gertrud Neuhäuser: Integration — Wiedergeburt des handelspolitischen Liberalismus. — Harald Braeutigam: Wirtschaftsdemokratische Gewaltentrennung. — Werner Grundmann: Die Finanzierung der politischen Parteien.

ZEITSCHRIFT FÜR NATIONALÖKONOMIE, Wien, Bd. XVIII, H. 1—4, 1958. — Sir Dennis Robertson: Stabilität und Fortschritt — Das Problem der reicheren Länder. — Jacob Viner: Stabilität und Fortschritt — Das Problem der ärmeren Länder. — Gottfried Haberler: Beeinflussung der Wirtschaftsstabilität durch monetäre Kräfte. — François Perroux: Das Streben nach Stabilität — Die realen Faktoren. — Erik Lundberg: Internationale Stabilität und nationale Wirtschaft. — Gottfried Haberler: Das reale internationale Austauschverhältnis (Terms of Trade) und die wirtschaftliche Entwicklung. — Fritz Machlup: Structure and Structural Change. — Jean Marchal und Jacques Lécaillon: Strategischer Wert der Ausgangsstellung der Arbeitnehmer im Verteilungsprozess des Volkseinkommens. — Paul A. Samuelson: Frank Knight's Theorem in Linear Programming. — Hirofumi Uzawa: A Note on the Menger-Wieser Theory of Imputation. — Fritz Karl Mann: The Romantic Reaction. — Slawtscho Sagoroff: Über volkswirtschaftliche Energiebilanzen — Die Bedeutung des Zweiten Hauptsatzes der Thermodynamik für die Nationalökonomie. — Hans Aufrecht: The Methodology of Schumpeter's „History of Economic Analysis“.

Bd. XIX, H. 1—2, 1959. — Manuel Gottlieb: The Ideological Influence in Schumpeter's Thought. — Feliks Mlynarski: The International Equalization Fund. — W. G. Mellon: On the Treatment of Distance in International Trade Theory. — Erich Streisser: Die volkswirtschaftliche Produktionsfunktion in dynamischer Betrachtung. — Augusto Graziani: Wirtschaftliche Entwicklung und Produktivität des Kapitals. — Andor Schedel: Neuere werttheoretische Gesichtspunkte.

ZEITSCHRIFT FÜR SCHWEIZERISCHES RECHT — REVUE DE DROIT SUISSE — RIVISTA DI DIRITTO SVIZZERO, Basel, 100. Bd., Fasc. 1, 1959. —

Maurice Battelli: *Genève et la neutralité suisse.* — Max Imboden: *Der Beitrag des Bundesgerichts zur Fortbildung des schweizerischen Verwaltungsrechts.* — Arthur Meier-Hayoz: *Privatrechtswissenschaft und Rechtsfortbildung.* — Mario M. Pedrazzini: *Brevetti industriali e limitazioni alla concorrenza.*

ZEITSCHRIFT FÜR STAATSSOZIOLOGIE, Freiburg-Breisgau, 6 Jg., No. 1, 1959. — M. T. Vaerting: *Die Umformung der Intelligenz im Sowjetkommunismus.* — M. T. Vaerting: *Frankreichs Abschied vom Geist.* — Forschungsinstitut für Staatssoziologie: *Weshalb steigt der Antisemitismus?*

ZEITSCHRIFT FÜR ZIVILPROZESS, Köln-Berlin, 72. Bd., H. 3/4, April 1959. — Edmund Wengerek: *Über den Stand des Zivilprozesses und der Zivilprozesslehre in Polen.* — Adolf Schumacher: *Terminsvertagung im Offenbarungseidverfahren.*

ZESZYTY NAUKOWE UNIWERSYTETU IM. A. MICKIEWICZA, Poznań, Prawo, No. 3, 1957. — B. Wiewióra: *Niektóre zagadnienia delimitacji i demarkacji granicy polsko-niemieckiej.* — J. Fabian: *Autonomia woli a aktualne problemy prawa międzynarodowego prywatnego.* — J. Rajkowski: *Niektóre zagadnienia umowy kontraktacji w świetle przepisów nowego projektu kodeksu cywilnego PRL.* — S. Kalicka: *O formach działania jednostek gospodarki uspołecznionej.* — A. Lopatka: *Uwagi o kierownictwie partyjnym w przedsiębiorstwie produkcyjnym, komunikacyjnym, handlowym, PGR i POM.* — A. Płoszewski i H. Sójka: *Dyskusja nad pracami autorów radzieckich Kotoka i Mozochiny oraz Machnienki dotyczącymi polskiego prawa państwowego.*

No. 4, 1957. — Marian Zimmermann: *Zagadnienia prawne polskiej ustawy wodnej.* — Ryszard Paczusi: *Wody podziemne w polskim prawie wodnym.* — Czesław Wdowiak: *Uprawnienia wodne oparte na specjalnych tytułach prawnych.* — Zbigniew Janowicz: *Zagadnienie dokumentacji w prawie wodnym.*

No. 5, 1957. — A. Lopatka: *Leninowskie zasady kierownictwa partyjnego wobec państwa socjalistycznego.* — Z. Ziembinski: *O tak zwanej wykładni logicznej.* — Z. Leonski: *Oskarżyciel i obrońca w postępowaniu karno-administracyjnym.* — J. Nazieblo: *Zdolność sądowa i procesowa w projekcie kodeksu postępowania cywilnego PRL.* — A. Płoszewski i H. Sójka: *Dekrety z mocą ustawy.*

РАД КАТЕДРЕ ЗА ИСТОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА. — У 1958/59 школској години Катедра за историју државе и права одржала је десет састанака. На њима су нарочито разматрана наставна питања, а у првом реду проблеми наставних програма предмета Катедре. При изради наставних програма за историју државе и права и римско право Катедра се руководила потребом да студенти у I години правних студија добију сажету слику развоја државе и права као историских појава. Сем тога дошла је до изражаја тежња да правно-историске дисциплине интензивније остваре своју пропедевтичку улогу уводећи студенте у структуру појединих правних установа и, колико је то могуће, у целовите системе права.

Катедра је предложила да се у нови наставни план унесе и предмет историја политичких и правних установа Југославије. Пошто овај предмет, као опциони предмет IV године, улази у састав Катедре, расправљано је и о његовом наставном програму.

Предавања на општем курсу историје државе и права и римског права редовно су одржавана у зимском и летњем семестру. Предавања у зимском семестру била су, као и ранијих година, врло бројно посећивана па је због тога било неопходно, од почетка децембра до краја зимског семестра, одржавање дупле наставе из ових предмета. Вежбе из националне правне историје и основа опште историје државе и права одржаване су редовно током целе школске године. Посета на вежбама била је боља него претходне године. У II семестру организоване су обавезне вежбе за студенте I године. Студенти су показали нарочито велики интерес за обавезне вежбе из римског права. Према одговорима студената ове генерације у јунском испитном року може се закључити да су им обавезне вежбе знатно помогле да испитну материју савесније спреме а нарочито да извесне делове материје обраде с већим разумевањем.

За наградни конкурс поводом Дана Републике 29 новембра 1959, Катедра је одредила следеће теме: за историју државе и права: „Видовдански устав и Комунистичка партија Југославије“; „Постанак и значај Декларације о правима човека и грађанина од 1789“ а за римско право „Улога робовских побуна у развоју и пропасти римске државе“.

Иако су биле извршене све припреме за рад докторандских курсева они у протеклој години нису одржавани због малог броја пријављених кандидата већ је рад са докторандима обављен путем скупних и појединачних консултација. Катедра је и за следећу школску годину припремила курсеве за докторанде из области историје државе и права и Римског права.

Општи семинар за историју државе и права одржао је у протеклој години 10 састанака. На њима су читани и дискутовани реферати чланова Катедре, докторанада као и студената чији су радови били награђени поводом Дана Републике.

У оквиру сарадње Катедре са сродним катедрама других правних факултета у земљи и иностранству, гостовао је у Београду проф. Јулиус Бардак, управник Историског института из Варшаве. Он је у Општем семинару одржао предавање о методама историског проу-

чавања у Пољској. У протеклој години одржао је, као гост Катедре, предавање у Општем семинару и К. Бастаић, проф. правне историје на Правном факултету у Загребу, са темом: „О тимарској својини од XVII века надаље”. Најзад у току прошле године четири члана Катедре узела су учешћа у раду Другог конгреса историчара Југославије.

Поред других послова Катедра је разматрала и стање као и потребе у наставном кадру за извођење наставе на општем курсу па је с обзиром да је реч о предметима I године која је веома бројна, предложила расписивање одговарајућих конкурса. Такође су разматрани и планови научног рада појединих чланова као и дискутовано о мерама које треба предузети за њихово остварење.

У току прошле године штампани су следећи уџбеници за предмете Катедре: *Историја државе и права Србије у XX веку (1903—1914)* од др. Р. Гузине као и *Историја државе и права Србије у XIX веку (III издање)* од др. Д. Јанковића.

Катедра је у протеклој години бројала девет чланова, и то: три ванредна професора, три доцента, два асистента и један хонорарни виши стручни сарадник.

М. М.

РАД КАТЕДРЕ КРИВИЧНОГ ПРАВА И КРИМИНАЛИСТИЧКОГ ИНСТИТУТА. — У току школске 1958/59 год. Катедра је одржала девет састанака на којима су решавана текућа питања која су се пред Катедру постављала. Поред тога Катедра је разматрала и перспективни план свога научно-истраживачког рада, па је одлучила да се убудуће наставно-научни рад Катедре организује у оквиру Катедре а научно-истраживачки рад у оквиру Криминалистичког института. У том смислу израђен је план научно-истраживачког рада за период до 1965 год. којим је предвиђена обрада следећих тема: Криминалитет у привреди у НР Србији; Поврат код имовинских кривичних дела; Криминалитет малолетника у великим градовима и индустријским подручјима НР Србије; роком у кривичном поступку.

Пошто је у току школске године дошло до измена Статута Факултета а тиме и до измена наставног плана, Катедра је за све предмете Катедре израдила нове наставне програме саображене новом наставном плану. У вези са изменама плана наставе размотрено је и питање кадрова за извођење наставе па је у том смислу израђен перспективни план потреба кадрова за период до 1961 год.

Настава је у току школске године извођена редовно према важећем наставном плану. Поред редовних предавања и вежби коришћени су и други облици рада као консултације, вежбе по групама и др. Ради упознавања студената са практичним радом Катедра је организовала посете казнено-поправним домовима у Лепоглави и Сл. Пожеги као и васпитно-поправном дому за малолетнице у Сл. Пожеги. Исто тако организована је и посета Централном уреду за криминолошка истраживања у Загребу као и посете Окружном суду у Београду, Судско-медицинском институту у Београду и Психијатријској болници у Београду.

У оквиру наставе за припрему доктората одржани су докторандски курсеви из предмета катедра и то: из кривичног права са темом „Саучесништво“ (др. Ј. Таховић), кривично-судског поступка са темом „Кривични поступак као кривичнопроцесни однос“ (др. Д. Димитријевић) и из судске медицине са психијатријом „Урачунљивост појединих група психопатских типова“ (др. Д. Јевтић). Поред тога одржани су редовни састанци и консултације са докторандима. Обављена су два усмена докторска испита.

Општи семинар Катедре радио је преко целе школске године. На састанцима Општер семинара читани су и дискутовани докторандски семинарски радови.

У току школске године приступило се и реорганизацији Криминалистичког института у смислу закона о организацији научног рада. У ту сврху израђена су правила Института и поднета на одобрење Факултетској управи.

Рад у Криминалистичком институту развијао се углавном у области криминалистике и имао је претежно наставни карактер. У сарадњи са стручном групом за криминалистику одржавана су два криминалистичка течаја — нижи и виши, од којих сваки траје по годину дана са по два часа недељно и на којима је било окупљено: на нижем 250 а на вишем 85 слушалаца. Наставу и вежбе на овим течајевима изводили су поред факултетских наставника и стручњаци из праксе. Истовремено је у фотолабораторији Института радио и течај криминалистичке фотографије. У току рада ових течајева биле су за слушаоце организоване две посете Криминалистичко-техничкој централни Државног секретаријата за унутрашње послове НР Србије.

У протеклој години Институт је добио од Државног секретаријата за унутрашње послове НР Србије, у виду помоћи, низ инструмената и апарата чиме је омогућено знатно проширење рада.

Катедра има једанаест чланова, и то: 1 редовног професора, 2 ванредна професора, 2 доцента, 2 хонорарног доцента, 1 хонорарног предавача и 3 асистента.

М. Ђ.

РАД КАТЕДРЕ И ОПШТЕГ СЕМИНАРА ЗА ГРАЂАНСКО ПРАВО. — Међу различитим питањима којима се бавила Катедра нарочита пажња била је посећена организовању наставе на општем и докторандском курсу, раду са стипендистима, изради плана научног рада и др. Настава на општем курсу из предмета Катедре извођена је без сметње а према плану који је начињен крајем прошле школске године. — На сталном послу побољшавања наставних програма извршена су извесна скраћивања у програму предмета грађанско право I део (општи део, стварно и наследно право) док је настава на другим предметима Катедре извођена према неизмењеним програмима. Катедра је са успехом организовала обавезне вежбе из предмета породично право. Осим тога поједини чланови Катедре су помагали у извођењу обавезних вежби из других предмета I године. Према непотпуним подацима, изгледа да је увођење обавезних вежби на I години дало добре резултате — бар ако се суди према успеху из предмета породично право у јунском испитном року. — У протеклој години била су организована два курса за докторанде: један са темом: „Економски однос и грађанскоправна норма“ који је држао проф. А. Гамс и други са темама: „Средства привредних организација“ и „Удруживање у привреди“ који је држао хонорарни професор Н. Балог.

На Катедри је у протеклој школској години радило 10 стипендиста за последипломске студије. Рад са њима био је организован као и раније: за сваког стипендисту одређен је наставник који са њим одржава стални контакт, указује му на литературу, пружа помоћ у избору тема за семинарске радове и прати његов рад уопште. Иначе стипендисти редовно учествују у раду докторандских течајева и Општер семинара. Резултат овако организованог рада огледа се и у томе што је 7 стипендиста положило усмени докторски испит.

Општи семинар за грађанско право одржао је у прошлој години 25 састанака. Као и ранијих година, и током протекле године на састанцима семинара читани су и дискутовани реферати поводом судских случајева, првенствено оних у којима се третирају питања спорна у теорији или судској пракси. И протекле године састанцима семинара присуствовали су поред студената, доктораната и стипендиста, такође и судије највиших судова и други правници из праксе, што је стално обезбеђивало корисно повезивање теориске анализе са практичним питањима. Састанци семинара трајали су у пореску 4 академска часа, док је број присутних износио око 35. Радом семинара руководио је и прошле године његов шеф проф. М. Константиновић. Прошле године уведена је пракса да се сваки реферат умножи у потребном броју примерака и благовремено достави учесницима семинара ради проучавања и припреме за дискусију.

Катедра је протекле школске године радила и низ других послова тако је: расправљала о увођењу и организацији посебних течајева, давала стручно мишљење о кандидатима за стипендисте, утврдила потребе у наставницима и асистентима за период од наредне 3 године, одредила теме за наградни конкурс поводом 29 новембра 1959, начинила распоред рада за идућу школску годину и др.

У току протекле године из предмета Катедре изишли су следећи уџбеници: *Увод у грађанско право* и *Основи стварног права* од проф. А. Гамса (нова издања) и трећи део скрипата из грађанског поступка.

У прошлој школској години број чланова Катедре износио је 21, и то: три редовна професора, један хонорарни редовни професор, три ванредна професора, један хонорарни ванредни професор, шест доцента, један хонорарни доцент и шест асистената.

С.

РАД КАТЕДРЕ ЕКОНОМСКИХ НАУКА. — Рад Катедре у протеклој школској години карактеришу напори за решавање проблема наставе. Главни део ангажовања у овом погледу везан је за израду предлога измена и допуна Статута Правног факултета, којим је измењена досадашња физиономија и садржај предмета Катедре. Осим овога проблема, Катедра се посебно бавила израдом плана потребног наставног особља до краја 1961 године, као и утврђивањем распореда наставног особља за нову школску 1959/60 годину. За решавање ових питања Катедра је одржала 7 састанака са унапред утврђеним дневним редом и више кратких састанака сазиваних по потреби.

Редовна настава се у протеклој школској години одржавала према предвиђеном наставном плану и програму у којој је учествовало: један редовни професор, пет доцента и један асистент. С обзиром да је број наставног особља недовољан, Катедра је учинила предлог за расписивање конкурса за два ванредна професора и два асистента.

У организовању испита Катедра је имала низ врло озбиљних тешкоћа чији су узроци: недовољан број наставника, немогућност организовања сарадње са хонорарним испитивачима и велики број пријављених испита у свим испитним роковима. Ово нарочито важи за предмет статистика из кога је у протеклој школској години предметни наставник испитао 2.621 студента!

Поред наставе на општем курсу у току прошле школске године редовно је одржаван и докторандски курс и то у облику предавања и семинара. На курсу из предмета наука о финансијама др. Јован Ловчевић је у току оба семестра држао предавања са темом: „Варијанте пореза на промет“. На докторандском курсу из економске по-

литике др. Велимир Васић излагао је „Систем кооперације и савремене методе преображаја наше пољопривреде“.

У погледу сарадње са институцијама и стручњацима ван Факултета, Катедра је имала доста широк план који није могла да оствари у току ове школске године. У делу програма који је испуњен значајно је забележити посету проф. Ђ. Стефаниа из Фераре, који је студентима одржао једно популарно предавање о систему пореза у Италији.

Посебан вид сарадње Катедре са институцијама и стручњацима у иностранству претстављају посете чланова Катедре неким институцијама и појединцима научницима у иностранству као: др. М. Самарџија (Зап. Немачка), др. Ана Жилић-Јурин (Кембриџ) и др. И. Максимовић (Лондон).

У току прошле године штампани су следећи уџбеници и скрипта за предмете Катедре: *Наука о финансијама са финансиским законодавством* (књига II), од проф. Ј. Ловчевића, *Економска политика I део* (увод и општи део) од проф. В. Васића; *Политичка економија, II део* (производња) од доц. И. Максимовића, док су скрипта *Основни статистичке методологије са уводом у демографску и кривичносудску статистику* од доцента Љ. Шкаре спремљена за штампу.

Љ. III.

РАД КАТЕДРЕ ЗА ПОЛИТИЧКЕ НАУКЕ. — У току школске 1958/59 године, Катедра за политичке науке је одржала седам састанака. Највећи број састанака био је посвећен питањима наставе: организовању редовног и специјалних курсева, методима извођења наставе, семинарима, а посебно раду студентских група и организовању обавезних вежби.

У оквиру проблема наставе посебна пажња била је посвећена питањима наставних програма. Постојећи програми су ревидирани, међусобно усаглашени и скраћени, где је било потребно, при чему су узети у узбир и програми нових предмета како би се у што је могуће већој мери избегла понављања и одговорило препорукама Народне скупштине о реформи наставе. У складу с тим дефинитивно су утврђени програми следећих предмета: увод у право, социологија, уставно право, управно право и радно право. Поред тога вођена је и начелна дискусија о програмима нових предмета које уводи нови Статут Правног факултета: упоредно уставно право, теорија државе, савремени социјалистички систем, социологија насеља, социјална патологија, социјална психологија.

Катедра је и даље развијала поједине облике рада који су се показали као погодне форме за усавршавање наставе — на првом месту студентске групе семинаре и др. Рад са студентским групама је форма коју Катедра практикује већ више година и она сваке године показује све више своје позитивне стране. У протеклој години знатно је повећано учешће студената у радним групама. Општи семинар је наставио са праксом заведеном у школској 1957/58 години. То су састанци на којима се расправља о питањима праксе из управног и радног права. Састанцима овог семинара присуствују, поред наставног особља и студената, и други правници из Врховног суда, народних одбора и др. Теме ових семинара су биле следеће: из области радног права: трипартитна подела међународне организације рада (и друга питања у вези с овим); проблем законитости отказа; принцип објективне одговорности за учињену штету у радном праву; привремени радни однос; неки проблеми у вези васпитања одраслих (ученици у привреди и сл., поводом реформе наставе);

из области уставног права: ђутање администрације; обавезност пресуде донете у управном спору (да ли пресуда везује сам суд); проблеми у вези са применом закона о управном поступку.

Докторски курс је и ове године редовно одржан у облику предавања, односно консултација и семинара. На курсу из уставног права проф. Ј. Ђорђевић је држао предавања о „Политичком систему социјализма“; из управног права проф. Н. Стјепановић је држао консултације о „Проблемима управног права из праксе“; на курсу из основа наука о друштву проф. Р. Лукић је држао предавања о „Детерминизму друштвених појава“; из радног права проф. А. Балтић — о „Законодавству међународне организације рада у југословенској пракси“; а из историје политичких теорија доцент М. Ђурић — о „Социјалној утопији и утописком социјализму“.

Бројно стање чланова Катедре је следеће: 3 редовна професора, 1 хонорарни редовни професор, 1 ванредни професор, 5 доцента, 1 хонорарни доцент, 5 асистената. На Катедри је радио и један стипендиста.

И. С.

ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ

- Dr. Radomir Lukić: *Osnovi sociologije*. (Popularna pravno-politička biblioteka, sv. 11). Beograd, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, 1959, 380 str., cena 400.— din.
- Цветко Костић: *Облици наших породица (Différentes formes de nos familles)*. Београд, 1958, 22 стр. (Из „Гласника Етнографског института“ Српске академије наука, VII, 1958.)
- Михаило Ђурић: *Идеја природног права код грчких софиста*. Докторска дисертација (Одбрањена 27 децембра 1954). Београд, 1958, издање Универзитета, 126 страна.
- Nicola Abbagnano: *Problemi di Sociologia*. Torino, 1959, Taylor, 210 pp.
- Dr. Bihari Ottó: *Az Allamhatalmi Es Allamigazgatási Szervek Hatáskörének problémái. (Einige Probleme der Befugnisse der Organe der Staatsmacht und der Staatsverwaltung.)* (Са резимеом на руском и немачком језику). (Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécs publicata, 5.) Budapest, Tankönyvkiadó, 1959, 15 pp.
- Dr. Szotácki Mihály: *A Jogi Akarat Osztálytartalma. (Der Klasseninhalt des Rechtswillens.)* (Са резимеом на руском и немачком језику). (Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécs publicata, 6.) Budapest, Tankönyvkiadó, 1959, 30 pp.
- Dr. Földvári József: *A Visszaesés Ertékelése A Büntetőjogban. (Die Grundfragen des Rückfalls.)* (Са резимеом на руском и немачком језику). (Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécs publicata, 7.) Budapest, Tankönyvkiadó, 1959, 32 pp.

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ ПОСВЕЂУЈЕ ОВАЈ ДВОБРОЈ

ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦИ КОМУНИСТИЧКЕ
ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И САВЕЗА КОМУНИСТИЧКЕ
ОМЛАДИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Уредништво АНАЛА моли своје сараднике да рукописе достављају откуцане на машини са проредом и са довољно белине са стране.

Примљене рукописе Уредништво не враћа.

АНАЛИ ће објавити и, у границама могућности, приказати сваку нову књигу послату на приказ

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ излазе тромесечно у свескама од осам табака (128 страна). Претплата за годину дана 300.— дин. (за иностранство 450 дин). Цена поједином броју 100.— дин. Претплату слати преко рачуна Правног факултета

број 101-12-3297018.

Уредништво и администрација АНАЛА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА —
Булевар Револуције 67, тел. 31-178

